

T. C.

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI

LİSE DÜZEYİNDEKİ ERGENLERİN KUMAR
OYNAMALARI İLE RİSKLİ DAVRANIŞLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YEŞİM ERDOĞDU

141106120

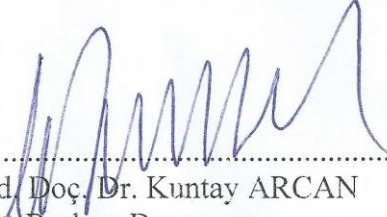
Danışman Öğretim Üyesi:

Yrd. Doç. Dr. Kuntay ARCAN

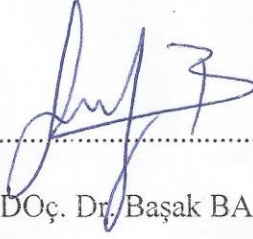
İSTANBUL, OCAK 2017

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

30.01.2017 tarihinde tezinin savunmasını yapan 14 11 06 120 numaralı Yeşim ERDOĞDU ait "Lise Düzeyindeki Ergenlerin Kumar Oynamaları ile Riskli Davranışları Arasındaki İlişkiler" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji (Klinik Psikoloji) Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Çokluğunla** Kabul Edilmiştir.

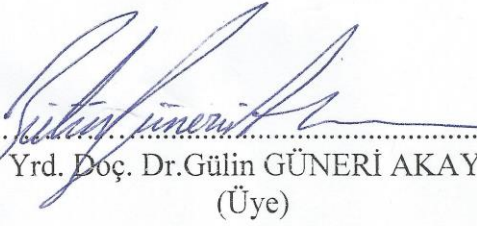

Yrd. Doç. Dr. Kuntay ARCAN
Başkan-Danışman

Yrd. Doç. Dr. Başak BAHTİYAR

(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Gülin GÜNERİ AKAY

(Üye)

YEMİN METNİ

30/01/2017

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Lise Öğrencilerinin Kumar Oynamaları ve Riskli Davranışları Arasındaki İlişkiler” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadar olan bütün süreçlerinde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımda yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin “Kaynakça”da gösterilenlerden oluştuğunu, “Kaynakça”da yer alan bu eserlerden metin içinde atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

141106120
Yeşim ERDOĞDU

ÖNSÖZ

Öncelikle, bu çalışmamın ortaya çıkmasında ve yürütülmesinde katkısı büyük olan, hem öğrencilik hem de mesleki hayatımda kendi bilgi ve deneyimlerini paylaşarak bana yol gösteren ve desteklerini hiç eksik etmeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Kuntay Arcan'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmamın veri toplama aşamasında benim için koşturan, sevgi ve desteklerini hep hissettiğim sevgili annem Nargül Delice ve sevgili babam Nurettin Delice'ye eğitim hayatım boyunca gösterdikleri fedakârlık, emek ve ilgi için sonsuz teşekkür ediyorum. Ayrıca bu süreçte sıcaklığını, desteğini ve motivasyon konuşmalarını hiç esirgemeyen canım ablama, eşine ve neşeli halleriyle yüzümü güldüren minik yeğenim Deniz'e hayatıma renk kattığı için teşekkür ediyorum.

Hem veri toplama sürecinde hem de bilgi, doküman ve deneyim paylaşımında bana destek olmuş, her yardım aradığımda orada olan arkadaşım ve meslektaşım Celil Sevim'e; yine tez süresince bilgi paylaşımında bulunduğum, hoş sohbetleriyle motive eden, arkadaşlığını ve desteğini hissettiren meslektaşlarım Merve Zengin'e ve Filiz Koçoğlu'na teşekkür ediyorum.

Son olarak, bana eş olup hayatımı güzelleştirdiği gibi; zorlu yüksek lisans ve tez sürecini eğlenceli hale getiren, tüm inancı ve güveniyle bana destek olan, tez sürecimde yardımcı olmak için elinden gelen tüm çabayı gösteren ve makale arayışlarımda benimle birlikte psikoloji literatürünü yutan eşim Semih Erdoğan'a sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi iletiyorum.

Ocak, 2017

Yeşim Erdoğan

ÖZET

Bu araştırmada, ergenlik döneminde problemlı kumar oynama ve riskli davranışların birbiriyle olan ilişkisi ve bu sorunlarla ilişkili demografik, psikososyal ve psikolojik faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan lise düzeyindeki ergenlerin ($n= 784$, 14-19 yaş aralığındaki) verileri analiz edilerek elde edilen bulgulara göre, kumar problem düzeyi ile alkol kullanma sıklığının ($r = .39, p < .001$), sigara kullanma sıklığının ($r = .44, p < .001$) ve not ortalamalarının ($r = -.38 p < .001$) ilişkili olduğu gözlenmiştir. Problemlı kumar oynamanın ve tüm riskli davranış türlerinin erkekler arasında kızlara göre daha yaygın olduğu bulunmuştur. Bunlara ek olarak, araştırmaya katılan ergenler arasında, eğlenme/heyecanlanma, sosyalleşme, kaçınma ve para kazanma motivasyonlarının, problemlı kumar oynama ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca mevcut çalışmada South Oaks Kumar Tarama Testi - Ergen Formu'nun (South Oaks Gambling Screen - Revised for Adolescents; SOKT-EF) Türkçeye uyarlama çalışması yapılmıştır. SOKT-EF'nin psikometrik özelliklerinin tatmin edici olduğu ve SOKT-EF'nin Türkiye örnekleminde lise düzeyindeki ergenlerin kumar problem düzeylerinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek uygun ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Problemlı Kumar Oynama, Riskli Davranışlar, Ergenlik, Kumar Katılımı, Motivasyon

ABSTRACT

In this research, it is aimed to investigate the relationship between problem gambling and risky behaviors and the demographic, psychosocial, psychological factors related to these behaviors in adolescence. According to the findings obtained from the analysis using the data of the high school students (N = 784, 14-19 ages); gambling problem severity and frequency of alcohol use ($r = .39, p < .001$), frequency of smoking ($r = .44, p < .001$) and GPA ($r = -.38, p < .001$) were found to be related. Problem gambling and all types of risky behaviors were found to be more common among males as compared to the girls. Among the adolescents, it was found that enjoyment/excitement, socialization, avoidance and monetary motives were associated with problem gambling. In addition, the South Oaks Gambling Screen - Revised for Adolescents (SOKT-EF) was adapted to the Turkish culture in the current study. It was found that the psychometric properties of the Turkish version of the SOKT-EF were satisfactory and that SOKT-EF was an appropriate and reliable measurement tool that can be used in assessing gambling problem severity of high school students in Turkey.

Keywords: Problem Gambling, Risky Behaviors, Adolescence, Gambling Participation, Motivation

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR ve SİMGELER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1 Ergenlik Dönemi	4
1.2 Ergenlik Döneminde Riskli Davranışlar	6
1.3 Riskli Davranış Türleri.....	13
1.3.1 Alkol Kullanma	13
1.3.1 Sigara Kullanma	16
1.3.1 Okul Sorunları	19
1.3.1 Kumar Oynama	22

1.4 Problemlı Kumar Oynama	25
1.4.1 DSM-V'te Bağımlı Kumar Oynama.....	25
1.4.2 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama	27
1.4.3 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama ile İlgili Prevelans Çalışmaları	31
1.4.4 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynamanın Yetişkinlik Dönemiyle Karşılaştırması	32
1.4.5 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynamayla İlişkili Risk Faktörleri	34
1.4.6 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynamayla İlişkili Koruyucu Faktörleri.....	36
1.4.7 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynamanın Psikolojik Belirleyicileri	37
1.5 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama ve Riskli Davranışlar .	41
1.6 Araştırmanın Amacı	42
1.7 Araştırmanın Önemi	42
1.8 Araştırma Soruları ve Hipotezler	44
2. YÖNTEM	48
2.1 Örneklem	48
2.2 Veri Toplama Araçları	51
2.2.1 Kişisel Bilgi Formu	51
2.2.2 South Oaks Kumar Tarama Testi - Gözden Geçirilmiş Ergen Formu (SOKT-EF)	52
2.2.3 Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği (KONÖ).....	54
2.3 İşlem	56
2.3.1 Veri Toplama.....	56
2.3.2 Ölçek Maddelerinin Değerlendirilmesi	57

2.3.3 Analiz	60
3. BULGULAR	62
3.1 South Oaks Kumar Tarama Testi - Gözden Geçirilmiş Ergen Formu (SOKT-EF) Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri	62
3.2 Kişisel Bilgi Formundaki Ölçümlerin Güvenirliği	68
3.3 Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği (KONÖ) Güvenirlik Analizleri	69
3.4 Katılımcıların ve Ebeveynlerinin Kumar Oynama ve Riskli Davranış Dağılımları	71
3.5 Değişkenler Arası Korelasyon Değerleri	78
3.6 Cinsiyete Göre Değişkenlerin Karşılaştırması	83
3.7 Kumar Problem Şiddetine Göre Değişkenlerin Karşılaştırması.....	85
3.8 Katılımcıların Anne-Baba Öğrenim Düzeylerine Göre Değişkenlerin Karşılaştırması	89
4. TARTIŞMA	93
4.1 SOKT-EF'nin Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi	93
4.2 Kişisel Bilgi Formundaki Ölçümlerin ve KONÖ'nün Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi	93
4.3 Değişkenlerin Cinsiyete Göre Farklılıklarının Tartışılması	94
4.4 Ergenlik Döneminde Problemlili Kumar Oynama ile Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Tartışılması	99

4.5 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama ve Riskli Davranışlar ile Bazı Demografik Faktörlerin İlişkilerine Dair Bulguların Tartışılması	101
4.6 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama ve Riskli Davranışlar ile Bazı Psikososyal Faktörlerin İlişkilerine Dair Bulguların Tartışılması	106
4.7 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama ile Bilişsel ve Motivasyonel Faktörlerin İlişkilerine Dair Bulguların Tartışılması	108
4.8 Genel Değerlendirme	110
KAYNAKLAR	114
EKLER	133
EK 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	133
EK 2: Kişisel Bilgi Formu.....	134
EK 3: South Oaks Kumar Tarama Testi - Gözden Geçirilmiş Ergen Formu	136
EK 4: Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği	138

KISALTMALAR

SOKT-EF : South Oaks Kumar Tarama Testi - Ergen Formu

KONÖ : Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği

SİMGELER LİSTESİ

X : Ortalama

SS : Standart Sapma

n : Toplam Sayı

p : Anlamlılık Düzeyi

r : Korelasyon Katsayısı

x^2 : Ki-kare Değeri

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	49
Tablo 2. SOKT-EF Güvenirlik Analizi Bulguları	63
Tablo 3. Problemlü Kumar Davranışlarının SOKT-EF Puanlarına Göre Yüzdelerik Dağılımı	64
Tablo 4. SOKT-EF'nin Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Uyum İndeksleri.....	67
Tablo 5. SOKT-EF'nin Kumarla İlgili Bilişsel Çarpıtmalar ve KONÖ ile Korelasyon Bulguları	68
Tablo 6. Kişisel Bilgi Formu Maddeleri Güvenirlik Analizi	69
Tablo 7. KONÖ Madde Toplam Korelasyon Katsayıları.....	70
Tablo 8. KONÖ Güvenirlik Analizi Bulguları.....	70
Tablo 9. KONÖ Alt Boyutlar Arası Korelasyon Katsayıları	71
Tablo 10. Katılımcıların Kumar Oynama ve Riskli Davranış Dağılımları	72
Tablo 11. Son 12 Ayda Oynanan Kumar Türlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	74
Tablo 12. Son 12 Ayda Kumar Oynayan ve Oynamayan Katılımcıların ve Ebeveynlerinin Riskli Davranışlarına Ait Dağılımlar.....	76
Tablo 13. Değişkenler Arası Korelasyon Değerleri	81
Tablo 14. SOKT-EF ve KONÖ Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması.....	83
Tablo 15. Cinsiyete Göre Riskli Davranışlar t-test Sonuçları.....	85
Tablo 16. Kumar Problem Şiddetine Göre Çeşitli Değişkenlerin Karşılaştırması....	87
Tablo 17. Anne-Baba Öğrenim Düzeyine Göre Çeşitli Değişkenlerin Karşılaştırılması	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Risk alma davranışının biyopsikososyal nedensel modeli	8
Şekil 1.2 Planlı Davranış Teorisi'ne Göre Davranış Modeli	10
Şekil 1.3 Problemlü Kumar Katılımı Olan Ergenlerin Pathways Model'ine Göre Sınıflandırması	30
Şekil 3.1 South Oaks Kumar Tarama Testi'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı.....	66

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Günümüzde pek çok çeşitli ortamda oynanabilen farklı kumar türleri, tüm dünyada yaygın olarak tercih edilmektedir. Algılanan kazançlarıyla birlikte katılım gösterilen kumar aktiviteleri kumar oyuncusu için kimi zaman çeşitli zararlara yol açmaktadır. Kumar katılımına bağlı olarak oyuncunun yaşamında psikolojik, sosyal ve kişilerarası bozulmalarla karakterize edilen ‘Problemlili kumar oynama’; oldukça yaygın olarak görülen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Blaszczynski ve Nower, 2002). Son yıllarda yapılan kimi araştırmalar özellikle ergenlik döneminde problemlili kumar oynamanın azımsanmayacak derecede yaygın olduğuna ve yaygınlaşmaya devam ettiğine dikkat çekmektedir (DiClemente, Hansen ve Ponton, 2013). Hatta kimi araştırma bulguları ergenlik döneminde problemlili kumar oynamanın yetişkinlik dönemine kıyasla 2-3 kat daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Lynch, Maciejewski ve Potenza, 2004; Potenza, Kosten ve Rounsaville, 2001). Ayrıca kumar problemlilerinin genellikle ergenlik döneminde başlama eğiliminde olduğu (Avustralya Verimlilik Komisyonu; The Australian Productivity Commission, 1999) ve ergenlik döneminde başlayan kumar problemlilerinin, yetişkinlikte daha büyük kumar problemlerine yol açtığı belirtilmektedir (Burge, Pietrzak ve Petry, 2006). Böyle bakıldığında, ergenlik döneminde problemlili kumar oynamanın ilişkili olduğu faktörlerin farklı örneklerde daha çok sayıda araştırılması ve ergenlik döneminde kumar problemlerini önlemeye yönelik çalışmaların artırılmasının gerekliliği

kaçınılmazdır. Türkiye'de ergenlik döneminde kumar problemleriyle ilgili araştırmaların sayısı sınırlıdır. Buna bağlı olarak, kumar problemlerinin çeşitli boyutlarını değerlendirmek için kullanılabilir standart ölçüm araçlarının eksikliği göze çarpmaktadır. Bu açıdan, mevcut çalışmanın amaçlarından biri Türkiye'de ergenlerin kumar problem şiddetini belirlemede kullanılabilir South Oaks Kumar Tarama Testi - Ergen Formu'nun (The South Oaks Gambling Screen - Revised For Adolescents; SOKT-EF) Türkçeye adaptasyon çalışmasının yapılmasıdır. Bunun yanı sıra bu araştırmanın temel değişkenlerinden biri olan problemlili kumar oynamanın, kumarla ilişkili bilişler ve kumar oynama nedenleriyle ilişkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Bu araştırmanın bir diğer temel değişkeni ergenlik dönemindeki riskli davranışlardır. Özellikle lise düzeyindeki ergenler arasında alkol kullanma, sigara kullanma, okul sorunları, kumar oynama gibi riskli davranışlara oldukça yaygın olarak rastlanılmaktadır (Gençtanırım ve Ergene, 2014). Riskli davranışların; ergenin yaşamını olumsuz yönde etkilemesi, iyilik halini tehdit etmesi ve sağlık sorunlarına yol açması gibi zararları söz konusu olmaktadır (DiClemente ve ark., 2013). Bu nedenle, ergenlik döneminde riskli davranışların hangi faktörlerle ilişkili olarak ortaya çıktığının araştırılması ve ergenlerin riskli davranışlarda bulunmalarına karşı önleyici çalışmaların yapılması gençlik ve toplum sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Literatürde ergenlik dönemindeki kumar problemlerinin riskli davranışlarla bir arada ortaya çıkma eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Derevensky ve Gilbeau, 2015). Dolayısıyla bu araştırmanın bir diğer amacı ergenlik döneminde problemlili kumar oynamayla; alkol kullanma, sigara kullanma ve okul sorunları gibi riskli davranışların ilişkisinin araştırılmasıdır.

Literatürde, ergenlerin kumar problemleri yaşamalarında ve de riskli davranışlar sergilemelerinde, ebeveyn ve yakın arkadaşların benzer sorunlu davranışları sergilemelerinin model olma aracılığıyla etkili olduğu öne sürülmektedir (Alati ve ark., 2014). Destekleyici ve ilgili ebeveyn tutumu (Greydanus ve Patel, 2005) ve uyumlu aile ilişkileri (McComb ve Sabiston, 2010), ergenin riskli davranışlarla meşgul olma olasılığını azaltan koruyucu faktörler olarak belirtilmektedir. Bunun yanı sıra ergenlik döneminde kumar problem şiddetinin ve riskli davranışların cinsiyet ve sosyoekonomik düzeye göre farklılıklar gösterdiği bildirilmektedir (Byrnes, Miller ve Schafer, 1999; Derevensky ve Gilbeau, 2015; Welte ve ark., 2008). Bu literatür bulgularından yola çıkılarak, ergenlik döneminde problemlili kumar oynama ve riskli davranışlarla ilişkili çeşitli demografik ve psikososyal faktörlerin incelenmesi mevcut araştırmanın bir diğer hedefidir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, ergenlik döneminde alkol kullanma, sigara kullanma, okul sorunları ve kumar oynama gibi riskli davranışlara ve problemlili kumar oynamaya ilişkin literatür bilgisi ve daha önce ilgili konularda yapılmış araştırma bulguları yer almaktadır. Ayrıca patolojik kumar bağımlılığının DSM (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı) sınıflandırmasındaki tanı kriterleri sunulmaktadır. Daha sonra bu sırayı mevcut araştırmanın amaçları, araştırmanın önemi ve araştırma hipotezleri izlemektedir. Araştırmanın ikinci 'yöntem' bölümünde, araştırmanın örnekleminin özellikleri ve çalışma için kullanılan ölçüm araçları ayrıntılı olarak tanıtılmaktadır. Üçüncü 'bulgular' bölümünde, araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla yapılan analizlerden elde edilen bulgular rapor edilmektedir. Son olarak dördüncü 'tartışma' bölümünde; araştırmanın bulguları, konuya ilişkin daha önceki araştırma bulgularıyla karşılaştırılarak yorumlanmakta ve araştırmanın sınırlılıkları tartışılmaktadır.

1.1 Ergenlik Dönemi

Ergenlik dönemi; çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında geçiş niteliğinde olan bir gelişim dönemidir (DiClemente ve ark., 2013). Ergenlik dönemine giren bir çocuğun bedensel ölçütleri, fiziksel özellikleri yetişkin bedeni görünümünü ve özelliklerini almaya başlamaktadır (Shaffer ve Kipp, 2013). Dolayısıyla ergenlik döneminde fiziksel özellikler oldukça belirgin bir değişim ve gelişim göstermektedir.

Fiziksel özelliklerin yanı sıra bilişsel süreçler de bu dönemdeki değişim ve gelişimin önemli parçasıdır. Piaget'nin (1970) Bilişsel Gelişim Kuramına göre; ergenlik döneminin ilk yıllarında başlayan ve yetişkinlik hayatı boyunca devam eden dönem, bilişsel gelişim özellikleri açısından Soyut İşlemler Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Piaget'e (1970) göre, 11 yaş ve sonrasında kapsayan bu dönemin ilk yılları; çocukluk dönemindeki somut işlemsel düşünceden, yetişkinliğe özgü soyut işlemsel düşünceye doğru geçiş niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda bu dönemde mantıksal düşünme, varsayımsal akıl yürütme, sistematik problem çözme gibi beceriler kazanılmaktadır.

Literatürde diğer psikoloji kuramları da ergenlik dönemini çeşitli gelişim özelliklerine göre ele almaktadır. Psikoseksüel Gelişim Kuramına göre ergenlik dönemi, psikoseksüel gelişim özellikleri açısından, Genital (Puberte) dönem olarak adlandırılmaktadır (Freud, 1961; akt. Shaffer ve Kipp, 2013). 12 yaştan başlayarak 20'li yaşların başına kadar süren bu dönemde, cinsellik ve saldırganlık dürtüleri bilinç düzeyine çıkıp, ergenin duygusal süreçleri ve yönelimleri üzerinde güçlü bir şekilde etkili olmaktadır. Psikoseksüel Gelişim Kuramına göre bu dönemde çocukluğun bağımlılık döneminden, erişkinin bağımsızlık dönemine geçiş başlamakta; ergen, anne-babasına olan bağımlılığından koparak arkadaş çevresine yönelmektedir.

Akranlar arasındaki ilişkiler büyük ölçüde önem kazanmakta ve bu ilişkiler ergenlerin psikolojik gelişimlerinde önemli rol oynamaktadır. Başarılı kimlik gelişiminin sağlanması, çevresiyle ve toplumla uyum halinde yaşaması için ergenler bu dönemde olumlu ilişkiler kurmalı ve sürdürmelidir. Bu dönemde ilişkilerin olumsuz kurulması ve sürdürülmesi çeşitli sorunlara yol açmakta ve ergenlerin gelişimleri boyunca çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir.

Erikson (1968) ise Psikososyal Gelişim Kuramında, ergenlik dönemini kapsayan 12-21 yaşları arası dönemi, Kimlik Karmaşasına Karşı Kimlik Duygusunun Gelişimi olarak nitelendirmiştir. Erikson'a (1968) göre, ergenlik döneminde hızlı bir bedensel büyüme ve cinsel olgunlaşma gerçekleşmektedir. Büyüyen, gelişen ve bedensel devrim geçirerek yetişkin görevleriyle yüz yüze gelen ergen, bu görevleri yerine getirmenin yanı sıra, bunlardan başka iki sorunu daha çözmek durumunda kalmaktadır. Bunlardan birincisi, kendini ne olarak gördüğü ile başkalarının gözünde ne olduğunu karşılaştırarak kendi kimliğini tanıma çabasıdır. İkincisi ise ergenin, içinde bulunduğu kimlik bocalamasının, işlevselliği belirgin biçimde bozabilecek sarsıntıları ile mücadele etmesidir.

Yukarıda belirtilen psikolojik gelişim kuramlarının da gösterdiği üzere, pek çok fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal değişim yaşayan ergenin; bu değişimler karşısında işlevselliğini koruyabilmesi ve sürdürebilmesi oldukça önemlidir. Bununla birlikte, çeşitli zorluklarla yüzleşmeyi ve mücadele etmeyi beraberinde getiren bu gelişim sürecinde, ergenin çevresel uyarıcılara karşı duyarlılık ve incinebilirlik düzeyi artmakta; bu da ergenlik dönemindeki bireyi, sağlığına ve psikolojik iyilik haline yönelik birçok tehdit unsuruna açık hale getirmektedir (Gençtanırım ve Ergene, 2014).

1.2 Ergenlik Döneminde Riskli Davranışlar

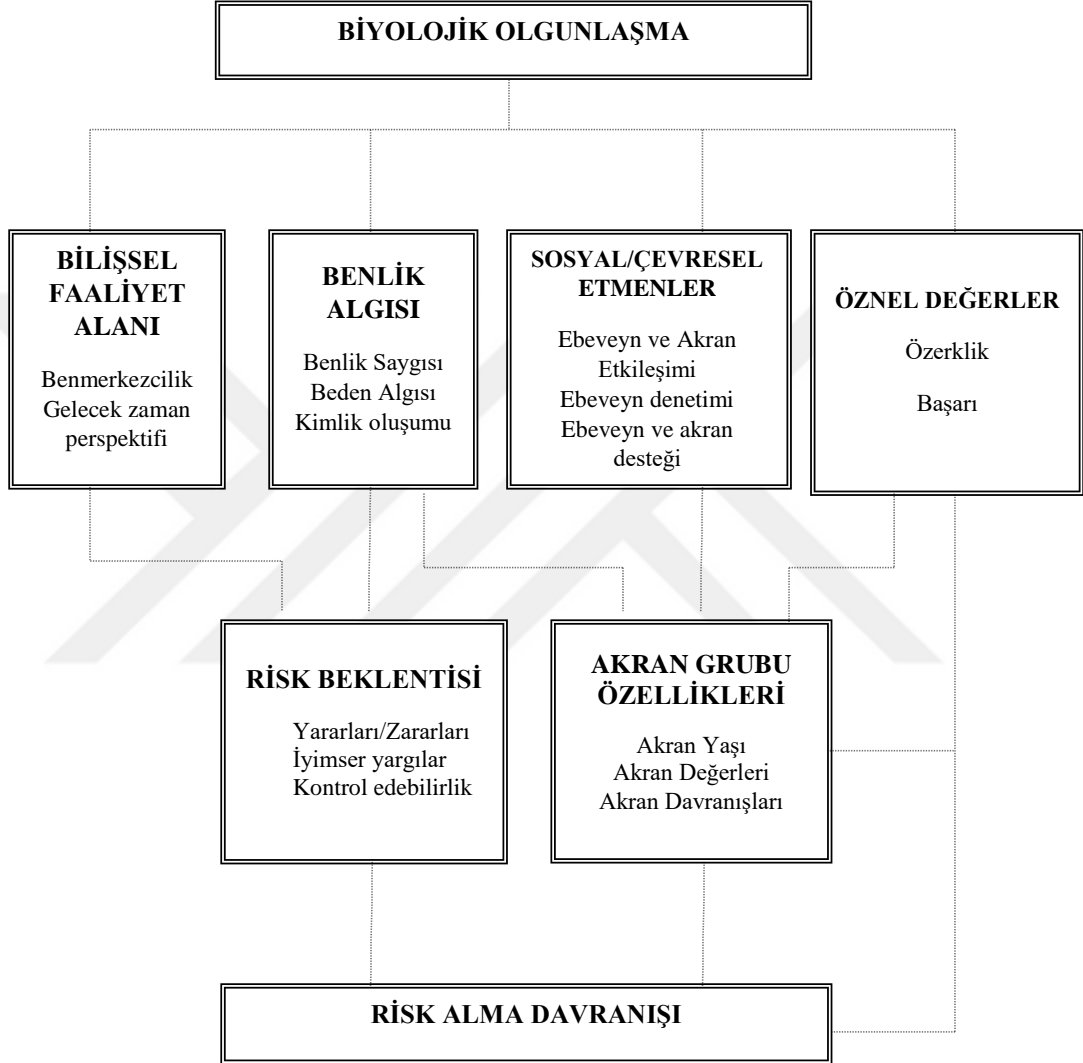
Ergenlik dönemi, ergenin psikolojik iyiliğine ve sağlığına yönelik birçok tehdit unsurunun bulunduğu bir dönemdir (Burt, 2002; DiClemente ve ark., 2013). Bu tehdit unsurları çoğu zaman önemli derecede sakatlanmalara, hatta ölümlere yol açmaktadır (DiClemente ve ark., 2013). Alkol kullanmak, sigara kullanmak (Essau 2004), kumar oynamak (Boden ve Horwood, 2006; McComb ve Sabiston, 2010; Mishra, Lalumiere, Daly ve Williams, 2012; Vollrath ve Torgersen, 2008), okul sorunları (Wang ve Fredricks, 2014) gibi ergenin sağlığında ve psikolojik iyilik halinde bozulmalara neden olabilen; hatta kimi zaman ölümle sonuçlanabilen davranışlar, literatürde “riskli davranışlar” olarak ele alınmaktadır. Psikososyal bir yaklaşım olan Problem Davranış Kuramına göre, riskli davranışlar; ergenin yaşamını olumsuz yönde etkileyen ve iyilik halini tehdit eden, sosyal açıdan istenmeyen ve kimi zaman kanunlara aykırı, problemleri davranışlardır (Jessor, 2013). Diğer gelişim dönemleri ile kıyaslandığında; riskli davranışlara en yoğun olarak ergenlik döneminde rastlanıldığı ve bu davranışların özellikle lise düzeyinde yoğun olduğu belirtilmektedir (Gençtanırım ve Ergene, 2014).

Ergenler açısından riskli davranışlar; akranların kabul ve saygısını kazanmada, ebeveynlerden ayrışarak ve geleneksel otorite değerlerini reddederek özerkliğin kazanılmasında, anksiyete, hayal kırıklığı ve başarısızlık hisleriyle başa çıkmada, kimliğini kendine ve diğerlerine ispatlamada ve çocukluktan yetişkin statüsüne doğru bir geçişi ya da olgunlaşmayı ispatlamada aracı olabilmektedir (Jessor, 1991). Belirtilen bu kazançları göz önünde bulundurulduğunda riskli davranışlar; olası zararları olmasına rağmen, algılanan olumlu sonuçlarıyla dengelenerek sergilenen davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Jessor, 1991; Weber, Blais ve Betz, 2002).

Literatürde, ergenlik döneminde riskli davranışların ortaya çıkmasını hazırlayan faktörlerle ilgili pek çok model öne sürülmüştür. Bunlardan biri, ilk olarak Irwin ve Millstein (1986) tarafından ortaya atılan ‘Biyopsikososyal Model’dir. Biyopsikososyal model ergenlik dönemindeki riskli davranışları biyolojik, psikolojik ve sosyal belirleyicileriyle ele alan bütünleştirici bir modeldir. Modele göre ergenlik döneminde gerçekleşen biyolojik olgunlaşma; ergenin bilişsel faaliyet alanı, kendilik algısı, sosyal çevre algısı ve öznel değer yargıları üzerinde etkili olmaktadır (bkz. Şekil 1.1). Bu faktörlerin, ergenin risk algısı ve akran grubu özelliklerinin arabulucu etkileri yoluyla gençlerin risk alma davranışlarını belirlediği öne sürülmektedir (Irwin ve Millstein, 1986).

Biyopsikososyal modele göre ergenler bilişsel faaliyet alanları bağlamında benmerkezci (egocentrism) olup, diğerlerini etkileyen doğa kanunları karşısında kendilerinin yenilmez olduğuyla ilgili inançlara ve abartılı eşsizlik duygusuna sahiplerdir (Irwin ve Millstein, 1986). Zarar görmeye karşı yenilmezlik algısıyla birlikte riskli davranışların olumsuz sonuçlarıyla ilgili iyimser değerlendirmeler yaparak riskli kararlar almaya daha yatkın olabilirler. Biyopsikososyal modelin bilişsel basamağını oluşturan bir diğer faktör ise ergenlerin gelecek zamanla ilgili perspektifidir. Biyopsikososyal model bağlamında, gelecek zamanlı olmanın (ergenin kariyer yapmak, evlenmek, başarılı olmak, çocuk sahibi olmak, saygın biri olmak gibi hedeflerin bulunmasının) dürtüsel ve riskli davranışlara kısıtlamalar getiren bilişsel bir çerçeve olduğu öngörülmektedir. Ayrıca benliğiyle ilgili olumlu algılara sahip ergenlere kıyasla; benlik saygısı düşük olan, olumsuz beden algısına sahip olan ve kimlik oluşumuyla ilgili fazlaca sorun yaşayan ergenlerin riskli davranışlarda bulunma ihtimalinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Igra ve Irwin, 1996). Riskli

davranışların, benlik saygısı düşük olan ergenlerin kendine güvenini artırabileceğine dair bir işlevinin olabileceği öne sürülmektedir. (Irwin, Igra, Eyre ve Millstein, 1997).

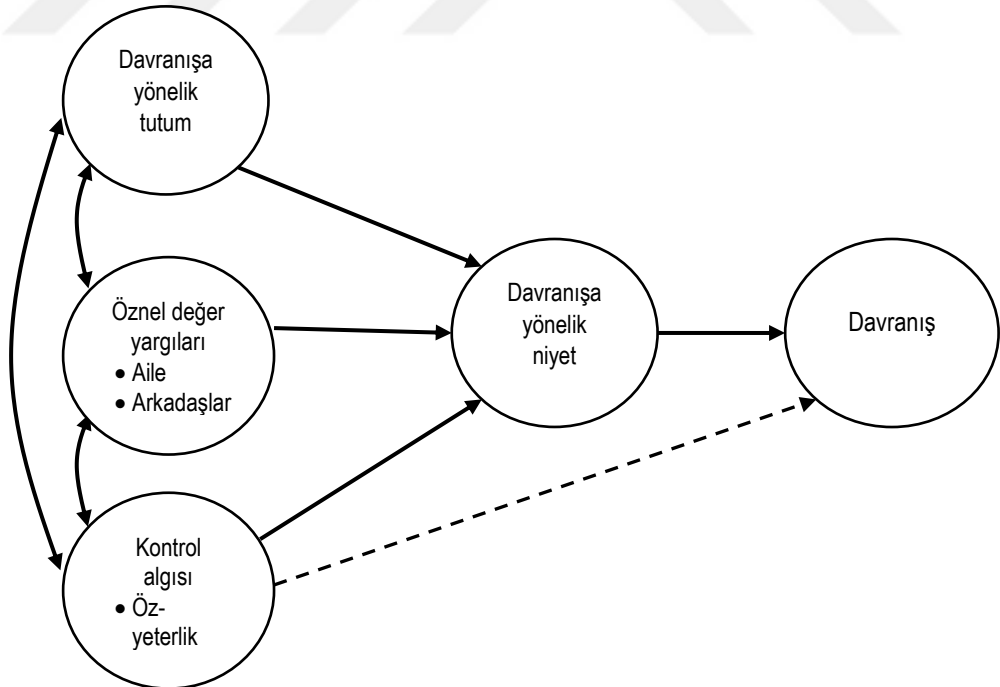

Şekil 1.1 Risk Alma Davranışının Biyopsikososyal Nedensel Modeli

Kaynak: Igra ve Irwin (1996). Theories of adolescent risk-taking behavior. *in Handbook of adolescent health risk behavior*. Springer US, 35-51.

Biyopsikososyal modele göre ergenlerin yakın ilişkide olduğu akranları, riskli davranışların oluşumunda en önemli sosyal etkenlerden biridir. Ergenlik dönemindeki bireyler aile dışında bir kimlik oluşturmaya başladıkları için, akranlar ergenin hayatında giderek artan bir etkiye sahip olmaktadır (Irwin ve Millstein, 1986). Riskli davranışlar sergileyen akranların model alınmasının ergenlerde riskli davranışları teşvik edebileceği veya riskli davranışlar sergileyen arkadaşlarla yakın ilişkide olmanın riskli davranışların oluşmasına fırsatlar sağlayabileceği öne sürülmektedir (Irwin ve ark., 1997). Bunun yanı sıra riskli davranışların, bir akran grubuna dahil olma ya da risk alma eğiliminde olan ergenlere uyma amacıyla sergilenebileceği varsayılmaktadır (Irwin ve ark., 1997). Biyopsikososyal modele göre ebeveynler ergenlerin davranışları üzerinde etkili olan diğer önemli sosyal unsurlardır. Buna göre ergenin arkadaş ilişkilerini izleyen, ona olumlu rol model olan, sınır belirleme ve sorumluluk alma bilincini yerleştiren ebeveyn tutumlarının; ergenin riskli davranışlarda bulunma ihtimalini azalttığı belirtilmektedir (Irwin ve ark., 1997). Aynı zamanda riskli davranışların, ergenlerin özerklik ve başarı gereksinimlerini karşılayabileceği öne sürülmektedir (Irwin ve Millstein, 1986). Ergenler özerklik talepleriyle ebeveynlerin kontrol sınırlarını ve kurallarını test edebilirler; öte yandan, ergenlik dönemindeki birey hala oldukça olgunlaşmamıştır ve riskli davranışlara eğilimlidir (Steinberg ve Silk, 2002). Bu nedenle, özerkliğe duyulan ihtiyaca rağmen, ebeveyn denetimi ergenin gelişimi için oldukça gerekli ve önemlidir (Steinberg ve Silk, 2002).

Ajsen'in (1985) Planlı Davranış Teorisi (Theory of Planned Behavior) aile ve arkadaş davranışlarının ergenlerin riskli davranışlarındaki belirleyici rolünü açıklamaya yönelik modeller sunmaktadır (bkz. Şekil 1.2). Ajsen'e (1985) göre belirli bir riskli davranışı sergilemek o davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyetin bir sonucudur. Bu davranışa yönelik niyet ise; davranışa yönelik tutum, davranış üzerindeki kontrol algısı ve davranışa yönelik öznel değer yargıları gibi faktörlerle şekillenmektedir. Bireyin öznel değer yargılarının şekillenmesinde, diğerlerinin belirli bir davranışın sergilenmesinin uygunluğuyla ilgili düşünceleri etkili olmaktadır. Aynı zamanda diğerlerinin belirli bir davranışı sergilemeleri bireyin davranışa karşı olumlu yargılar geliştirmesi ihtimalini arttırmaktadır. Bu modele göre, ergenlik dönemindeki bir bireyin öznel değer yargılarını belirleyen en etkili 'diğer' kişilerin ebeveynler ve akranlar olduğu belirtilmektedir (Ajsen, 1985;2011).

Şekil 1.2 Planlı Davranış Teorisi'ne Göre Davranış Modeli

Kaynak: Ajzen (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.

Ergenlik dönemindeki riskli davranışları Planlı Davranış Teorisi çerçevesinde inceleyen daha sonraki araştırmalar da bu görüşü desteklemektedir. Buna göre, riskli davranışlara karşı olumlu bakış açısı olan ve riskli davranışlarda bulunan ebeveyn ve akranların, ergenin öznel değer yargılarını belirleyerek riskli davranışlar sergilemesinde dolaylı olarak etkili olduğu belirtilmektedir (Marcoux ve Shope, 1997; Villarruel, Jemmott, J., Jemmott, L. ve Ronis, 2004; Xiao. Tang, Serido ve Shim, 2011).

Bugüne kadar yapılan pek çok araştırmanın bulguları, Biyopsikososyal model ve Planlı Davranış Teorisi'nin öngördüğü üzere, ergenlerin riskli davranışlarıyla akran etkileşimlerinin ilişkili olduğunu destekleyen kanıtlar sunmaktadır. Yapılan araştırmalar riskli davranışlarda bulunan ergenlerin, aynı zamanda riskli davranışlar sergileyen yakın arkadaşlara sahip olduğunu göstermektedir (Gardner ve Steinberg, 2012; Simons-Morton, Haynie, Crump, Eitel ve Saylor, 2001). Smith ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan deneysel araştırmada, izleyici akran etkisinin ergenlerin riskli karar vermelerinde belirleyici rolü olduğunu destekleyen sonuçlar elde edilmiştir. Yaşları 15-17 arasında değişen toplam 53 ergen katılımcı ile gerçekleştirilen bu çalışmada, katılımcılardan belirli kumar oynama görevlerini gerçekleştirmeleri beklenmiştir. Göreve başlamadan önce ergenlere, dijital ortamda çarklı şekiller üzerinden oynanan kumar oyunlarının olası ödül ve kayıplarından söz edilmiş, bahis oynayarak risk alabileceklerinden veya sunulan teklifi pas geçebileceklerinden bahsedilmiştir. Katılımcılar ilk oturumda, kendileriyle aynı yaşta ve aynı cinsiyette bir akranı tarafından yan odadan izlendikleri kanaatiyle kumar oynama performansını sergilemişlerdir. İkinci oturumda, katılımcılar kendi performansını izleyen bir akranı olmadığı ve yalnız oldukları kanaatiyle kumar oynama görevini gerçekleştirmiştir. Ergenlerin yalnız olduklarına kanaat getirdikleri

ikinci oturuma kıyasla, bir akran tarafından izlendiklerine kanaat getirdikleri ilk oturumda daha sık risk alarak bahis oynadıkları gözlenmiştir. Dolayısıyla ilgili çalışmada; riskli kararlarının olumlu veya olumsuz sonuçlarıyla ilgili ön-bilgiler verildiğinde dahi, izleyici akran etkisinin ergenlerin riskli karar vermelerinde belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Smith ve ark., 2014).

Literatür incelendiğinde ergenlerin akran etkileşimlerinin yanı sıra aile etkileşimlerinin riskli davranışlarla ilişkili olduğu gözlenmektedir. Yapılan araştırmalar riskli davranışlarda bulunan ergenlerin, ebeveynlerinin de riskli davranışlarda bulunduğunu ortaya koymaktadır (Alati ve ark., 2014; Wang, Hipps, Butts, Jose ve Lakon, 2016). Ebeveynlerinin destekleyici olmadığını ve aile içinde genellikle soğuk bir havanın hakim olduğunu belirten ergenlerin daha fazla riskli davranışlar sergilediği gözlenmektedir (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi; UNODC, 2009; Hardoon, Gupta ve Derevensky, 2004; McComb ve Sabiston, 2010; Raver, Jones, Li-Grining, Zhai, Bub ve Pressler, 2011). Kimi araştırma bulguları, ebeveyn-çocuk çatışması arttıkça ergenlerin riskli davranışlarda bulunma olasılığının arttığını göstermektedir (Beyers ve ark., 2004; Skeer, McCormick, Normand, Buka ve Gilman, 2009). Bununla birlikte destekleyici ve ilgili ebeveyn tutumu (Greydanus ve Patel, 2005; Siyez ve Aysen, 2007), uyumlu aile ilişkileri (McComb ve Sabiston, 2010; Raver ve ark., 2011), olumlu aile havası (Kliewer ve Murrelle, 2007), olumlu yetişkin rol modelleri ve olumlu kişisel özelliklere sahip akran grubunun bulunması (Greydanus ve Patel, 2005) ve ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkilerinden memnuniyet duyması (Pasch, Stigler, Perry ve Komro, 2010), ergenin riskli davranışlarla meşgul olma olasılığını azaltan koruyucu faktörler olarak belirtilmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar, ebeveynlerin ayrı olması veya ebeveynlerden en az birinin hayatta olmaması (Challier, Chau, Predine, Choquet ve

Legras 2000), düşük sosyoekonomik düzey (Fothergill ve Ensminger, 2006; Hawkins and Catalano, 2005; McComb ve Sabiston, 2010) gibi faktörlerin, ergenlik döneminde artan riskli davranışlarla ilişkili olduğu ortaya koymaktadır.

1.3 Riskli Davranış Türleri

1.3.1 Alkol Kullanma

Son on yıl içerisinde farklı ülkelerde yapılan çalışmalar ergenlik döneminde alkol kullanma, sigara kullanma, okul sorunları ve kumar oynama gibi riskli davranışların oldukça yaygın olduğunu ve giderek artmakta olduğunu göstermektedir (Derevensky ve Gilbeau, 2015; Howell, Lynch, Platzman, Smith ve Coles, 2006; Johnston, O'Malley, Bachman ve Schulenberg, 2011; Mukaire ve Mataya, 2015). Bu riskli davranışlardan biri olan alkol kullanımı, özellikle yüksek oranda kullanımıyla birlikte önemli sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Yoğun alkol kullanımı; hipertansiyon, akciğer kanseri, kalp hastalıkları ve karaciğer hastalıklarını beraberinde getirmektedir (Montauti ve Bulmer, 2014; Ogden, 2012). Fazla miktarda alkol kullanımının yol açtığı duyu, düşünce ve hareket uyumsuzlukları, konuşma bozukluğu gibi fiziksel ve zihinsel bozulmalar da kişinin işlevselliğini olumsuz yönde etkilemekte ve sağlığını tehdit eden sonuçlara yol açabilmektedir (Bartholow, Henry, Lust, Sauls ve Wood, 2012). Fazla miktarda alkol kullanımının; alkolün tesiri altındayken meydana gelen ciddi yaralanmalar (alkollü araç kullanma sonucu trafik kazası gibi), saldırganlık, hatırlamada güçlükler, intihar, cinsel saldırı ve yüksek riskli cinsel davranış gibi çeşitli sorunlarla da ilişkili olduğu belirtilmektedir (Leung, Toumbourou ve Hemphill, 2014; Montauti ve Bulmer, 2014). Bunun yanı sıra çeşitli araştırmalar, ergenlik döneminde başlayan alkol kullanımının, yetişkinlikte alkol bağımlılığı

görülme riskini artırdığını ortaya koymaktadır (Duncan, Boisjoly, Kremer, Levy ve Eccles, 2005; Hingson, Heeren ve Winter, 2006; McCambridge, McAlaney ve Rowe, 2011).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan pek çok araştırma bulgularına göre, lise düzeyindeki ergenler arasında alkol kullanımının yaşamboyu prevalansının %35 - %71 arasında değiştiği, düzenli alkol içme yaygınlığının %3,5 ve üzerinde olduğu gözlenmektedir (Johnston ve ark., 2011; Young, Corley, Stallings, Rhee, Crowley ve Hewitt, 2002). Amerika Birleşik Devletleri'nde, 2014 yılında yapılan Ulusal Madde Kullanımı ve Sağlık Araştırması'nın (National Survey On Drug Use And Health) istatistiki verilerine göre; 12 - 20 yaş aralığındaki gençlerin %13,6'sının aşırı alkol tükettiği (son 30 gün içerisinde en az 1 gün boyunca, 4 veya daha fazla alkollü içecek tükettiği), %3,4'ünün ağır miktarda alkol kullandığı (son 30 gün içerisinde en az 5 gün üst üste, her gün 5 veya daha fazla alkollü içki tükettiği) belirlenmiştir. Konuyla ilgili yapılan çeşitli araştırmalar ergenlik döneminde erkeklerin kızlara göre daha sık ve daha yüksek oranda alkol kullandığını göstermektedir (Alikaşifoğlu, Erginöz, Ercan, Uysal, Kaymak ve İlter, 2004; Byrnes ve ark., 1999; Eker, Taşdemir ve Acar, 2014; Lopez, Mukaire ve Mataya, 2015). Ayrıca yapılan araştırmalar, alkol kullanma başlangıç yaşı ile ergenlik döneminde alkol kullanma düzeyi arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Lacey, Zilanawala, Webb, Abell ve Bell, 2016).

Literatür incelendiğinde; ergenlerin alkol kullanmalarında ebeveyn tutum ve davranışlarının önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin alkol kullanarak model olmasının, çocuklarının alkol kullanımı ve alkol kötüye kullanımı üzerinde doğrudan etkili olduğu belirtilmektedir (Alati ve ark., 2014; Vermeulen-Smit, Koning, Verdurmen, Van der Vorst, Engels ve Vollebergh, 2012). Sırasıyla 12-20 ve 12-18 yaş

aralığındaki ergenlerle yapılan kimi araştırmaların bulgularına göre, ebeveynlerin alkol kullanım sıklığı ile ergenlerin alkol kullanım sıklığı arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu gözlenmektedir (Kliewer ve Murrelle, 2007; Vanassche, Sodermans, Matthijs ve Swicegood, 2014). Alkol kullanma davranışında erkek çocukların çoğunlukla babalarının rol modellerini izlediği görülürken, kız çocukların annelerinin alkol kullanma davranışlarından daha fazla etkilendiğini gösteren araştırma bulgularına rastlanılmaktadır (Vanascche ve ark., 2014). Ebeveynlerin alkol kullanma davranışlarının yanı sıra bazı ebeveyn tutumlarının da ergenlerin alkol kullanma davranışlarını belirlediği gözlenmektedir. Yaşları 8-17 arasında değişen öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ebeveyn denetimi, ebeveynin çocuğun alkole ulaşabilirliğini sınırlaması, kaliteli ebeveyn-ocuk ilişkileri, ebeveyn desteği ve güçlü ebeveyn-ocuk iletişimi, çocuklarda yüksek düzey alkol kullanımına karşı koruyucu faktörler olarak belirtilmektedir (Ryan, Jorm ve Lubnam, 2010). Aynı zamanda ebeveynlerin çocukları için sıcak ve sevecen bir ortam sağlaması, ergenlerde yüksek düzeyde alkol kullanımına karşı koruyucu bir etken olarak değerlendirilmektedir (Dishion, Poulin ve Medici Skaggs, 2000). Ergenlerin alkol kullanmalarında etkili olarak belirtilen bir diğer faktör ergenin yakın çevresinde alkol kullanan arkadaşlarının bulunmasıdır (Eisenberg, Golberstein ve Whitlock, 2014). Lise düzeyindeki ergenlerle yapılan kimi araştırmalardan elde edilen bulgular, alkol kullanan arkadaş sayısı arttıkça ergenlerin alkol kullanma sıklığıнын anlamlı düzeyde arttığını ortaya koymaktadır (Duncan ve ark., 2005; Guilamo-Ramos, Turrisi, Jaccard, Wood ve Gonzalez, 2004; Leung ve ark., 2014).

Literatürde, riskli davranışların diğer riskli davranışlarla eş zamanlı ortaya çıkma eğiliminde olduğu belirtilmektedir (LaBrie, Shaffer, LaPlante ve Wechsler, 2003). Bu çerçevede, yüksek düzeyde alkol kullanımı olan ergenlerin aynı zamanda sigara kullanma (Alikashiöglu ve ark., 2004; Montauti ve Bulmer, 2014), okul sorunları yaşama (Henry ve Slater, 2007; Howell ve ark., 2006; Singleton ve Wolfson, 2009), kumar oynama (Griffiths, Wardle, Orford, Sproston ve Erens, 2010; LaBrie ve ark., 2003) gibi riskli davranışlar sergilediğini ortaya koyan araştırma bulgularına rastlanılmaktadır. Ayrıca, lise düzeyindeki ergenlerle yapılan araştırmalarda aşırı alkol tüketiminin azalan not ortalamalarıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Duncan ve ark., 2005; Kramer ve Levy, 2008). Yaşları 15-24 arasında değişen gençlerle yapılan bir diğer araştırma bulgularına göre alkol kullanan gençler arasında sigara kullanma oranlarının, alkol kullanmayan gençlere göre 9 kat daha fazla olduğu gözlenmektedir (Jain, 2016).

1.3.2 Sigara Kullanma

Alkol kullanımında olduğu gibi, sigara kullanımı da önemli sağlık sorunlarını beraberinde getirmekte ve kullanan kişinin sağlığı açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Sigara kullanımı; akciğer kanseri, karaciğer kanseri, kalp hastalıkları, damar tıkanıklığı, kronik obstrüktif akciğer hastalığı (KOAH) gibi önemli sağlık sorunlarına yol açmakta ve dünya genelinde başlıca ölüm sebeplerinden birisi olarak belirtilmektedir (Ogden, 2012). Yapılan araştırmalar, riskli davranışlardan biri olan sigara kullanımının ergenler arasında oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, 2014 yılında yapılan Ulusal Madde Kullanımı ve Sağlık Araştırması'nın (National Survey On Drug Use And Health) istatistiklerine

göre, 12-17 yaş aralığındaki ergenlerin %24,1'inin günlük sigara kullandığı, günlük sigara kullananların %11,9'unun bir gün içerisinde bir veya daha fazla paket sigara tükettiği belirlenmiştir. Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2012 yılında yapılan Sağlık Araştırması sonuçlarına göre 15-24 yaş arası gençlerin %32,9'u hayatında en az bir defa tütün mamulü (sigara, sarma sigara, pipo, puro ve nargile gibi) denediğini belirtmiştir. Aynı araştırmada gençlerin %14,3'ünün her gün tütün mamulü kullandığı; genç erkeklerde bu oranın %24,1 olduğu, genç kadınlarda ise %4,6 olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizde yapılan bu araştırmanın bulgularıyla benzer şekilde, Hindistan'da 15-24 yaş aralığındaki 55,848 katılımcıyla gerçekleştirilen geniş çaplı bir araştırmada, araştırmaya katılan genç erkeklerin, genç kadınlara göre anlamlı olarak daha yüksek düzeyde tütün mamulü kullandıkları bulunmuştur (Jain, 2016). Bununla birlikte, farklı kültürlerde ergenlik dönemindeki bireylerle yapılan pek çok araştırmada ergenlerin düzenli tütün mamulü kullanımının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı gözlenmiştir (Appleyard, Messeri ve Haviland, 2000; Branstetter, Blosnich, Dino, Nolan ve Horn, 2012; Corey, Ambrose, Apelberg ve King, 2015; Kong, Camenga ve Krishnan-Sarin, 2012; Morgenstern ve ark., 2013; Sanchez, Opaleye, Martins, Ahluwalia ve Noto, 2010). Günümüze kadar yapılan araştırmalarda, cinsiyetin yanı sıra bazı demografik faktörlerin ergenlik döneminde sigara kullanma ile ilişkisi araştırılmıştır. Lise düzeyindeki ergenlerle yapılan çalışmalarda; aylık ortalama aile geliri, ebeveynlerin öğrenim seviyesi ve ilk sigara kullanma yaşı ile ergenlerin sigara kullanma sıklıkları arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur (Bares ve Zaharakis, 2013; Cubbin, Vesely, Braveman ve Oman, 2011; Lacey ve ark., 2016; Mason, Mennis, Linker, Soteriades ve DiFranza, 2003).

Literatür incelendiğinde, ergenlerin sigara kullanmalarında ebeveynlerinin tutum ve davranışlarının oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ebeveynlerden herhangi birinin sigara kullanmasının ve çocukların sigara içmesine izin veren ebeveyn tutumlarının, ergenlerin sigara kullanma riskini arttırdığı belirtilmektedir (Jain, 2016; Wang ve ark., 2016). Bunun yanı sıra lise düzeyindeki ergenlerle yapılan çalışmalar incelendiğinde, aileden algılanan sıcaklık ve yakınlık (Anteghini, Fonseca, Ireland ve Blum, 2001) ve aileden algılanan destek düzeyi (Piko, 2000; Wang ve ark., 2016; Wills, Resko, Ainette ve Mendoza, 2004) arttıkça ergenlerin sigara kullanma olasılıklarının azaldığı görülmektedir. Ebeveynden algılanan desteğin kısıtlı olması, özellikle kızların sigara kullanıma olasılığını arttıran yüksek bir risk faktörü olarak belirtilmektedir (Choquet, Hassler, Morin, Falissard ve Chau, 2007). Ergenlik döneminde sigara kullanma ihtimalini arttıran bir diğer risk faktörü ise ergenin yakın çevresinde sigara kullanan arkadaşlarının bulunmasıdır (Jain, 2016; Prinstein, Boergers ve Spirito, 2000; Wang ve ark., 2016). Sigara kullanan yakın arkadaşları olan ergenlerin sigara kullanma olasılığının, yakın arkadaşları arasında sigara kullanımı olmayan ergenlere göre 2-3 kat fazla olduğu belirtilmektedir (Simons-Morton ve ark., 2001).

Bugüne kadar yapılmış olan araştırmalar, ergenlik döneminde sigara kullanma ve diğer riskli davranışların birbiriyle ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin, ortaokul ve lise düzeyindeki toplam 76,937 öğrenciyle gerçekleştirilen bir araştırmada, sigara kullanma sıklığı ile alkol kullanma sıklığı arasında pozitif yönde; sigara kullanma sıklığıyla akademik başarı arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişkiye rastlanılmıştır (Heo, Oh, Subramanian ve Kawachi, 2014). Yaş ortalaması 16.39 olan ve lise düzeyindeki 4,734 katılımcıyla gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise

katılımcıların sigara kullanma sıklıkları ile kumar oynama sıklıkları arasında pozitif düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Cheung, 2014).

1.3.3 Okul Sorunları

Akademik hayatın temel basamağı olan okul; kişilerarası iletişim ve kendini ifade etme becerilerinin kazanıldığı, sosyal etkileşim, akran gruplarının oluşumu ve benlik gelişiminin gerçekleştiği birincil ortamlardan biridir (Henry ve Slater, 2007). Tüm bu yönleriyle okul, ergenlerde olumlu sosyal gelişmeyi belirleyen en önemli çevresel etmenlerdendir (Bellici, 2015). Ergenlerin okulla bağ kurmaları ve okula düzenli olarak devam etmeleri ergenlik dönemini sağlıklı bir şekilde geçirebilmeleri açısından oldukça önemlidir (Wang ve Fredricks, 2014). Literatürde okul sorunları; öğrencinin not ortalamasının düşük olması, sınıf tekrarı yapması, okula askıya alması, okula devamlılık sağlamaması ve okulla bağının kısıtlı olması olarak tanımlanmaktadır (Hanna, Yi, Dufour ve Whitmore, 2001). Ergenin okula bağlılığın kısıtlı olması ve düşük akademik performansı; ileriye yönelik okul terki, gelecekte mesleki hayatta başarı sağlayamama gibi uzun vadeli sorunlara öncülük etmektedir (Di Giunta, Alessandri, Gerbino, Kanacri, Zuffiano ve Caprana, 2013). Bunun yanı sıra, lise düzeyindeki ergenlerle gerçekleştirilen araştırmalar, alkol kullanma, sigara kullanma ve kumar oynama gibi riskli davranışlarla, düşük akademik performans arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Bradley ve Green, 2013; Floros, Siomos, Fisoun ve Geroukalis, 2013; Hanna ve ark., 2001; Hawkins ve Catalano, 2005; Heo ve ark., 2014; Winters, Stinchfield, Botzet ve Anderson, 2002). Belirtilen bu riskli durumlara öncülük etme olasılığı göz önüne alındığında ergenlik döneminde görülen okul sorunları, riskli davranışlar kategorisi altında değerlendirilmektedir (Hanna ve ark., 2001; Wang ve Fredricks, 2014).

Kimi araştırmacılar akademik performansın bilişsel ve duygusal süreçlerle ilişkili olduğunu öne sürerek; ileriye dönük akademik amaçları olan ve akademik performansı daha yüksek olan öğrencilerin kişisel gelişime ket vuran olumsuz yapıdaki inançları ve davranışları daha az sergilediklerini, öz-kontrol (self-control) gibi bilişsel becerileri daha etkili kullandıklarını belirtmektedir (Hysenbegasi, Hass ve Rowland, 2005; Ryan ve Patrick, 2001; Stadler, Aust, Becker, Niepel ve Greiff, 2016).

Literatür incelendiğinde öğrencilerin aile süreçlerinin, okula bağlılıklarını ve akademik performanslarını belirleyen en önemli psikososyal etmenlerden biri olduğu gözlenmektedir. Buna göre; anne babanın ayrı olması, ailenin ekonomik durumunun yetersizliği (Hanna ve ark., 2001), ailenin çocuğun okula devam edebilmesi için gerekli koşulları sağlayamaması (zbaş, 2012), ailenin çocuğa karşı soğuk, ilgisiz davranması ve destekleyici olmayan tutumu (Bellici, 2015; Buchmann ve DiPrete, 2006; Hawkins and Catalano, 2005; Hysenbegasi ve ark.,2005; Morrissey, Hutchison ve Winsler, 2013), ğrencilerin düşük akademik performans göstermeleri açısından risk faktörleri olarak görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra, destekleyici bir tutum içinde bulunan, okul görevlileri ile çocuğunun eğitim programı üzerinde düzenli iletişim içinde bulunan ailelerinin çocuklarının okul bağlılıklarının (Wang ve Fredricks, 2014) ve okul başarılarının (elenk, 2003; Estell ve Perdue, 2013) yüksek olduğu belirtilmektedir.

Aile etkileşimlerinin yanı sıra yakın arkadaş etkileşimleri de öğrencinin akademik performansını ve davranışlarını belirleyen bir risk faktörü veya koruyucu faktör olarak değerlendirilmektedir. Buna göre öğrencinin, okulla bağı kısıtlı olan veya okulu terk etmiş; alkol kullanma, sigara kullanma gibi riskli davranışlar sergileyen arkadaşlarla yakın ilişkide olması, öğrencilerde düşük akademik performansı tetikleyen bir risk faktörü olarak görülmektedir (Hanna ve ark., 2001; Hawkins ve Catalano, 2005; Özbaş, 2012). Bununla birlikte öğrencinin model alabileceği olumlu davranışlar sergileyen, okula bağlılığı olan, yüksek akademik performansa sahip arkadaşlarıyla yakın ilişkide olması, öğrencinin akademik sorunlar geliştirme olasılığını azaltan koruyucu faktörler olarak değerlendirilmektedir (Lessard, Poirier ve Fortin, 2010).

Yapılan araştırmalarda işaret edilen bir diğer bulgu ise akademik performansın cinsiyete göre farklılık göstermesidir. Farklı kültürlerde lise düzeyindeki ergenlerle gerçekleştirilmiş araştırmalardan elde edilen istatistikler, kızların erkeklere göre ders notlarında ve okul etkinliklerine katılım göstermede genel olarak daha iyi performans sergilediklerini göstermektedir (Carvalho, 2016; Gestsdottir ve ark., 2014; Gibb, Fergusson ve Horwood, 2008; Voyer ve Voyer, 2014; Young Jr, Slate , Moore ve Barnes, 2014). Hanna ve arkadaşları (2001) tarafından 12-16 yaş aralığındaki ergenlerle yapılan araştırma bulgularına göre; erkeklerin, kızlara göre okul sorunları yaşama açısından 2 kat daha fazla risk altında olduğu belirtilmektedir.

1.3.4 Kumar Oynama

Kumar oynama en temel anlamıyla, kazanç elde etme amacıyla para kullanarak belirsiz risklere girme anlamına gelmektedir (Lam, 2007). Son yıllarda kumar oynama dünya genelinde oldukça yaygın, geniş çapta erişilebilir ve sosyal açıdan kabul edilebilir bir eğlence etkinliği haline gelmiştir (McComb ve Sabiston, 2010). Birçok farklı kültürde en yaygın kumar aktiviteleri; zarlar, taşlar, kartlar ve sayılar aracılığıyla çeşitli ortamlarda şans ve bahis üzerinden oynanan oyunlardır (Hing, Breen, Gordon ve Russell, 2014).

Geçmişten günümüze pek çok kültürde oldukça yaygın olan kumar aktiviteleri, kimi zaman olumsuz sonuçlar doğurmakta ve çeşitli zararlara yol açabilmektedir (Neal, Delfabbro ve O'Neil, 2005). Literatürde kumardan kaynaklanan zarar (gambling-related harm) kavramı; kumar aktivitelerine bağlı olarak bireyin kendisinin, ailesinin, arkadaşlarının veya çevresinin herhangi bir şekilde zarar görmesi olarak tanımlanmaktadır (Neal ve ark., 2005). Kumardan kaynaklanan zararlar oyuncunun hayatındaki farklı alanlarda ortaya çıkabilmektedir. Kumardan kaynaklanan en gözle görülür zararlardan biri, oyuncunun kumar oynamaya bağlı yaşadığı para kayıpları sonucu finansal durumunda meydana gelen belirgin bozulmalardır (Downs ve Wolrych, 2010). Kumar oynamaya bağlı finansal bozulmalarla birlikte kimi zaman kontrol edilemeyen kumar borçlarının yaşandığı gözlenmektedir (Stuhldreher, W. L., Stuhldreher, T. J. ve Forrest, 2007). Kumar borçlarının; kişisel ihtiyaçları ve ev ihtiyaçlarını karşılayamama, kaygı bozukluğu, depresyon, kredi ödeme taahhütlerinin ihlal edilmesi gibi bireyi ve çevresini ilgilendiren problemlere yol açtığı belirtilmektedir (Downs ve Wolrych, 2010). Kumar oynamaya bağlı olarak artan finansal problemlerin aynı zamanda; sağlık problemleri, iş bulamama veya çalıştığı işi

sürdürememe, aile, iş veya arkadaş ilişkilerinin bozulması, kendisinin veya sorumlu olduğu aile üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamama, kumar için gerekli para ihtiyacını yasal olmayan yollarla temin etme gibi sorunları beraberinde getirdiği gözlenmektedir (Currie ve ark., 2016; Downs ve Wolrych, 2010).

Kumar oynamanın, oyuncunun finansal durumundaki ve sosyal ilişkilerindeki zararlarının yanı sıra, kontrol becerileri ve karar verme süreçleri üzerinde de olumsuz etkileri görülebilmektedir. Oyuncunun, bir sonraki kumar aktivitesine katılım kararı kimi zaman, daha önceki kazançları veya kayıpları hakkındaki bilişsel çarpıtmaları doğrultusunda gerçekleşmekte ve zamanla kumar aktiviteleriyle daha çok meşgul oldukça, oyuncunun kumar oynama üzerindeki kontrolü kaybetmesi söz konusu olmaktadır (Gaboury ve Ladouceur, 1987). Oyuncunun kumar üzerindeki kontrolünü yitirmesiyle birlikte, kumar oynamayla planladığından daha fazla vakit geçirmesi ve kumar oynamayı sonlandıramaması gibi durumlar gözlenmektedir (Lesieur ve Blume, 1987). Tüm bunların yanı sıra kumar aktivitelerinin oyuncunun duygudurumu üzerindeki zararları söz konusu olmaktadır. Buna göre artan kumar aktiviteleriyle birlikte uyumakta zorlanma, artan yalnızlık hissi veya sosyal izolasyon, intihar düşünceleri gibi depresif semptomların yaşanabildiği belirtilmektedir (Ferris ve Wynne, 2001).

Kumar oynamanın yukarıda belirtilen olası zararları literatürde genellikle yetişkinlik dönemindeki oyuncular için ele alınmış olsa da, araştırmalar kumar oynamanın ergenlik dönemindeki oyuncular için de benzer riskler oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ergenlik döneminde kumar aktiviteleriyle sıklıkla meşgul olundukça, depresif semptomlar, yüksek düzey anksiyete, uyumsuz başetme stratejileri ve sosyal izolasyon gibi sorunların ortaya çıkabileceği belirtilmektedir

(Derevensky ve Gilbeau, 2015; Martin, Usdan, Cromeens ve Vail-Smith, 2014). Aynı zamanda kumar oynayan ergenler arasında; düşük akademik performans (Johansson, Grant, Kim, Odlaug ve Gøtestam, 2009), alkol kullanma (Martin ve ark., 2014), sigara kullanma (Hardoon ve ark., 2004) gibi davranışların ve suç faaliyetlerinin (Fortune, 2013) oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Ergenlerin bir kısmı kumar oynamak için veya kumar borçlarını kapatmak için gerekli para ihtiyacını, arkadaşlarından, ailelerinden, tefecilerden yüklü miktarlarda borç alarak ya da para çalma (genellikle aileden) veya diğer suçlu davranışlarda bulunma yoluyla karşılamaktadırlar (Derevensky ve Gilbeau, 2015). Dolayısıyla tüm bu olası zararları göz önüne alındığında, kumar oynama; ergenlik döneminde görülen riskli davranışlardan biri olarak kabul edilmektedir (Boden ve Horwood, 2006; Derevensky ve Gilbeau, 2015; Fortune, 2013; McComb ve Sabiston, 2013; Mishra ve ark., 2012; Vollrath ve Torgersen, 2008).

Kumar oynama yaygınlığının incelendiği çeşitli çalışmalarda, ergenlik döneminin kumar oynamayı keşfetmede kritik bir dönem olduğu belirtilmektedir (Vitaro, Wanner, Ladouceur, Brendgen ve Tremblay, 2004; Wanner, Vitaro, Ladouceur, Brendgen ve Tremblay, 2006). Özellikle 14-21 yaş aralığının kumar oynama sıklığının yükseldiği bir dönem olduğu belirtilmektedir (Welte, Barnes, Tidwell ve Hoffman, 2008). Son yıllarda yapılan farklı araştırmaların bulgularına göre, yaşları genellikle 14 ile 18 arasında değişen lise düzeyindeki ergenler arasında en az 1 defa kumar oynama yaygınlığının %37 ile %90 arasında değiştiği (Derevensky ve Gilbeau, 2015; Skokauskas, Burba ve Freedman, 2009; Volberg, Gupta, Griffiths, DPhil ve Delfabbro, 2010) son 12 ay içerisindeki kumar oynama oranlarının ise %35,7 ile %70,1 arasında değiştiği gözlenmektedir (Bastiani, Gori, Colasante, Siciliano, Capitanucci, Jarre ve Molinaro, 2011; Kristiansen ve Jensen, 2014). Özellikle 2000'li

yılların başından günümüze kadar yapılan araştırmalar, lise düzeyindeki ergenler arasında son 12 ay içerisindeki kumar katılımı oranlarının giderek artış gösterdiğine işaret etmektedir (Derevensky ve Gupta, 2007; Donati, Chiesi ve Primi, 2013; Skokauskas ve ark., 2009; Splevins, Mireskandari, Clayton ve Blaszczyński, 2010; Taylor, Parker, Keefer, Kloosterman ve Summerfeldt, 2014).

1.4 Problemlı Kumar Oynama

Pek çok farklı ortamda kendini gösterebilecek kumar oynama eyleminin algılanan çeşitli getirileriyle birlikte, bu eylemin sıklığı artabilir ve bireyin psikolojik iyiliğini, ilişkilerini, iş, okul ve evlilik hayatını, finansal durumunu bozucu boyutlara ulaşabilir. Kumar oynama eyleminin sıklığının, kumar oynamaya ayrılan zamanın ve kumar oynamaya harcanan paranın yoğunluğunun artması sonucu kumar aktivitelerinin bireyin kontrolünden çıkması, işlevselliği ve ilişkileri üzerinde bozucu etkilerinin görülmesi durumu psikoloji literatüründe problemlı kumar oynama olarak ele alınmaktadır (Blaszczyński ve Nower, 2002).

1.4.1 DSM-V'te Bağımlı Kumar Oynama

Amerikan Psikiyatri Birliğı (APB) tarafından yayınlanan ve mental bozuklukların tanısal el kitabı olan DSM'nin (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) bugüne kadarki çeşitli versiyonlarında (DSM-III, DSM-IV), kumar oynama davranışının problemlı düzeyde görülmesine ilişkin Patolojik Kumar Oynama (Gambling Disorder) tanısı geliştirilmiş ve bu bozukluğu karşılayacak tanı kriterleri oluşturulmuştur.

Patolojik Kumar Oynama ilk kez DSM-III'te (APB, 1980) Dürtü Kontrol Bozuklukları içinde sınıflandırılmıştır. DSM-III-R'de (APB, 1987) ise psikoaktif madde kullanımı ve bağımlılık arasındaki benzerlik vurgulanmıştır. DSM-IV-TR'de (APB, 2000) Patolojik Kumar Oynama, Başka Bir Yerde Sınıflandırılmayan Dürtü Denetim Bozuklukları başlığı altında yer almıştır. Ancak daha sonra, uzun zamandır bağımlılık bozuklukları ile arasında paralellik bulunduğu düşünülen kumar problemleri; en son yayınlanmış, mental bozuklukların tanısasal el kitabı olan DSM-V'te (APB, 2013) Bağımlılık Bozuklukları kapsamına alınmış ve kumar oynamanın problemleri boyutlarda görülmesine ilişkin Bağımlı Kumar Oynama tanısı geliştirilmiştir. Bağımlı Kumar Oynamanın tanı ölçütleri; tolerans, yoksunluk, kumar oynama davranışını kontrol edememe, kumar oynamanın psikososyal sonuçları, kumar oynama üzerine kafa yorma ile ilgilidir.

DSM-V'te (APB, 2013), Bağımlı Kumar Oynamanın tanı kriterleri şu şekilde belirlenmiştir:

- A. 12 aylık süre içinde aşağıda maddelendirilen, klinik olarak anlamlı bozulma veya sıkıntıya yol açan, kalıcı ve tekrarlayan sorunlu kumar davranışlarından dört tanesinin (veya daha fazlasının) sergilenmesi:
1. İstediği heyecana ulaşmak için artan miktarlarda para ile kumar oynama gereksinimi duymak.
  2. Kumar davranışlarını azaltmaya veya durdurmaya çabalarırken sinirli, huzursuz hissetmek.
  3. Kumar oynamayı kesmek ya da durdurmak için tekrarlıyıcı başarısız çabalar sarf etmek.

4. Sık sık kumar ile meşgul olmak (Örneğin, geçmiş kumar deneyimlerini yeniden yaşamak yönünde tekrarlayıcı düşüncelere sahip olmak, şike ya da kumar ile para almak için bir sonraki girişimleri planlamak ve yollar düşünmek).
5. Genellikle sıkıntılı duygular (Örneğin, depresif, endişeli, suçlu, çaresiz) hissettiği zaman kumar oynamak.
6. Parayla kumar oynayıp kaybetmesinin ardından kaybettiklerini yerine koymak için çoğu kez başka bir gün yine oynamak.
7. Kumar oynama davranışının boyutunu gizlemek için yalan söylemek.
8. Önemli bir ilişki, iş, eğitim veya kariyer fırsatını kumar oynama sebebiyle tehlikeye sokmak veya kaybetmek.
9. Kumar nedeniyle yaşadığı umutsuz mali durumlarını rahatlatmak üzere para sağlamaları için başkalarına güvenmek.
10. Kumar davranışı daha iyi bir manik atak ile izah edilmez.

1.4.2 Ergenlik Döneminde Problemlili Kumar Oynama

Doksanlı yılların son dönemlerinden itibaren ergenlerde ve genç erişkinlerdeki kumar oynama davranışının doğasını ve yaygınlığını inceleyen pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar, ergenlerin kumar oynamaya karşı oldukça ilgili olduğunu ve yetişkinlerde olduğu gibi aşırı kumar oynamanın ergenler açısından çeşitli sorunlara yol açtığını göstermektedir (Griffiths 2011). Ergenlik döneminin riskli davranışlarla karakterize edilen bir geçiş dönemi olması, ergenleri kumar problemleri yaşamaya daha açık hale getirmektedir (Arnett, 1992). Bu çerçevede, ergenlerin kumar

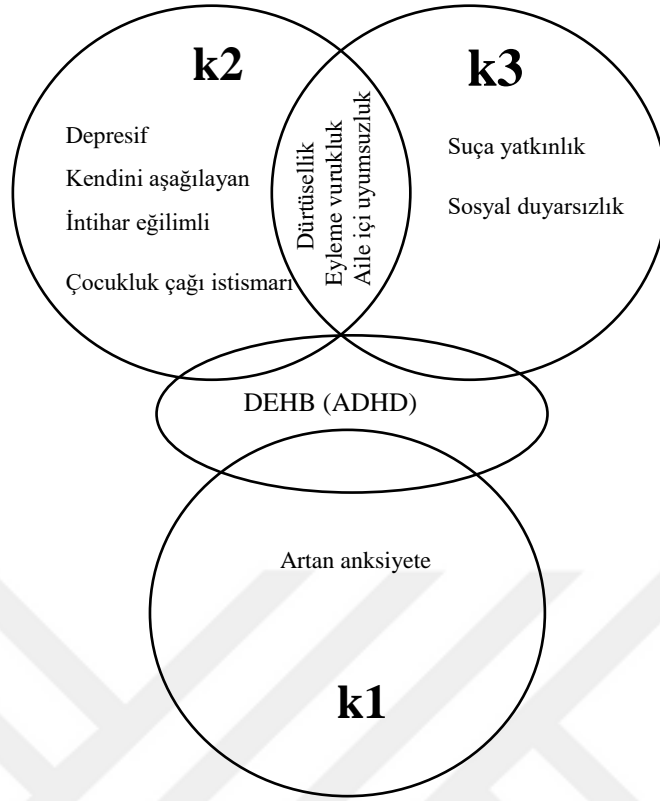

problemleri açısından en yüksek riskli gruplardan biri olduğu kabul edilmektedir (Volberg ve ark., 2010). Ayrıca mevcut gençlik kuşağının, kumarın genel olarak kabul edildiği, geniş bir kitleye ulaşabildiği ve yaygınlaştırıldığı bir dönemde büyüyen ilk nesillerden olması nedeniyle genç yaşta bireylerin kumar problemleriyle ilgili büyük bir risk altında olduğu öne sürülmektedir (Derevensky, 2012; Volberg ve ark., 2010).

Literatürde, ergenlik döneminde problemlili kumar oynamanın örüntülerini ele alan çeşitli modeller sunulmaktadır. Buna örnek olarak, Blaszczynski ve Nower (2002) tarafından ‘The Pathways Model’ geliştirilmiştir. Bu modelde problemlili kumar katılımı olan bireyler çeşitli biyolojik, ekolojik ve psikolojik özelliklerine göre gruplara ayrılmıştır. Problemlili kumar katılımı olan bireyler “Pathway 1: Davranışsal olarak koşullanmış kumar oyuncusu (Behaviorally conditioned problem gamblers)” “Pathway 2: İncinebilir kumar oyuncusu (Emotionally vulnerable problem gamblers)” ve “Pathway 3: Antisosyal dürtüsel kumar oyuncusu (Antisocial impulsivist problem gamblers)” olmak üzere 3 farklı grupta incelenmişlerdir. Bu ilk haliyle yetişkinlik dönemindeki bireyleri kapsayan model ilerleyen yıllarda Gupta ve arkadaşları (2013) tarafından ergenlik dönemine de uyarlanmıştır.

Modelin yetişkinler için geliştirilen haline benzer şekilde; kumar problemi yaşayan ergenler, farklı belirgin etiyolojik özelliklerine göre 1. Küme, 2. Küme ve 3. Küme (Cluster 1, Cluster 2, Cluster 3) olmak üzere üç farklı gruba ayrılmışlardır. Modele göre bu üç kümenin birbiriyle kesiştiği ve birbirinden ayrıştığı etiyolojik faktörler bulunmaktadır. Birinci kümede; kumar oynamaya eğlenme ve sosyalleşme amacıyla başlayan, daha sonra kaybedilen parayı kazanma motivasyonu veya önceki kazançlarından yola çıkarak kazanacağı bilişle tekrar kumar oynayan ergenler sınıflandırılmaktadır. Bu gruptaki ergenlerin kumar aktiviteleriyle aşırı

meşgul olmaları sonucunda, anksiyete düzeylerinin giderek arttığı belirtilmektedir. Ancak kumar problemlerine bağlı gelişen bu anksiyete semptomlarının çok ciddi boyutlarda görülmediği ve diğer gruplarla kıyaslandığında bu gruptaki ergenlerin genel psikolojik refah düzeyinin ortalamaya daha yakın olduğu belirtilmektedir. İkinci küme, yüksek düzey depresyon belirtileri gösteren ve çeşitli duygusal problemler yaşayan ergenlerin gruplandırıldığı kümedir. Bu grupta yer alan ergenlerin en belirgin özelliği; duygusal istikrarsızlık, depresyon, intihar eğilimi ve kendini aşağılama gibi sorunlar yaşamaları ve/veya çocukluk dönemi istismar öyküsünün bulunmasıdır. Bu kümede; madde kötüye kullanımı, eyleme vuruk davranışlar (acting-out), aile içi uyumsuzluklar ve dürtüsellik gibi problemler de görülmektedir. Bu kümede sınıflandırılan ergenleri 1. ve 3. kümedekilerden ayıran en önemli özellikleri depresif semptomlarının veya istismar öykülerinin bulunmasıdır. Üçüncü küme ise dürtüsellik, sosyal duyarsızlaşma, madde kötüye kullanımı, eyleme vuruk davranışlar, suçta yatkınlık ve aile içi uyumsuzluklarla kategorize edilmektedir. Bu gruptaki bireylerin, çoğunlukla antisosyal kişilik özellikleriyle diğer iki kümeden farklılaştığı belirtilmektedir. Bu küme 2. kümeyle benzer derecede dürtüsellik paylaşmaktadır; ancak bu kümede yer alan ergenlerde depresyon ya da kaygı gibi diğer duygusal sorunlar gözlenmemektedir. Dolayısıyla, bu kümedeki ergenler için, kumar problemleri; dürtüsel, eyleme vuruk ve muhalif doğalarının bir ifadesidir.

Şekil 1.3 *Problemlili Kumar Katılımı Olan Ergenlerin Pathways Model'ine Göre Sınıflandırması*

Kaynak: Gupta, Nower, Derevensky, Blaszczyński, Faregh ve Temcheff (2013). Problem gambling in adolescents: an examination of the pathways model. *Journal of Gambling Studies*, 29(3), 575-588.

Bu üç kümenin birbirinden farklılaştığı özellikler olduğu gibi, her üç kümenin birbiriyle kesiştiği ortak faktörler bulunmaktadır. Buna göre belirtilen kümelerde sınıflandırılan tüm ergenlerin kumar problemlerine dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) semptomlarının eşlik ettiği gözlenmektedir. DEHB semptomlarına en yüksek olarak 1. kümede sınıflandırılan ergenler arasında rastlanıldığı; bu sırayı 3. kümenin ve daha sonra 2. kümenin takip ettiği belirtilmektedir (Gupta ve ark., 2013).

1.4.3 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama ile İlgili Prevelans Çalışmaları

Problemlı kumar oynamayla ilgili son 20 yıldan bu yana yapılan araştırmalar, ergenlik dönemindeki bireylerde problemlı kumar oynamanın azımsanmayacak derecede yoğun olduğuna dikkat çekmektedir (Griffiths, 2011). Geçtiğimiz 20 yıl içerisinde yapılan çeşitli araştırma bulgularını analiz ederek ortalama bulgular veren çalışmalar kronolojik sırayla incelendiğinde, lise düzeyindeki ergenler arasında problemlı kumar oynama yaygınlığının geçmişten bugüne kadarki artışı açıkça gözlenmektedir. Örneğin, 1999 yılında yapılan bir çalışmada, belirtilen tarihe kadar yapılmış olan toplam 134 çalışmanın analiz edilmesiyle elde edilen bulgulara göre lise düzeyindeki ergenlerin %5,05'inin problemlı kumar katılımı olduğu gözlenmiştir (Shaffer, 1999). 2005 yılında yapılan toplam 15 araştırmanın analiz edilmesiyle edinilen bulgulara göre lise düzeyindeki ergenler arasında problemlı kumar katılım oranının ortalama %7,89 olduğu belirlenmiştir (Blinn-Pike, 2007). 2005-2013 yılları arasında yürütölen toplam 18 çalışmanın bulgularının analiz edildiği bir diğer çalışmada lise düzeyindeki ergenlerin ortalama %10,23'ünün problemlı kumar katılımı olduğu belirtilmiştir (Nowak ve Aloe, 2014). Günümüze yakın bir tarihte 16-21 yaş aralığındaki 400 lise öğrencisinin katılımıyla yapılan bir çalışmada, katılımcıların %11'inin problemlı kumar katılımı olduğu bulunmuştur (Canale, Scacchi ve Griffiths, 2016). Dolayısıyla geçtiğimiz yıllardan bugüne yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, kumar problemlerinin ergenler arasında giderek artma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

1.4.4 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynamanın Yetişkinlik Dönemiyle Karşılaştırması

Bazı araştırma bulguları incelendiğinde, yetişkinlere ait problemlı kumar oynama yaygınlığıyla karşılaştırıldığında özellikle lise dönemindeki ergenler arasında daha yüksek problemlı kumar oynama yüzdeleri ile karşılaşılmaktadır (Hardoon ve Deverensky, 2002; Ulusal Kumar Oynama Etki Çalışması Komisyonu (National Gambling Impact Study Commission), 1999). Yapılan araştırmalar lise dönemindeki ergenler arasında problemlı kumar oynama sıklığıнын yetişkin gruba kıyasla 2 ila 3 kat fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Lynch ve ark., 2004; Potenza ve ark., 2001). Bununla birlikte, ergenlik dönemindeki kumar oynama örüntülerinin genelde istikrarlı bir seyir izlediği ve ergenlik dönemindeki kumar problem düzeyinin yetişkinlik dönemindeki kumar problem düzeyinin güvenilir bir yordayıcısı olduğu belirtilmektedir (Parke ve Griffiths, 2007). Haworth (2005) tarafından gerçekleştirilen boylamsal bir araştırmada kumar problemlerinin istikrarlı bir seyir izlediğini kanıtlayan bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmada ilk olarak 2003-2004 yıllarında görüşülen 1,748 kişi ile 12 ve 18 ay sonra yeniden görüşülmüş ve kumar problem düzeylerindeki değişimler incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, daha önceden problemlı kumar oynayan olan katılımcıların %52,2'si hala problemlı kumar oynama kategorisinde kalmış, riskli kumar katılımı olan grubun %14'ü ise problemlı kumar oynama kategorisine taşınmıştır. Benzer bulgular Winters ve arkadaşları (2005) tarafından yürütölen bir diğer çalışmanın sonuçlarında elde edilmiştir. Lise döneminden beri takibe alınan 305 katılımcıyla gerçekleştirilen boylamsal çalışmada,

lise döneminde problemlı kumar oynayan katılımcıların %29'unun erişkinlik döneminde hala problemlı kumar katılımlarının olduğu gözlenmiş; ergenlikteki kumar problemlerinin ilerleyen yaşlardaki kumar problemlerinin bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur.

Yetişkinlik döneminde yaşanabilecek kumar problemlerinin bir diğer yordayıcısınının kumar oynama başlangıç yaşı (gambling onset) olduğu belirtilmektedir. Avustralya Verimlilik Komisyonu (The Australian Productivity Commission; 1999) araştırmasına göre problemlı kumar katılımı olan ve kumar problemleri yaşama riski olan yetişkinlerin, kumar katılımlarının genellikle ergenlik döneminde başladığı gözlenmiştir. Bu araştırmaya katılan ve halihazırda kumar problemleri için psikolojik destek almakta olan yetişkinlerin %28'i, düzenli kumar oynamaya 18 yaşından önce başladıklarını bildirmişlerdir. Çeşitli araştırma bulguları, kumar oynama başlangıç yaşı ne kadar erkense, ileride yaşanabilecek kumar problemlerinin o kadar büyük olduğuna işaret etmektedir (Abbott, McKenna ve Giles, 2000; Dowling ve ark., 2010; Rahman ve ark., 2012). Yetişkinlerde olduğu gibi, ergenlerin problemlı kumar katılımında da kumar oynama başlangıç yaşının belirleyici olduğu ve problemlı kumar katılımı olan ergenlerin, kumar katılımları problemlı olmayan ergenlere göre daha erken yaşlarda (genellikle 10 yaş ve öncesinde) kumar oynamaya başladıkları belirtilmektedir (Gupta ve Derevensky, 2000).

1.4.5 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynamayla İlişkili Risk Faktörleri

Bugüne kadar ergenlik döneminde problemlı kumar oynamayla ilgili yapılan pek çok araştırmaya göre ergenlerin kumar problemleri yaşaması olasılığını arttıran çeşitli risk faktörlerinin olduğu gözlenmektedir. Ergenlik döneminde problemlı kumar oynamayla ilişkili olarak literatürde en sıklıkla göze çarpan demografik risk faktörlerinden biri erkek cinsiyetidir (Derevensky ve Gilbeau, 2015). Farklı kültürlerde lise düzeyindeki ergenlerle yapılan pek çok çalışmada erkeklerin kızlara göre çok daha yüksek oranlarda kumar oynadığı ve çok daha yüksek oranlarda kumar problemleri yaşadığı bulunmuştur (Derevensky, 2012; Lynch ve ark., 2004; Wickwire Whelan, West, Meyers, McCausland ve Leullen, 2007). Yaşları 12-19 arasında değişen 2,336 ergenin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmada, erkeklerin problemlı kumar katılımlarının kızlara göre 5 kat fazla olduğu; riskli kumar katılımlarının ise 2,5 kat fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Hardoon ve ark., 2004). Bunun yanı sıra, lise düzeyindeki ergenlerle yapılan çalışmalarda; düşük sosyo-ekonomik düzey (Turchi ve Derevensky, 2006; Welte ve ark., 2008; Wilson, Gilliland, Ross, Derevensky ve Gupta, 2006), ergenin tek ebeveynli ailede yaşaması (Canale,Griffiths, Vieno, Siciliano ve Molinaro, 2016; Langhinrichsen-Rohling ve ark., 2004b), anne ve baba öğrenim düzeyinin düşük olması (Auger, Lo, Cantinotti, O'Loughlin, 2010; Welte ve ark., 2008) gibi sosyodemografik faktörler, ergenlerin kumar problemleri yaşama olasılığını arttıran risk faktörleri olarak belirtilmiştir

Literatürde ergenlik döneminde problemlı kumar oynamayla ilişkili çeşitli psikososyal faktörler sunulmaktadır. Ergenlik döneminde problemlı kumar oynamayı belirleyen en önemli psikososyal faktörlerden biri ebeveynlerden herhangi birisinin kumar katılımının olmasıdır (McComb ve Sabiston, 2010). Yaş ortalaması 16.8 olan lise düzeyindeki (9. - 12. Sınıf) ergenlerin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmanın bulgularına göre; ebeveynleri kumar oynayan veya kumar problemi yaşayan ergenlerin kumar problemleri yaşama olasılığının, ebeveynleri kumar oynamayan ergenlere göre daha fazla olduğu belirtilmektedir (Magoon ve Ingersoll, 2006). Buna benzer pek çok araştırma bulgularının desteklediği üzere ebeveyn problemlı kumar katılımı, ergenlerin kumar problemleri yaşama olasılığını arttıran psikososyal bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Hardoon ve ark., 2004; Delfabbro ve ark., 2005; Dickson, Derevensky ve Gupta, 2008; Olason ve ark., 2006). Ebeveyn kumar problemleri, ergenlik döneminde problemlı kumar oynamanın yanı sıra diğer riskli davranışların ortaya çıkması açısından da risk oluşturmaktadır. Buna göre, kumar problemleri yaşayan ebeveynlere sahip ergenler arasında sigara ve alkol kullanımının, ebeveynleri kumar problemleri yaşamayan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Gupta ve Derevensky, 1997). Bunların yanı sıra, bazı ebeveyn tutumlarının ve aile içi sorunların ergenlerin kumar problemleri açısından risk oluşturduğu gözlenmektedir. Hardoon ve ark. (2004) tarafından yaşları 12-19 arasında değişen ergenlerle yapılan çalışmada, ailesiyle sorunları olduğunu ve ailesinin destekleyici olmadığını belirten ergenlerin kumar problemleri yaşama riskinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun gibi ergenlik döneminde problemlı kumar oynama ile aile süreçlerinin ilişkisinin incelendiği pek çok çalışmada; aileden algılanan sıcaklık ve destek düzeyi (Wickwire, Whelan, Meyers ve Murray, 2007), aile bağlılığı (Dickson ve ark., 2008) ve olumlu aile havası (Magoon ve Ingersoll, 2006) ile

ergenlerin problemlili kumar katılımları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Ergenin yakın çevresinde kumar oynayan akranların ve problemlili derecede kumar oynayan akranlarının bulunması, ergenlerin kumar problemlili yaşaması olasılığını arttıran bir diğeri psikososyal risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Canale ve ark., 2016). Lise düzeyindeki ergenlerle yapılan araştırma bulgularına göre, yakın arkadaş grubu arasında kumar oynama oranları arttıkça, ergenlerin kumar problemlilerinin arttığı gözlenmektedir (Foster ve ark., 2014). Bunun yanı sıra kumar problemlili artan ergenlerin, pozitif rol modeli niteliği taşıyan 'iyi' arkadaşlardan giderek uzaklaştıkları ve yerine kumar oynamada ortaklık yaptıkları arkadaşlarla daha fazla yakın ilişki içerisinde oldukları belirtilmektedir (Derevensky, 1999).

1.4.6 Ergenlik Döneminde Problemlili Kumar Oynamayla İlişkili Koruyucu Faktörler

Literatürde ergenlik döneminde problemlili kumar oynamayla ilişkili bazı koruyucu psikososyal faktörler sunulmaktadır. Buna göre ebeveyn-çocuk bağının iyi olması, ilgili ve sevecen ebeveyn tutumları, ergenlerin problemlili kumar oynama olasılığını azaltan koruyucu faktörler olarak belirtilmektedir (Grant ve Kim 2002; Magoon ve Ingersoll, 2006). Aynı zamanda destekleyici, sıcak ebeveyn tutumlarının ve özerkliğe müdahale etmeyecek şekilde ebeveynlerin ergenin davranışlarını izlemesinin, ergenlerin kumar problemlili yaşama olasılığını azalttığı belirtilmektedir (Floros ve ark., 2013; Hardoon ve ark., 2004; McComb, 2010).

1.4.7 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynamanın Psikolojik Belirleyicileri

1.4.7.1 Bilişsel Faktörler

Problemlı kumar oynamayla ilgili yapılan araştırmalar arasında, bilişsel süreçlerinin kumar katılımı üzerindeki belirleyici rolünü anlamaya yönelik çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede günümüze kadar yürütölen araştırmalarda, problemlı/patolojik düzeyde kumar oynayan bireylerin kumarla ilgili bilişleri araştırmalara sıklıkla konu olmuştur. Toneatto (1999) kumar problemleri yaşıyan bireylerin genel olarak sahip oldukları çeşitli hatalı algıları ve inançları ‘Kumarla ilgili bilişler’ (Gambling related cognitions) olarak tanımlamış ve kumarla ilgili en yaygın bilişleri üç temel kategoride gruplandırmıştır: İlk kategori, bireyin kumar oynama sonuçlarını kontrol edebileceğine dair inançlarını yansıtmaktadır. Bu kategori batıl davranışların (örneğin bir tavşanın ayağı gibi belirli nesnelere sahip olma, dua etme gibi belirli ritüelleri yapma) veya şanslı sayılar kullanmanın kumar oynama sonuçlarını etkileyebileceğine dair yanıltıcı kontrol algılarını içerir. İkinci kategori, bireyin kumar oynamanın sonuçlarını öngörebileceğiyle ilgili hatalı inançlarını yansıtmaktadır. Aynı zamanda, bireyin göze çarpan ipuçlarına veya geçmişteki kazanç/kayıplara dayanarak doğru kumar tahminlerini yapma becerisine sahip olduğuna dair inançlarını içerir. Bu kategori, doğru stratejilerle kumar oynamaya devam ederek geçmişteki bir dizi kaybı telafi edebileceğine inanmak ve kazanma faktörüne nedensel etkiler atfetmek gibi bilişsel hataları da içermektedir. Üçüncü kategori ise bireylerin kumar sonuçlarıyla ilgili yorumlama yanlılığını yansıtmaktadır. Bu kategori, kişinin kumarla ilgili kazançları kendi becerisine ve başarısına; kayıplarını başkalarının etkilerine veya şansına atfetmesini içermektedir. Bu da

kazanımların kayıplardan daha kolay hatırlanmasına yol açmaktadır. Belirtilen bu tüm kumarla ilgili tüm bu bilişsel hatalar, kayıplara rağmen kumar oynamayı teşvik edecek nitelik taşımaktadır (Toneatto, 1999). Buna benzer olarak; Ferris ve Wynne (2001) tarafından yapılan araştırmada, ‘kumarda büyük kayıpların büyük kazançlar getireceği’ ve ‘kumarda belli bir sistem veya stratejinin kazanmayı sağlayacağı’ gibi bilişsel çarpıtmaların ve daha önceki büyük kazançları hatırlamanın artan kumar problemleriyle ilişkili olduğu belirtilmektedir. Konu ile ilgili diğer araştırmalardan elde edilen bulgular da kumarla ilişkili hatalı bilişlere sahip bireylerde sorunlu/patolojik düzeyde kumar oynamanın daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Joukador, Maccallum, Blaszczynski, 2003; Raylu ve Oei, 2004). Ayrıca literatürde, kumarla ilgili bu türden hatalı bilişlerin sayıca arttıkça kumar oynama sıklığının arttığını ortaya koyan çalışmalara rastlanmaktadır (Arcan ve Karancı, 2013; Miller ve Currie, 2008).

Bugüne kadar genellikle yetişkin örneklem grupları için incelenmiş olan kumarla ilgili bilişlerin, ergenlik dönemindeki kumar problemleriyle olan ilişkisinin giderek daha fazla araştırma odağı olduğu gözlenmektedir. Ergenlerin kumarla ilgili bilişlerinin incelendiği araştırmalar, kumar problemleri yaşayan ergenlerin kumarla ilgili sahip olduğu bilişlerinin yukarıda yetişkinler için tanımlanan bilişlerle benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kumar oynamayı öz-beceriye dayalı bir aktivite olarak görmek, kumar aktivitesinin sonuçları üzerinde kontrol sahibi olduğunu düşünmek, pratik yaptıkça veya belli bir strateji geliştirilerek oynandığında daha çok kazanılabileceği düşünmek gibi bilişsel hataların kumar problemleri yaşayan ergenler arasında oldukça tipik olduğu belirtilmektedir (Gupta ve Derevensky, 1998). Yaş ortalaması 16.15 olan toplam 1,656 lise öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırma bulgularına göre; yorumlama yanlılığı (Interpretative bias: “Kazançlarım

beceri ve yeteneklerime bağı”), kontrol illüzyonu (Illusion of control; 'Kazanma şansım arttıran belirli ritüel ve davranışlarım var’), öngörü kontrolü (Predictive control: “Kumar oynarken yaşanan kayıplar, daha sonra bir dizi kazançla sonuçlanır”), kumar oynamayı durduramayacağı algısı (Perceived inability to stop gambling: “Benim kumar oynama arzumu çok güçlü”) ve kumarla ilgili beklentiler (Gambling expectancies: "Kumar oynamak gerginliği ve stres azaltmaya yardımcı olur.") gibi bilişsel hataların ergenlerin kumar problemlerinde belirleyici olduğu görülmektedir (Donati, Ancona, Chiesi ve Pirimi, 2015). Yapılan çalışmalar, ergenlerde kumarla ilgili yukarıda belirten türlerde hatalı bilişler arttıkça, kumar problemlerinin anlamlı düzeyde arttığını ortaya koymaktadır (Donati ve ark., 2015; Tang ve Wu, 2012; Taylor ve ark., 2014).

1.4.7.2 Motivasyonel Faktörler

Bireyleri kumar oynamaya motive eden psikolojik faktörler, literatürde kumar oynama nedenleri olarak nitelendirilmektedir (Arcan ve Karancı, 2013; McGrath, Stewart, Klein ve Barrett, 2010). Kumar oynamayı motive eden faktörleri anlamak, bireylerin kumar oynamalarında ve kumar oynamayı sürdürmelerinde etkili olan süreçleri açıklayabilmek açısından oldukça önemlidir (Thomas, Allen ve Phillips, 2009). Kumar oynayan birçok kişi için kolay yoldan para kazanma arzusu, kumar oynamayla ilgili en önemli motivasyonel belirleyicilerdendir (Nower ve Blaszczynski, 2010). Bunun yanı sıra problemlili veya patolojik kumar katılımı olmayanlarla karşılaştırıldığında, problemlili/patolojik kumar katılımı olan bireylerin daha önceki kayıplarını telafi etme, rahatsız edici duyguları hafifletme, olumsuz günlük yaşam olaylarından ve gerçeklerden kaçma gibi nedenlerle daha çok kumar oynadıkları belirtilmektedir (Duvarcı ve Varan, 2000; Jacobs, 2000).

Kumar oynama motivasyonları literatürde genellikle, eğlenme (amusement), heyecanlanma (excitement), kaçınma (avoidant), sosyalleşme (socialization) ve para kazanma (monetary) gibi 5 temel alt boyutuyla ele alınmaktadır (Arcan ve Karancı, 2013; Lam, 2007; Nower ve Blaszczynski, 2010). Kaçınma motivasyonu, problemlili kumar oynama davranışları ile tutarlı bir biçimde ilişkili olarak öne çıkmaktadır (Arcan ve Karancı, 2013; Wood ve Griffiths, 2007). Özellikle kumar oynayan kadınların olumsuz duygulardan kaçmak, kaygılardan uzaklaşmak ve rahatlamak amacıyla kumar oynadıkları, kumar katılımlarında etkili olan ana motivasyonlarının kaçınma motivasyonu olduğu belirtilmektedir (Delfabbro, 2000). Yapılan araştırmalar, ergenlerin kumar oynama davranışlarında da yukarıda yetişkinler için belirtilmiş olan eğlenme, heyecanlanma, kaçınma, para kazanma ve sosyalleşme gibi motivasyonel faktörlerin belirleyici olduğunu göstermektedir (Yip ve ark., 2011). Gupta ve Derevensky'ye (1998) göre kumar problemlili olan ergenlerin büyük bir çoğunluğu günlük problemlilerin olumsuz psikolojik etkilerinden kaçınmak için kumar aktiviteleriyle meşgul olmaktadır. Ancak çeşitli problemlili çözmek için bir başa çıkma mekanizması olarak kullanılan kumar aktiviteleri, etkili bir başa çıkma mekanizması olarak işlev görmemektedir. Geçtiğimiz yıllarda 14-18 yaş aralığındaki toplam 4,523 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen bir çalışmanın bulgularına göre; problemlili ve riskli kumar katılımı olan ergenlerin eğlenme, heyecanlanma, kaçınma, para kazanma ve sosyalleşme motivasyonlarının, problemlili kumar katılımı olmayan ergenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Yip ve ark., 2011). Aynı çalışmada riskli kumar katılımı olan ergenler ile problemlili kumar oynayan ergenler arasında eğlenme, heyecanlanma, sosyalleşme, para kazanma motivasyonlarının anlamlı olarak farklılık göstermediği; kaçınma motivasyonunun riskli kumar katılımı

olanlara göre problemlili kumar oynayan ergenlerde anlamlı olarak daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

1.5 Ergenlik Döneminde Problemlili Kumar Oynama ve Riskli Davranışlar

Geçmişten günümüze kadar yapılan pek çok araştırmada, problemlili kumar oynamanın çeşitli riskli davranışlarla ilişkisinin incelendiği gözlenmektedir. Bu araştırmaların büyük bir çoğunluğunda, kumar katılımı olan ergenlerin alkol kullanma ve sigara kullanma gibi diğer riskli davranışlarda bulunmalarının muhtemel olduğu belirtilmektedir (Burnett, Ong ve Fuller, 1999; Griffiths ve Sutherland 1998; Jackson, Dowling, Thomas, Bond ve Patton, 2008; Lynch ve ark., 2004). Örneğin, Delfabbro ve arkadaşları (2005) tarafından Avustralya’da 11-19 yaş arasındaki 926 ergenin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, problemlili kumar oynayan ergenlerin, kumar oynamayan ergenlere nazaran sigara içme oranlarının dört kat daha yüksek olduğu bildirilmektedir. Benzer bulgular diğer ülkelerde gerçekleştirilen çalışmalarda bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nde 14-19 yaş aralığındaki 1,846 ergenin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, problemlili kumar katılımı olan ergenlerin kumar problemlilerine aşırı alkol kullanma ve davranış sorunlarının eşlik ettiği belirlenmiştir (Langhinrichsen-Rohling ve ark., 2004a). Yaşları 14-18 arasında değişen lise düzeyindeki ergenlerle yapılan diğer araştırmalardan elde edilen bulgulara göre problemlili ve riskli kumar katılımı olan ergenlerin, kumar katılımı problemlili olmayan ergenlere göre daha yüksek düzeyde sigara ve alkol kullandıkları ve akademik performanslarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Potenza ve ark., 2011; Weinberger ve ark., 2015.). Kimi araştırmalarda problemlili kumar oynayan ergenlerin akademik çalışmalarda daha fazla güçlük çekme eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Dickson ve ark., 2008; Hardoon, Gupta ve Derevensky, 2004;

Stinchfield, 2005). Yaşları 12-19 arasında değişen 2,017 öğrenciyle yapılan bir diğer araştırmada; problemlili kumar katılımı olan ergenlerin, problemlili kumar katılımı olmayan ergenlere göre bir önceki yılsonuna ait not ortalamalarının daha düşük olduğu bulunmuştur (Floros ve ark., 2013).

1.6 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada ergenlik dönemindeki problemlili kumar oynama ile riskli davranışlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi; problemlili kumar oynama ve riskli davranışların diğer değişkenlerle (Örneğin; ebeveyn tutumu, ebeveyn ve arkadaş riskli davranışları vb.) ilişkilerinin incelenmesi ve edilen bulguların daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırılarak yorumlanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda araştırmanın mevcut verileri kullanılarak South Oaks Tarama Testi - Gözden Geçirilmiş Ergen Formu'nun (SOKT-EF) Türkçeye adaptasyon çalışmasının yapılması hedeflenmiştir.

1.7 Araştırmanın Önemi

Yukarıda yer verilen literatür bulgularında da belirtildiği gibi, riskli davranışlar genellikle ergenlik döneminde ortaya çıkmakta ve sonuçları yaşam boyunca sürmektedir. Geçmiş yıllardan bugüne, ergenlik dönemindeki riskli davranışların görülme sıklığının artması; gelecekte sıklığı daha da artan bir problem olarak karşımıza çıkabileceğine işaret etmektedir (DiClemente ve ark, 2013). Aynı zamanda ergenlik dönemindeki riskli davranışların genç ve yetişkin yaşlarda ölüme, hastalıklara, engellere, psikolojik ve sosyal problemlere neden olması, bu davranışların anlaşılabilmesi için üzerinde daha çok çalışma yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Literatürdeki bazı kaynaklara göre kumar problemleri kişinin psikolojik iyiliğine, aile, iş, arkadaş ilişkilerine ve finansal durumuna zarar vermekte; depresyon, anksiyete gibi bozukluklara ve diğer olumsuz duygu ve davranışlara yol açabilmektedir (Hardoon ve ark., 2004). Kumar oynayan kişinin zarar eşliğinin veya algıladığı zarar düzeyinin de kumardan kaynaklanan zararın şiddetini belirleyebileceği ifade edilmektedir (Currie ve ark., 2009; Langham ve ark., 2016). Böyle bakıldığında kumardan kaynaklanan zararlar; hem problemlili düzeyde kumar oynayanlar, hem de kumar katılımı problemlili düzeyde olmayanlar için söz konusu olabileceğinden, kumar oynamanın toplum sağlığı açısından ihtiyatlı bir şekilde üzerinde durulması gereken bir davranış olduğu düşünülebilir (Currie ve ark., 2009; Langham ve ark., 2016).

Yukarıdaki bölümlerde belirtildiği gibi riskli davranışların ve kumar oynamanın başlangıç yaşları genellikle ergenlik dönemine denk gelmekte; hem ergenlikte hem de yetişkinlikte problemlili boyutlarda görülebilmektedir (Avustralya Verimlilik Komisyonu; The Australian Productivity Commission, 1999). Aynı zamanda, ergenlik döneminde ortaya çıkan erken başlangıçlı kumar problemlerinin, yetişkinlikte daha büyük boyutta kumar problemlerine yol açtığı belirtilmektedir (Burge ve ark., 2006). Diğer kültürlerde yapılan çalışmalar, problemlili kumar oynama ve riskli kumar oynamanın ergenlik döneminde oldukça yaygın olduğu, kumar oynamanın riskli davranışlardan birisi olarak ele alındığı (Mishra ve ark.,2012) ve kumar oynamanın diğer riskli davranışlarla (okul sorunları, alkol kullanımı, sigara kullanımı) bir arada ortaya çıkma eğiliminde olduğunu göstermektedir. (Derevensky ve Gilbeau, 2015). Ülkemizde ergenlik döneminde ergenlik döneminde problemlili kumar oynama ve riskli davranışlar arasındaki ilişkiler daha önce bir araştırma konusu olarak ele alınmamıştır. Gençlik ve toplum sağlığı açısından değerlendirildiğinde, ülkemiz kültüründe ergenlik döneminde problemlili kumar oynama ile riskli davranışların ilişkisinin araştırılması ve

bu faktörlerin ergenlik döneminde hangi özelliklerle ilişkili olduğunun araştırılmasının gerekliliği kaçınılmazdır. Bu çalışmada ergenlerde problemlı kumar oynama ile riskli davranışlar arasındaki ilişkilerin araştırılmasıyla; araştırma bulgularının psikoloji alanında yapılabilecek ileriki araştırmalara katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Ergenlerde riskli davranışların problemlı kumar oynama ile ilişkisinin yanı sıra; ergenlik dönemindeki riskli davranışlarla ve kumar problemleriyle cinsiyet, sosyoekonomik düzey, aile tutumu, yakın arkadaş etkisi gibi faktörlerin ilişki düzeyi incelenerek, bulguların klinik değerlendirmeler bağlamında klinisyenlere rehberlik edebilecek bir nitelik taşıması hedeflenmektedir. Ayrıca mevcut araştırmada, ergenlerin kumar problem şiddetini belirlemek üzere en sıklıkla kullanılan ölçüm araçlarından biri olan South Oaks Kumar Tarama Testi-Ergen Formu'nun (South Oaks Gambling Screen-Revised for Adolescents; SOKT-EF) Türkçeye uyarlaması yapılacaktır. Ergenlik döneminde kumar oynama şiddetini belirlemek üzere Türkçe herhangi bir ölçüm aracı bulunmamaktadır. Uyarlaması yapılacak ölçeğin bu alanda yapılacak gelecek çalışmalarda kullanılmak için önemli olacağı düşünülmektedir.

1.8 Araştırma Soruları ve Hipotezler

Lise düzeyindeki ergenlerde problemlı kumar oynama ve riskli davranışlarla ilişkin oluşturulan araştırma soruları şunlardır:

- 1- Türkiye örnekleminde ergenlerin kumar problem şiddetinin ölçülmesinde SOKT-EF'nin psikometrik özellikleri yeterli midir?
- 2- Lise düzeyindeki ergenlerde kumar oynama, riskli davranışlarla ilişkili midir?

- 3- Lise düzeyindeki ergenlerde problemlı kumar oynama, riskli davranışlarla ilişkili midir?
- 4- Lise düzeyindeki ergenlerde riskli davranışlar, cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- 5- Lise düzeyindeki ergenlerde problemlı kumar oynama, cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- 6- Lise düzeyindeki ergenlerde problemlı kumar oynama ve riskli davranışlar anne-baba ğretim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
- 7- Lise düzeyindeki ergenlerin aylık ortalama aile geliri ile kumar problem şiddeti arasında bir ilişki var mıdır?
- 8- Lise düzeyindeki ergenlerde riskli davranışlar aile üyelerinin tutumlarıyla ilişkili midir?
- 9- Lise düzeyindeki ergenlerde alkol kullanma düzeyi ile ilk alkol başlangıç yaşı, sigara kullanma düzeyi ile ilk sigara başlangıç yaşı ve kumar problem şiddetiyle ilk kumar oynama başlangıç yaşı ilişkili midir?
- 10- Lise düzeyindeki ergenlerde riskli davranışlar, ebeveynlerin ve yakın arkadaşların riskli davranışlarıyla ilişkili midir?
- 11- Lise düzeyindeki ergenlerde problemlı kumar oynama, ebeveynlerin ve yakın arkadaşların kumar problemleriyle ilişkili midir?
- 12- Lise düzeyindeki ergenlerde problemlı kumar oynama, kumarla ilgili hatalı bilişlerle ve kumar oynama motivasyonlarıyla ilişkili midir?

Araştırma sorularına ek olarak, daha önce yapılan araştırma bulguları göz önünde bulundurularak oluşturulan hipotezler şunlardır:

- 1- Lise düzeyindeki ergenler arasında alkol kullanım düzeyi ile kumar problem şiddeti arasında pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.
- 2- Lise düzeyindeki ergenler arasında sigara kullanım düzeyi ile kumar problem şiddeti arasında pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.
- 3- Lise düzeyindeki ergenler arasında not ortalaması ile kumar problem şiddeti arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.
- 4- Lise düzeyindeki ergenler arasında problemlili kumar katılımı erkeklerde, kızlara göre daha fazladır.
- 5- Lise düzeyindeki ergenlerin aylık ortalama aile geliri ile kumar problemleri arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.
- 6- Lise düzeyindeki ergenlerde anne ve baba öğrenim düzeyi arttıkça, kumar problem şiddeti anlamlı olarak azalmaktadır.
- 7- Lise düzeyindeki ergenlerde kumar oynama başlangıç yaşı ile kumar problemleri arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.
- 8- Lise düzeyindeki ergenlerde kumarla ilgili hatalı bilişler arttıkça kumar problemleri anlamlı olarak artmaktadır.
- 9- Lise düzeyindeki ergenlerde kumarla ilgili eğlenme/heyecanlanma, kaçınma, sosyalleşme ve para kazanma motivasyonları arttıkça kumar problemleri anlamlı olarak artmaktadır.
- 10- Lise düzeyindeki ergenlerde riskli arkadaşlıklar arttıkça, riskli davranışları ve kumar problemleri anlamlı olarak artmaktadır.

- 11- Lise düzeyindeki ergenler arasında aileden algılanan destekleyici ebeveyn tutumu ile alkol kullanma, sigara kullanma ve kumar problem şiddeti arasında negatif ve anlamlı; not ortalaması arasında pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.
- 12- Lise düzeyindeki ergenlerde alkol kullanımını ve sigara kullanımını erkeklerde kızlara göre daha yaygındır.
- 13- Lise düzeyindeki ergenlerde erkeklerin not ortalamaları kızların not ortalamalarına göre anlamlı olarak daha düşük olacaktır.
- 14- Lise düzeyindeki ergenlerin alkol başlangıç yaşı ile alkol kullanma düzeyi; sigara başlangıç yaşı ile sigara kullanma düzeyi arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.
- 15- Lise düzeyindeki ergenlerin alkol kullanma düzeyi ile anne-baba alkol kullanım düzeyi ve sigara kullanma düzeyi ile anne-baba sigara kullanım düzeyi arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılara ait demografik bilgiler, verilerin toplanma süreci ve veri toplamada kullanılan ölçüm araçlarına dair tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca araştırma sürecinde izlenen prosedürler, ölçek maddelerinin değerlendirilmesi ve uygulanan analizler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.1 Örneklem

Araştırmanın örneklemini, İstanbul ilindeki devlet liselerinde ve özel liselerde öğrenim gören, uygun örneklem yöntemiyle seçilmiş 14 - 19 yaş aralığındaki toplam 784 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Yüzde 55,4'ü erkek öğrencilerden (n= 434), %44,6'sı kız öğrencilerden (n= 350) oluşan örneklem grubunun yaş ortalaması 16,90 olarak hesaplanmıştır (SS= 1,30, 14-19 aralığında). Katılımcıların %17,2'si 9.sınıf (n= 135), %28,3'ü 10. sınıf (n= 222), %20,8'i 11.sınıf (n= 163), %33,7'si 12. sınıf öğrencisidir (n= 264).

Araştırmaya katılan ergenlerin, bir önceki yılsonuna ait not ortalamalarının 70-84 puan aralığında yoğunlaştığı gözlenmektedir (%41,3). Katılımcıların %87,3'ü (n= 709) daha önce hiç sınıf tekrarı yapmadığını, %12,7'si (n= 103) daha önce en az 1 kere sınıf tekrarı yaptığını bildirmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

	Cevap sayısı	n	%	Ort.	SS	Aralık
Yaş	784			16,92	1,30	14-19
	14	12	1,5			
	15	102	13,0			
	16	229	29,2			
	17	147	18,8			
	18	195	24,9			
	19	99	12,6			
Sınıf düzeyi	784					
	9. sınıf	135	17,2			
	10.sınıf	222	28,3			
	11.sınıf	163	20,8			
	12.sınıf	264	33,7			
Not ortalaması (100'lük sistem)	743					
	0 - 44 (Başarısız)	5	0,6			
	45 - 54 (Geçer)	74	9,4			
	55 - 69 (Orta)	184	23,5			
	70 - 84 (İyi)	324	41,3			
	85 - 100 (Pekiyi)	156	19,9			
Sınıf tekrarı	782					
	Evet	99	12,6			
	Hayır	683	87,1			
Anne öğrenim düzeyi	778					
Düşük	Okur- yazar değil	23	2,9			
	Okur - yazar	41	5,2			
	İlkokul	173	22,1			
Orta	Ortaokul	101	12,9			
	Lise	190	24,2			
Yüksek	Üniversite	208	26,5			
	Lisansüstü/Doktora	42	5,4			
Baba öğrenim düzeyi	777					
Düşük	Okur- yazar değil	8	1,0			
	Okur - yazar	26	3,3			
	İlkokul	102	13,0			
Orta	Ortaokul	111	14,2			
	Lise	231	29,5			
Yüksek	Üniversite	259	33,0			
	Lisansüstü/Doktora	40	5,1			

	Cevap sayısı	<i>n</i>	%	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>	<i>Aralık</i>
Anne-baba birliktelik	776					
Anne baba sağ ve beraber		664	84,7			
Anne baba sağ ve ayrı		92	11,7			
En az biri hayatta değil		18	2,3			
Her ikisi de hayatta değil		2	0,3			
Aylık aile geliri (TL)	751					
Gelirimiz yok		7	0,9			
<1000		50	6,4			
1000 - 2000		179	22,8			
2000 - 3000		158	20,2			
3000 - 4000		112	14,3			
4000 - 5000		73	9,3			
>5000		172	21,9			
Aylık harçlık miktarı (TL)	769					
Harçlığım yok		34	4,3			
<50		133	17,0			
50 - 100		184	23,5			
100 - 150		104	13,3			
150 - 200		78	9,9			
200 - 250		75	9,6			
>250		161	20,5			

Katılımcıların anne öğrenim düzeyleri incelendiğinde, annesinin öğrenim seviyesinin ‘üniversite’ olduğunu belirtenlerin en büyük çoğunluğu oluşturduğu gözlenmektedir (%26,2). Katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda baba öğrenim düzeyinin de en sık olarak üniversite seviyesinde olduğu görülmektedir (%32,6).

Araştırmaya katılan ergenlerin anne-baba birliktelik durumuna dair verdikleri yanıtlar incelendiğinde; %84,7’sinin (n= 664) ‘Anne baba sağ ve beraber’, %11,7’sinin (n= 92) ‘Anne baba sağ ve ayrı’, %2,3’ünün (n= 18) ‘En az biri hayatta değil’, %0,3’ünün (n= 2) ‘Her ikisi de hayatta değil’ şıklarını işaretledikleri görülmektedir. Katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda, aylık ortalama aile gelirlerinin en yoğun biçimde %22,8 oranında 1000-2000 tl arasında olduğu

gözlenmektedir. Bu orana yakın olarak katılımcıların %21,9'unun ailelerinin aylık ortalama gelir miktarının 5000 tl'den fazla olduğu, %20,2'sinin ise aylık ortalama gelir miktarlarının 2000-3000 tl aralığında olduğu saptanmıştır.

2.2 Veri Toplama Araçları

Araştırmaya katılan lise düzeyindeki ergenlerin demografik bilgilerinin ve alkol, sigara kullanımı gibi riskli davranışlarına dair bilgilerinin edinilmesi amacıyla, bu çalışma için tasarlanmış olan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Katılımcıların kumar problem düzeylerini belirlemek amacıyla South Oaks Kumar Tarama Testi - Gözden Geçirilmiş Ergen Formu (South Oaks Gambling Screen - Revised For Adolescents; SOKT-EF) kullanılmış, aynı zamanda ölçeğin Türkiye örneğine uyarlama çalışması yapılmıştır. Son olarak, katılımcıların kumar oynama motivasyonlarını belirlemek üzere Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği (KONÖ) kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçüm araçları, aşağıda detaylı olarak tanıtılmıştır.

2.2.1 Kişisel Bilgi Formu

Mevcut araştırma için oluşturulan Kişisel Bilgi Formu'nda; katılımcıların cinsiyet, yaş, not ortalaması, anne baba öğrenim düzeyi, anne-babanın birliktelik durumları, aylık aile gelir miktarı, katılımcının aylık harçlık miktarı gibi demografik bilgilerinin istendiği sorular yöneltilmektedir. Bunların ardından, katılımcıların yaşam boyunca alkol, sigara kullanımı ve kumar katılımı olup olmadığı, anne-baba alkol ve sigara kullanım düzeyi, katılımcının alkol ve sigara kullanım düzeyi, yakın

arkadaşlarının riskli davranışları ve kumar katılımları olup olmadığı gibi bilgilerin istendiği açık ve kapalı uçlu sorular bulunmaktadır. Ayrıca kumar problemlerinin şiddetinin ölçülmesinde kullanılan Canadian Problem Gambling Index (Ferris ve Wynne, 2001) maddeleri arasından; kumarla ilişkili bilişlerin ölçüldüğü iki adet soru Türkçeye çevrilerek bu araştırma için Kişisel Bilgi Formu'nda kullanılmıştır. Buna ek olarak Kişisel Bilgi Formu'nda, araştırmaya katılan ergenlerin aileden algıladıkları destek ve sıcaklık düzeyinin değerlendirildiği ifadeler yer almaktadır (bkz. Ek 2).

2.2.2 South Oaks Kumar Tarama Testi – Gözden Geçirilmiş Ergen Formu (SOKT-EF)

South Oaks Kumar Tarama Testi (The South Oaks Gambling Screen; SOKT) Lesieur ve Blume (1987) tarafından geliştirilmiştir. SOKT, hem erişkinlerde hem gençlerde kumar problem düzeyini değerlendirmek; kumar problemlerinin toplumsal yaygınlığına ve yaşam boyu yaygınlığına yönelik tahminleri sağlamak için en sık kullanılan envanterler arasında yer almaktadır (Wiebe, Cox ve Mehmel, 2000).

SOKT; Winters ve arkadaşları (1993) tarafından ergenlik dönemine uyarlanmış ve South Oaks Kumar Tarama Testi - Gözden Geçirilmiş Ergen Formu (The South Oaks Gambling Screen-Revised for Adolescents; SOKT-EF) oluşturulmuştur. Toplam 16 maddeden oluşan ölçeğin ilk maddesinde, araştırmaya katılan ergenlerin çeşitli kumar türlerine (kağıt oyunları, okey, yazı tura, bowling/bilardo, iddaa ya da spor müsabakalarının sonuçlarına oynanan diğer bahis oyunları, at yarışları, barbut, on numara / sayısal loto / süper loto / şans topu, hemen kazan, tombala, milli piyango, internette kumar ve diğer) yaşam boyu katılımlarının olup olmadığı ve son 12 ayda ne sıklıkta kumar katılımı gösterdikleri ölçülmektedir. Ölçeğin 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

13. 14. 15. ve 16. maddeleri son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların kumar problem düzeyinin ölçen maddelerdir. Bu maddelerde katılımcılara, problemlili kumar oynamaya işaret eden çeşitli davranışları son 12 ayda sergileyip sergilemedikleri sorulmaktadır (bkz. Ek 2). Belirtilen maddeler (5. madde hariç) “Evet” ya da “Hayır” seçenekleriyle yanıtlanmaktadır. Özgün çalışmada önerilen puanlama sistemi doğrultusunda ilgili maddelere verilen her evet yanıtı 1 puan, her hayır yanıtı 0 puan değerinde hesaplanmaktadır (Winters ve ark., 1993). Beşinci maddede ise son 12 ayda katılımcıların kaybettikleri parayı geri kazanmak için ne sıklıkta tekrar kumar oynadıkları sorulmakta ve “Her zaman” “Çoğu zaman” “Bazen” “Hiçbir zaman” seçenekleriyle likert tipi puanlanmaktadır. Bu soruya “Her zaman” ve “Çoğu zaman” yanıtı verildiğinde 1 puan, “Bazen” ve “Hiçbir zaman” yanıtı verildiğinde 0 puan ile skorlandırılmaktadır. Bu puanlamalar doğrultusunda ölçeğin kumar problem düzeyini ölçen maddelerinden alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 12’dir.

SOKT-EF’den alınan puanlara göre ergenlerin kumar oynama davranışları şu 4 kategoriden biri kapsamında sınıflandırılır; (a) kumar oynamama, (b) problemlili kumar oynamama, (c) riskli kumar katılımı ve (d) problemlili kumar oynama. “Kumar oynamama”, son bir yıl içerisinde herhangi bir kumar oynama faaliyetinde bulunmadığı belirlenen gençler için yapılan değerlendirmedir. Son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların SOKT-EF’den aldıkları puanlar kumar oynama ile ilgili sınıflandırmaları belirlemektedir. Toplam puanı 0 ve 1 olanlar “Problemlili kumar oynamama” kategorisinde, 2 ve 3 olanlar “Riskli kumar katılımı” kategorisinde, 4 ve daha fazla olanlar ise “Problemlili kumar oynama” kategorisinde değerlendirilirler (Cosenza ve Nigro, 2015; Wiebe ve ark.,2000). Winters ve ark. (1993) tarafından ergenlik dönemine uyarlama çalışması yapılan ölçeğin orjinal çalışma bulgularında elde edilen iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .80$) olarak belirtilmiştir (n= 1,101, 15-18 yaş).

Boudreau ve Poulin (2007) tarafından yaş ortalaması 15 olan 12,990 öğrencinin katılımıyla yapılan bir diğer geçerlik-güvenirlik çalışmasında ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .98$) olarak bulunmuştur.

2.2.3 Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği (KONÖ)

Lee ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen ve ülkemiz örneğine adaptasyon çalışması Arcan ve Karancı (2014) tarafından gerçekleştirilen Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği (KONÖ); kumar oynama ile ilişkili motivasyonların belirlenmesini sağlayan bir ölçektir. Lee ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen beş faktörlü ölçeğin alt boyutlarına sosyalleşme (socialization), eğlenme (amusement), kaçınma (avoidant), heyecanlanma (excitement) ve para kazanma (monetary) isimleri verilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmasında elde edilen faktör analizi bulgularına göre; beş faktörlü modelin ölçek için uygun olduğu belirlenmiştir (Arcan ve Karancı, 2014). Bununla birlikte heyecanlanma ve eğlenme için kumar oynama faktörlerinin birbirinden anlamlı düzeyde ayrılmadığı gözlenmiştir. KONÖ'nün Türkçeye uyarlamasının yapıldığı çalışmada eğlenme ve heyecanlanma nedenlerinin tek faktör olarak test edildiği dörtlü modelin uyum endeksleri, araştırmacıların ölçeğin son haline karar verdikleri beşli modelin ardından kabul edilebilir düzeyde bulunan ikinci model olmuştur. Ayrıca faktörler arası hesaplanan korelasyon katsayıları içinde en yüksek korelasyon değerinin eğlenme ve heyecanlanma faktörleri arasında bulunması, söz konusu faktörlerin birbirlerine yakın içerikte yapıları ölçtüğünün bir göstergesi olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bulguları doğrultusunda KONÖ için dörtlü ölçek yapısı önerilmiştir (Arcan ve Karancı, 2014). Belirtilen bu

gerekçeler doğrultusunda, mevcut çalışmada KONÖ'nün 4 boyutlu ölçek modelinden faydalanılmıştır. Buna göre ölçeğin 4 alt boyutunu sosyalleşme, eğlenme/heyecanlanma, kaçınma ve para kazanma motivasyonları oluşturmaktadır. Bu araştırmada; toplamda 36 maddeden oluşan KONÖ için oluşturulan 12 maddelik formdan yararlanılmıştır. Bunun için uyarılama çalışması bulgularına göre her 4 faktöre en yüksek değerde yüklenen 3'er madde seçilmiştir. KONÖ'nün maddeleri "Katılmıyorum", "Kısmen Katılmıyorum", "Katılıyorum" ifadelerine göre likert tipi puanlanmıştır (bkz. Ek 4). Mevcut araştırmada, tüm maddeler için; katılımcıların "Katılmıyorum" yanıtı 1 puan, "Kısmen Katılmıyorum" yanıtı 2 puan, "Katılıyorum" yanıtı 3 puan ile skorlandırılmış ve analizlere bu şekilde dahil edilmiştir.

Ölçeğin tümünden alınan toplam puan katılımcıların toplam kumar oynama motivasyon puanını göstermektedir. Katılımcıların 1. 5. ve 9. maddelerden aldıkları toplam puan eğlenme/heyecanlanma motivasyonunu; 2. 6. ve 10. maddelerden aldıkları toplam puan kaçınma motivasyonunu; 3. 7. ve 11. maddelerden aldıkları toplam puan para kazanma motivasyonunu; 4. 8. ve 12. maddelerden aldıkları toplam puan ise sosyalleşme motivasyonunu yansıtmaktadır. Arcan ve Karancı (2014) tarafından adaptasyon çalışması yapılan KONÖ'nün alt boyutlarına ait iç tutarlılık katsayılarına bakıldığında, sosyalleşme iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .83$), eğlenme/heyecanlanma iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .78$), kaçınma iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .90$), para kazanma iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .87$) olarak bulunmuştur. Aynı çalışmada KONÖ'nün toplamı için iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .92$) olarak belirtilmiştir.

2.3 İşlem

2.3.1 Veri Toplama

İlk olarak South Oaks Kumar Tarama Testi - Gözden Geçirilmiş Ergen Formu'nun (SOKT-EF) uyarlama çalışması için; ölçekleri geliştiren araştırmacılardan izin alınmasının ardından çeviri-geri çeviri yöntemi uygulanmış, Türkçe formlar için dilbilgisi ve anlam yönünden uzman görüşüne başvurulmuş, bunun ardından formun son haline karar verilmiştir.

Daha sonra Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu'ndan ölçeklerin uygulanması ve çalışmanın yürütülmesi için gerekli izinler alınmıştır. Bunun üzerine veri toplama aşamasına geçilmiş, veriler katılımcılara elden ulaştırılan anketlerin doldurulması aracılığıyla toplanmıştır. Veriler, araştırmaya katılım gösteren lise düzeyindeki ergenlerin, lisede öğrenim gören diğer arkadaşlarına anketi ulaştırmaları aracılığıyla, gönüllü katılım ilkesine bağlı olarak sağlanmıştır. Anketler uygulanmadan önce, katılımcılara araştırmanın içeriği, araştırmaya katılım koşulları ve test bataryalarının doldurulmasıyla ilgili ayrıntılı bilgilendirmeler içeren onam formu sunulmuştur (bkz. Ek 1). Veri toplama işlemi 24 Şubat 2016 - 30 Mayıs 2016 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Katılımcılardan toplanan veriler, SPSS 16.0 aracılığıyla dijital ortama aktarılmış, aynı program üzerinde uygulanan işlemler ile araştırmanın istatistiksel analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçekleri eksik veya tutarsız dolduran, yaşı 14-19 aralığında olmayan veya lise öğrencisi olmayan toplam 154 katılımcının verileri çıkartılarak analizlere dahil edilmemiştir.

2.3.2 Ölçek Maddelerinin Değerlendirilmesi

Kişisel bilgi formunda bulunan ve katılımcıların destekleyici aile tutumu, riskli arkadaşlıklar ve kumarla ilgili bilişsel çarpıtmalarının ölçüldüğü sorular; ilgili ölçüme uygun olacak şekilde değerlendirilmiş ve puanlanmıştır. ‘Destekleyici aile tutumu’, ergenlerin ailelerinden algıladıkları destek ve sıcaklık düzeyini ölçen 12. 13. 14. maddelerden aldıkları toplam puanla değerlendirilmiştir (bkz. Ek 2). Destekleyici aile tutumunu ölçen 12. 13. 14. maddelerin, “Tamamen katılıyorum” “Kısmen katılıyorum” “Hiç katılmıyorum” seçeneklerinden biriyle yanıtlanması istenmiştir. Ergenlerin ilgili maddelere “Tamamen katılıyorum” yanıtları 1 puan ile, “Kısmen katılıyorum” yanıtları 2 puan ile, “Hiç katılmıyorum” yanıtları 3 puan ile skorlandırılarak analizlere dahil edilmiştir. 12. madde (“Ailem sıcak ve destekleyicidir”) ve 13. madde (“Ailemin havası genellikle olumludur”) ergenlerin algıladıkları destekleyici aile tutumu ile ilgili olumlu içeriğe sahip olduğundan, bu maddeler tersine puanlandıktan sonra analizlere dahil edilmiştir. 14. madde (“Ailemin havası genellikle soğuktur”) ise ergenlerin algıladıkları destekleyici aile tutumu açısından olumsuz nitelik taşıdığından olduğu gibi puanlanarak analizlere dahil edilmiştir. Analizlere dahil edilen son haliyle 12. 13. ve 14. maddelerden alınan toplam puan arttıkça; ergenlerin aileden algılanan sıcaklık ve destek düzeyinin arttığı kabul edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formunun 23. (“Yakın arkadaşlarımda içki içen(ler) var.”) 24. (“Yakın arkadaşlarımda sigara içen(ler) var.”) 25. (“Yakın arkadaşlarımda bahis / kumar oynayan(lar) var.”) 26. (“Yakın arkadaşlarımda okul kıran(lar) var.”) ve 27. (“Yakın arkadaşlarımda okulda sorun yaşayan(lar) var.”) maddelerinde araştırmaya katılan ergenlerin riskli arkadaşlıklarının

değerlendirildiği ifadelere yer verilmiştir (bkz. Ek 2). Katılımcılardan, ilgili maddelerin kendilerine uygunluğunu değerlendirirken , “Hiç yok” “Biraz var” “Çok var” seçeneklerinden birini seçmeleri istenmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin ilgili maddelere “Hiç yok” yanıtları 1 puan ile, “Biraz var” yanıtları 2 puan ile, “Çok var” yanıtları 3 puan ile skorlandırılarak analizlere dahil edilmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin ilgili maddelerin tümünden aldıkları toplam puanın artması, katılımcının çevresinde riskli davranışlar sergileyen yakın arkadaşlarının olduğu şeklinde yorumlanmış ve analizlerde ‘Riskli arkadaşlıklar’ kategorisiyle ele alınmıştır.

Katılımcıların, Kişisel Bilgi Formu’nun 28. maddesinde yer alan “İlk kez kumar/bahis/şans oyunu kaç yaşında oynadınız?” sorusuna verdikleri yanıtlar doğrultusunda yaşam boyu kumar katılımlarının olup/olmadığı belirlenmiştir. Buna göre ilgili maddenin altında bulunan “Hiç oynamadım” seçeneğini işaretleyen ergenlerin verileri ‘Kumar katılımı olmayanlar’ kategorisinde değerlendirilmiştir. İlgili maddeye yanıt olarak ilk kumar oynama yaşını giren ergenlerin verileri ‘En az 1 defa kumar katılımı olanlar’ kategorisinde değerlendirilmiş ve analizlere bu şekilde dahil edilmiştir. Kişisel Bilgi Formu’nun 21. Maddesinde yer alan “İlk alkol deneme yaşınızı belirtiniz” sorusu ve 22. Maddesinde yer alan “İlk sigara deneme yaşınızı belirtiniz sorularına verilen yanıtlar da benzer şekilde değerlendirilmiştir. Buna göre ilk alkol ve sigara deneme yaşının istendiği soruların altında bulunan “Hiç denemedim” şıkkını işaretleyen ergenler sırasıyla ‘Alkol kullanımı olmayanlar’ ve ‘Sigara kullanımı olmayanlar’ kategorisinde değerlendirilmiştir. Aynı sorulara ilk alkol deneme yaşını giren ve ilk sigara deneme yaşını giren ergenler ise sırasıyla ‘En az 1 defa alkol kullanımı olanlar’ ve ‘En az 1 defa sigara kullanımı olanlar’ kategorilerinde değerlendirilmişlerdir.

Kumar problem şiddetini belirlemek için kullanılan ölçüm araçlarından biri olan Canadian Problem Gambling Index'in (Ferris ve Wynne, 2001) kumarla ilgili kimi çarpıtılmış düşünceleri içeren iki maddesi Türkçeye çevirilerek, bu maddelere Kişisel Bilgi Formununun 30. ve 31. maddesinde yer verilmiş ve katılımcılardan bu düşüncelere ne kadar katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir (bkz. Ek 2). İlgili maddelerin “Hiç katılmıyorum”, “Kısmen katılıyorum”, “Tamamen katılıyorum” seçeneklerinden biri işaretlenerek yanıtlanması beklenmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin ilgili maddelere “Hiç katılmıyorum” yanıtları 1 puan ile, “Kısmen katılıyorum” yanıtları 2 puan ile, “Tamamen katılıyorum” yanıtları 3 puan ile skorlandırılmıştır. Bu iki maddenin toplamından alınan puanın artması, katılımcının kumarla ilgili çarpıtılmış düşüncelere daha çok katıldığı şeklinde yorumlanmış ve analizlerde ‘Kumarla ilgili bilişsel çarpıtmalar’ kategorisiyle ele alınmıştır.

SOKT-EF'nin 5. maddesinde; son 12 ayda şans ve bahis oyunları oynamayan katılımcılardan, sonraki soruları boş bırakmaları istenmekte ve sadece son 12 ayda şans ve bahis oynayan katılımcıların kalan soruları cevaplaması gerektiği belirtilmektedir (bkz. Ek 3) . Buna göre araştırmaya katılan ergenlerden, SOKT-EF'nin 5. maddesinden sonraki maddeleri yanıtlamaya devam edenler ‘Son 12 ayda kumar oynayanlar’ kategorisinde değerlendirilmiş; bundan sonraki maddeleri yanıtlamaya devam etmeyenler ‘Son 12 ayda kumar oynamayanlar’ kategorisinde değerlendirilmişlerdir. Belirtilen yönergenin katılımcı tarafından dikkate alınmaması ihtimali göz önünde bulundurularak; ölçeğin 5. maddesinden sonraki soruları yanıtlayan katılımcıların son 12 ay içerisinde kumar oynama kategorisinde kabul edilmesi için, ölçeğin 1. maddesinde bulunan kumar türlerinden en az birini son 12 ayda oynadığını işaretlemesi beklenmiştir. Bu kriteri sağlamayan katılımcıların

verileri, ölçeğin 5.maddesinden itibaren soruları yanıtlamaya devam etseler dahi, son 12 ay içerisinde kumar oynama kategorisinde değerlendirilmemiştir.

2.3.3 Analiz

Bu çalışma kapsamında Türkçeye uyarlaması yapılan SOKT-EF'nin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılırken sadece son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların verileri kullanılmıştır. SOKT-EF'nin güvenilirliğini test etmek amacıyla kumar problem düzeyini ölçen tüm maddelerinin ortalama puan değerleri, madde-toplam korelasyon katsayıları ve madde silindiğinde Cronbach α değerleri hesaplanmıştır. Kişisel Bilgi Formu'nda yer alan destekleyici aile tutumu, riskli arkadaşlıklar ve kumarla ilgili bilişsel çarpıtmaların ölçüldüğü maddelerin güvenilirlik analizi, araştırmaya katılan tüm ergenlerin verileri analizlere dahil edilerek gerçekleştirilmiştir. KONÖ'nün güvenilirlik analizleri yapılırken sadece son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların verileri kullanılmıştır. KONÖ maddelerinin ortalama puan değerleri, madde-toplam korelasyon katsayıları ve madde silindiğinde Cronbach α değerleri analiz edilmiştir. KONÖ alt boyutlarının kendi arasında geçerliğini test etmek amacıyla KONÖ alt boyutlarına Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizi uygulanmıştır.

Katılımcıların Kişisel Bilgi Formu'nda verdikleri yanıtlar doğrultusunda elde edilen verilere frekans analizi uygulanarak, ergenlerin ve ebeveynlerinin kumar oynama ve riskli davranış dağılımları hem son 12 ayda kumar oynayanlar için hem de son 12 ayda kumar oynamayan ergenler için tespit edilmiştir. Araştırmanın en başında oluşturulan araştırma sorularının ve hipotezlerin test edilmesi amacıyla yalnızca son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların verileri kullanılarak, tüm değişkenler arasında Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizi uygulanmış, daha sonra

bağımsız gruplar için t-test ve Tek yönlü varyans analizleri uygulanmıştır. Kumar problem düzeyinin kız ve erkek gruplarında anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla, son 12 ayda kumar oynayan ergenlerin SOKT-EF'den aldıkları puanlara göre bağımsız gruplar için t-test analizi uygulanmıştır. Ergenlerin kumar oynama nedenlerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların KONÖ'den aldıkları puanlara göre bağımsız gruplar için t-test analizi uygulanmıştır. Bunun ardından, araştırmaya katılan ergenler kumar oynamama (Son 12 ayda kumar oynamayanlar), problemlili kumar oynamama (SOKT-EF= 0-1), riskli kumar katılımı (SOKT-EF= 2-3) ve problemlili kumar oynama (SOKT-EF= 4+) gruplarında kategorize edilerek; diğer değişkenlerin kumar problem gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu'nda anne-baba öğrenim düzeyiyle ilgili verilen yanıtlar doğrultusunda araştırmaya katılan ergenlerin tümü, anne ve baba öğrenim düzeyine göre üç gruba ayrılmışlardır. Buna göre anne ve baba öğrenim düzeyi "Okur yazar değil", "Okur yazar ve "İlkokul" olan ergenlerin verileri 'Düşük' öğrenim düzeyi; "Ortaokul" ve "Lise" olan ergenlerin verileri 'Orta' öğrenim düzeyi, "Üniversite" ve "Lisansüstü/doktora" olan ergenlerin verileri 'Yüksek' öğrenim düzeyi kategorilerinde değerlendirilmiştir. Araştırmanın hipotezlerinden yola çıkılarak çeşitli değişkenlerin 'Düşük', 'Orta' ve 'Yüksek' anne-baba öğrenim düzeyi gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde ilk olarak Türkçeye adaptasyon çalışması yapılan South Oaks Kumar Tarama Testi - Ergen Formu'nun (SOKT-EF) faktör yapısına dair bulgulara yer verilecek ve ölçeğin iç tutarlılık katsayıları sunulmuştur. Daha sonra Kişisel Bilgi Formu'nda yer alan ölçümlerin ve son olarak Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği'nin (KONÖ) mevcut çalışma verileri kullanılarak hesaplanan iç tutarlılık katsayılarına yer verilmiştir. Daha sonra araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların kumar oynama ve riskli davranışlarına ait yüzdelerle dağılımlar tablolarla gösterilmiştir. Ardından, araştırmanın hipotezlerini test etmeye yönelik hesaplanmış olan değişkenler arası korelasyon katsayıları tablolarla ayrıntılı olarak sunulmuştur. Son olarak, gruplar arasındaki ortalamaların karşılaştırılması için yapılan analiz bulguları rapor edilmiştir.

3.1 South Oaks Kumar Tarama Testi - Gözden Geçirilmiş Ergen Formu (SOKT - EF) Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Bu çalışmada Türkçeye adaptasyon çalışması yapılan SOKT-EF'nin iç tutarlılık analizleri, yalnızca son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların verileri analizlere dahil edilerek gerçekleştirilmiştir (n= 356). SOKT-EF'nin kumar problem düzeyini ölçen 12 maddesinin her birine ait ortalama değerler ve Cronbach α değerleri Tablo 2'de ayrıntılı olarak sunulmuştur. Yapılan güvenilirlik analizi bulgularında, tüm

maddelerin toplam korelasyon değerlerinin .29 ve üzerinde olduğu görülmüştür. Ölçeğin kumar problem düzeyini ölçen tüm maddelerine ait toplam iç tutarlılık katsayısının $\alpha = .88$ düzeyinde olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. SOKT-EF Güvenirlilik Analizi Bulguları

	<i>Ort.±SS</i>	Madde çıkınca α değeri	Madde-toplam r
Madde 5	.33±.47	.864	.640
Madde 6	.37±.48	.870	.555
Madde 7	.26±.44	.864	.646
Madde 8	.40±.49	.863	.660
Madde 9	.30±.46	.862	.673
Madde 10	.21±.41	.884	.295
Madde 11	.25±.43	.873	.491
Madde 12	.28±.45	.870	.557
Madde 13	.23±.42	.867	.603
Madde 14	.14±.35	.870	.553
Madde 15	.21±.41	.869	.575
Madde 16	.20±.40	.866	.623

Not. Maddelerin tümüne ait Cronbach Alfa değeri $\alpha = .88$ olarak bulunmuştur.

SOKT-EF'nin maddelerinde belirtilen problemlili kumar davranışlarının SOKT-EF'den alınan toplam puan kategorilerine göre yüzdellik dağılımları hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur. Tablo 3'te verilen yüzdellik değerleri, SOKT-EF'nin ilgili maddesine "Evet" yanıtını veren katılımcılara göre hesaplanmıştır. "Planlandığından fazla kumar oynamak" maddesinin SOKT-EF'den 4 ya da daha fazla puan alan (problemlili kumar oynama) ergenler arasında en sık olarak "Evet" yanıtı verilen madde olduğu tespit edilmiştir (%81,5). SOKT-EF'den 2 ya da 3 puan alan (riskli kumar oynama) ergenlerin en sık olarak "Evet" yanıtı verdikleri

maddenin “Kazanmadığınız halde başkalarına kazandığınızı söylemek” maddesi olduğu belirlenmiştir (%50,9).

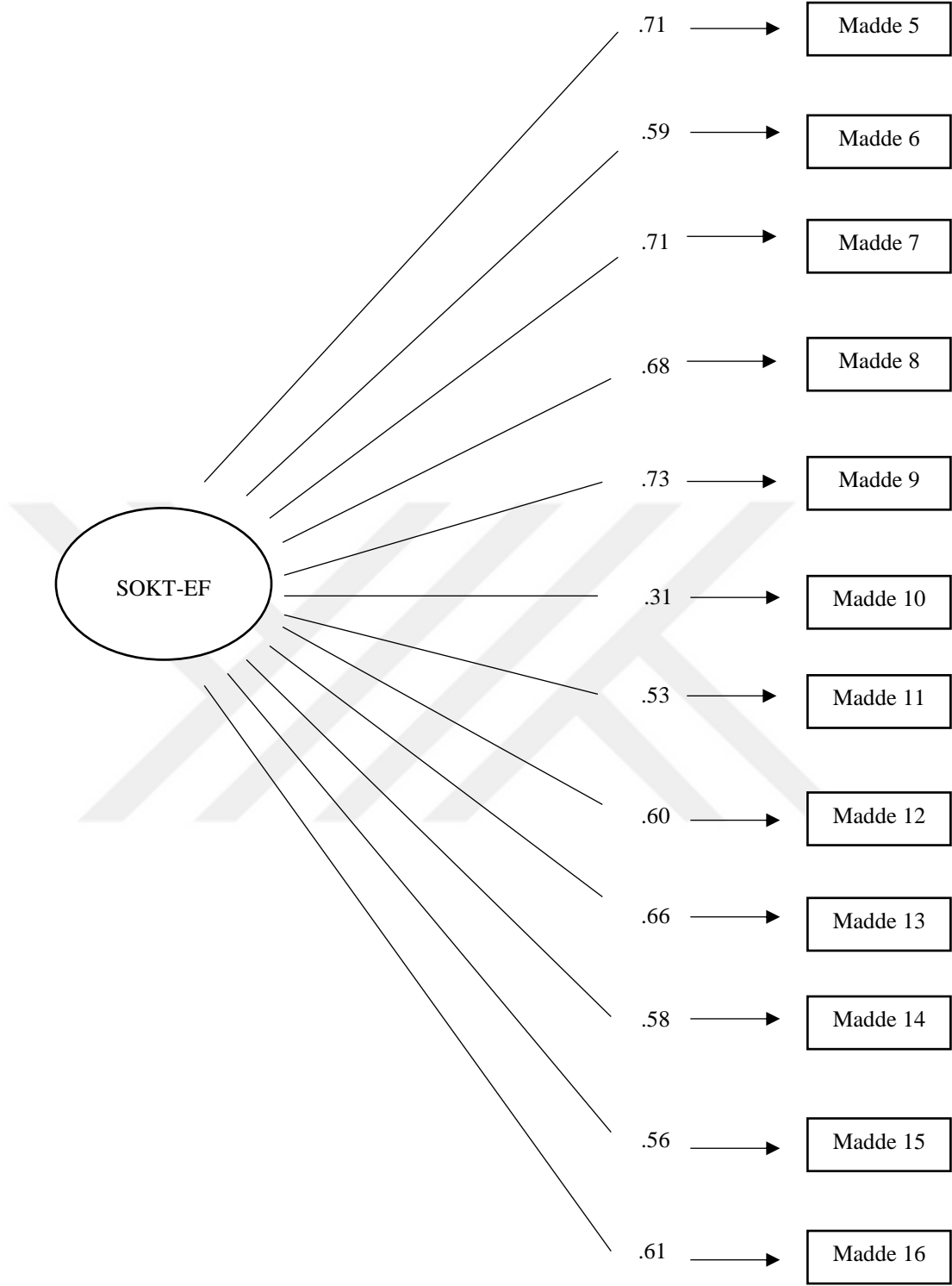
Tablo 3. *Problemlı Kumar Davranışlarının SOKT-EF Puanlarına Göre Yüzelık Dağılımı*

SOKT-EF maddeleri	SOKT = 0-1 (n=159)	SOKT = 2-3 (n=53)	SOKT =4+ (n=146)
	%	%	%
5. Kaybedilen parayı kazanmak için başka gün tekrar oynamak	1,3	24,5	71,5
6. Kazanmadığınız halde başkalarına kazandığınızı söylemek	3,1	50,9	68,1
7. Kumar oynamanın sosyal hayatınızda sorunlara yol açması	0,0	11,3	59,7
8. Planlandığından fazla kumar oynamak	2,5	41,5	81,2
9. Kumarla meşguliyetinizin eleştirilmesi veya fazla bulunması	0,0	15,1	68,1
10. Kumar oynamayla ilgili suçluluk hissetmek	3,1	22,6	41,0
11. Kumar oynamayı bırakmayı istediğinizi ancak yapamayacağınızı düşünmek	0,6	15,1	54,2
12. Başkalarından bahis kuponları, piyango biletleri vb. şeyleri saklamak	1,9	28,3	56,9
13. Çevrenizdekilerle kumar üzerine yoğunlaşan para tartışmaları yaşamak	0,0	17,0	52,1
14. Kumar için borç para almak ve geri ödememek	0,0	3,8	33,3
15. Kumar yüzünden okul veya işte devamsızlık yapmak	0,6	7,5	48,6
16. Kumar oynamak için para temin edilen yer			
Ebeveynler	0,0	1,9	10,4
Kardeşler	0,0	1,9	3,5
Diğer akrabalar	0,0	0,0	0,7
Arkadaşlar	0,0	1,9	6,2
Tefeciler	0,0	1,9	6,2
Şahsi ya da aileye ait bir şeyler satmak	0,0	0,0	8,3
Karşılıksız çek yazmak	0,0	0,0	1,4
Birilerinden çalmak	0,0	0,0	9,0

SOKT-EF puanı 0-1 arasında olan (problemlı kumar oynamama) ergenlerin en yüksek oranda “Evet” yanıtı verdikleri maddenin ise “Kumar oynamayla ilgili suçluluk hissetmek” maddesi olduğu saptanmıştır (%4,2). SOKT-EF’den 0-1 puan alan ergenlerin hiç birinin 6, 13,14 ve 16 numaralı maddelere “Evet” yanıtı vermediği gözlenmiştir.

SOKT-EF’den 4 veya daha fazla puan alan ergenlerin yüksek oranda “Evet” yanıtını verdiği diğer maddeler ise “Kaybedilen parayı geri kazanmak için başka bir gün tekrar oynamak” (%71,5), “Kazanmadığınız halde başkalarına kazandığını söylemek” (%68,1) , “Kumarla meşgliyetinizin eleştirmesi veya fazla bulunması” (%68,1) maddeleridir. SOKT-EF puanı 4 veya daha fazla olan ergenlerin kumar oynamak veya borçlarını kapatmak için gerekli parayı nereden bulduğunu işaretlemleri istendiğinde; %10,4’ ebeveynlerden, %3,5’i kardeşlerden, %0,7’si diğer akrabalarından, %6,2’si arkadaşlardan, %6,2’si tefecilerden temin ettiğini belirtmiştir. Aynı gruptaki ergenlerin %8,3’ şahsi ya da aileye ait bir şeyler satmak, %1,4’ karşılıksız ek yazmak, %9,0’u ise birilerinden çalmak yoluyla temin ettiğini bildirmiştir.

SOKT-EF’nin geçerlik çalışması doğrultusunda yapı geçerliği incelenmiştir. SOKT-EF’nin araştırma örnekleminden elde edilen verilere uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi kapsamında yapısal eşitlik modellerinden biri olan doğrulatory faktör analizi uygulanmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonucunda oluşturulan model şekil 3.1’de gösterilmiştir.

Şekil 3.1 *South Oaks Kumar Tarama Testi*'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

SOKT-EF için gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen bulgulara göre oluşturulan modelin iyi uyum verdiği gözlenmiştir. Onuncu madde dışındaki tüm faktörlerin yükleri .53 ve üzerinde bulunmuştur. Ayrıca doğrulayıcı faktör analizi çerçevesinde ki kare (χ^2), iyilik uyum indeksi (Goodnes of Fit Index; GFI), normlandırılmış uyum indeksi (Normed Fit Index; NFI), normlaştırılmamış uyum indeksi (Non-normed Fit Index; NNFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (Comparative Fit Index; CFI) ve yaklaşık hataların ortalama karekökü uyum indeksi (Root Mean Square Error of Approximation; RMSEA) değerleri hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. *SOKT-EF’nin Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Uyum İndeksleri*

χ^2	<i>Sd</i>	<i>P değeri</i>	GFI	NFI	NNFI	CFI	RMSEA
48	88.58	0.000329	0.960	0.975	0.984	0.988	0.0494

Tablo 4’te görüldüğü üzere, χ^2/sd oranı (88.58/48), 3’ten küçük bir değer aldığı için oluşturulan modelin kabul edilebilir bir uyumu olduğu gözlenmektedir. GFI, CFI, NFI ve NNFI değerlerinin 0.90’dan yüksek olması ve RMSEA değerinin ise .05’ten küçük olması model-veri uyumunun iyi olduğunu göstermektedir. SOKT-EF’nin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen tüm uyum indeksleri, tek faktörlü modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu ve ölçeğin yapısal olarak geçerliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

SOKT-EF’nin geçerlik çalışması doğrultusunda ölçüt bağımlı geçerliği de incelenmiştir. SOKT-EF’nin eş zaman geçerliğini değerlendirmek amacıyla SOKT-EF’nin Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği’nin (KONÖ) alt boyutlarıyla ve ölçeğin tamamıyla olan korelasyonel ilişkileri ve ayrıca Kişisel Bilgi Formu’ndaki ‘Kumarla İlgili Bilişler’i ölçen maddelerle olan korelasyonel ilişkileri incelenmiştir. Pearson

Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. *SOKT-EF’nin Kumarla İlgili Bilişsel Çarpımlar ve KONÖ ile Korelasyon Bulguları*

	SOKT-EF
Kumarla ilgili bilişsel çarpımlar	.45*
KONÖ-eğlenme/heyecanlanma	.49*
KONÖ-kaçınma	.38*
KONÖ-sosyalleşme	.53*
KONÖ-para kazanma	.48*
KONÖ-toplam	.61*

SOKT-EF: *South Oaks Kumar Tarama Testi - Ergen Formu*, KONÖ: *Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği*
* $p < 0.001$; $n = 356$

Tablo 5’te görüldüğü üzere SOKT-EF’nin KONÖ’nün toplamı ve tüm alt boyut puanlarıyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna göre SOKT-EF puanı ile KONÖ’nün eğlenme/heyecanlanma ($r = .49, p < .001$), kaçınma ($r = .38, p < .001$), sosyalleşme ($r = .53, p < .001$), para kazanma ($r = .48, p < .001$) faktörleri ve KONÖ’nün toplam puanı ($r = .61, p < .001$) arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra Kişisel Bilgi Formu’ndaki kumarla ilgili bilişsel çarpımları ölçen maddelerden alınan toplam puan arttıkça SOKT-EF’den alınan puanların anlamlı düzeyde arttığı saptanmıştır ($r = .45, p < .001$). Elde edilen bu bulgular, SOKT-EF’nin Türkiye örneklemini için eş zaman geçerliğini desteklemektedir.

3.2 Kişisel Bilgi Formundaki Ölçümlerin Güvenirliği

Araştırmaya katılan lise düzeyindeki ergenlerin tümünün Kişisel Bilgi Formu’nda yer alan ifadelere verdikleri yanıtlar doğrultusunda; ergenlerin kumarla ilgili bilişsel çarpımlarını, destekleyici aile tutumunu ve riskli arkadaşlıklarını ölçen

maddelerin iç tutarlılık katsayıları ayrı ayrı hesaplanmış ve Tablo 6’da sunulmuştur. Kişisel Bilgi Formu’nda yer alan 12. 13. ve 14. maddeler ergenlerin destekleyici aile tutumunu, 23. 24. 25. 26. ve 27. maddeler ergenlerin riskli arkadaşlıklarını, 30. ve 31. Maddeler ergenlerin kumarla ilgili bilişsel çarpıtmalarını ölçmektedir (bkz. Ek 2). Bu maddeler için yapılan güvenilirlik analizleri doğrultusunda; araştırmaya katılan ergenlerin destekleyici aile tutumunu ölçen üç maddenin toplam iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .81$), riskli arkadaşlıklarını ölçen beş maddenin toplam iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .84$) ve kumarla ilgili bilişsel çarpıtmalarını ölçen iki maddenin toplam iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .58$) olarak hesaplanmıştır.

Tablo 6. *Kişisel Bilgi Formu Maddeleri Güvenirlik Analizi*

	Destekleyici aile tutumu	Riskli arkadaşlıklar	Kumarla ilgili bilişsel çarpıtmalar
Cronbach alfa	.81	.84	.58
Madde-toplam korelasyon aralığı	.56-.72	.60-.69	.43-.43

3.3 Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği Güvenirlik Analizleri

Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği’nin (KONÖ) tümü ve alt boyutları için Cronbach α değerleri hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur. KONÖ için yapılan iç tutarlılık analizleri yalnızca son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların verilerine göre gerçekleştirilmiştir (n= 356). Buna göre, yapılan iç tutarlılık analizleri doğrultusunda ölçeğin tamamına ait Cronbach Alfa değerinin ($\alpha = .90$) olduğu saptanmıştır. KONÖ’nün alt boyutlarına ait iç tutarlılık katsayıları ise

eğlenme/heyecanlanma ($\alpha = .80$), kaçınma ($\alpha = .79$), sosyalleşme ($\alpha = .89$) ve para kazanma ($\alpha = .90$) olarak bulunmuştur.

Tablo 7. *KONÖ Madde Toplam Korelasyon Katsayıları*

	Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği (KONÖ)				
	Eğlenme /Heyecanlanma	Kaçınma	Sosyalleşme	Para Kazanma	Toplam
Cronbach alfa	.80	.79	.89	.90	.90
Madde-toplam korelasyon aralığı	.59-.72	.61 -.66	.74-.83	.77-.83	.47-.74

Toplam 12 maddeden oluşan KONÖ'nün her bir maddesinin silinmesi durumundaki α katsayıları ve madde toplam korelasyon değerleri analiz edilmiş, elde edilen bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir. Yapılan güvenilirlik analizi bulgularına göre, KONÖ'nün tüm maddelerin toplam korelasyon değerlerinin .47 ve üzerinde olduğu görülmüştür.

Tablo 8. *KONÖ Güvenirlik Analizi Bulguları*

	<i>Ort.±SS</i>	Madde çıkınca α değeri	Madde-toplam r
Madde 1	1.93±.82	.896	.560
Madde 2	1.33±.57	.898	.500
Madde 3	1.99±.79	.891	.648
Madde 4	1.58±.76	.886	.741
Madde 5	2.04±.82	.891	.638
Madde 6	1.31±.60	.899	.474
Madde 7	1.93±.79	.889	.684
Madde 8	1.55±.75	.887	.730
Madde 9	1.94±.84	.891	.645
Madde 10	1.35±.62	.896	.537
Madde 11	1.88±.80	.890	.656
Madde 12	1.62±.75	.892	.620

KONÖ'nün 4 alt boyutunun (eğlenme/heyecanlanma, kaçınma, sosyalleşme, para kazanma) kendi arasında iç tutarlılığını ve benzerliğini ölçmek amacıyla alt boyutlar arası korelasyon değerleri hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 9'da verilmiştir. Tablo 9'da görüldüğü üzere, KONÖ'nün tüm alt boyutların birbiriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır ($p < 0.001$).

Tablo 9. KONÖ Alt Boyutlar Arası Korelasyon Katsayıları

<i>Faktör</i>	Eğlenme /Heyecanlanma	Kaçınma	Sosyalleşme	Para Kazanma
Eğlenme/Heyecanlanma	1.00			
Kaçınma	.31*	1.00		
Sosyalleşme	.57*	.58*	1.00	
Para Kazanma	.57*	.38*	.46*	1.00

* $p < 0.001$; n = 356

3.4 Katılımcıların ve Ebeveynlerinin Kumar Oynama ve Riskli Davranış Dağılımları

Araştırmaya katılan ergenlerin kumar oynama, alkol kullanma ve sigara kullanma yüzdelerini belirlemek için araştırmaya katılan tüm katılımcıların (n= 784) verilerine frekans analizi uygulanmış ve elde edilen veriler Tablo 10'da sunulmuştur. Buna göre araştırmaya katılan ergenlerin %54,5'inin en az 1 kere kumar oynadığı belirlenmiştir (n= 427). Cinsiyete göre kumar katılımı dağılımları incelendiğinde, kızların %37,7'sinin (n= 132), erkeklerin %68,0'inin (n= 295) daha önce en az 1 defa kumar oynadıkları gözlenmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin %39,2'sinin en az 1 defa alkol içtikleri belirlenmiştir. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan kızların %28,9'unun (n= 101), erkeklerin %47,5'inin (n= 206) en az 1 defa alkol içtikleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin %44,0'ünün en az 1 defa

sigara kullandıkları belirlenmiştir (n= 345). Cinsiyete göre değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan kızların %33,1'inin (n= 116), erkeklerin %52,8'inin (n= 229) en az 1 defa sigara kullandıkları tespit edilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Kumar Oynama ve Riskli Davranış Dağılımları

		Kız		Erkek		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
En az 1 defa kumar katılımı olanlar		132	37,7	295	68,0	427	54,5
En az 1 defa alkol kullanımı olanlar		101	28,9	206	47,5	307	39,2
En az 1 defa sigara kullanımı olanlar		116	33,1	229	52,8	345	44,0
Son 12 ayda kumar katılımı olanlar		94	26,9	262	60,4	356	45,4
Kumar Problem Kategorisi	Problemlili değil (SOKT-EF=0-1)	64	18,3	95	21,9	159	20,3
	Riskli (SOKT-EF=2-3)	11	3,1	42	9,7	53	6,8
	Problemlili (SOKT-EF=4+)	19	5,4	125	28,8	144	18,4
Alkol kullanım sıklığı							
	Asla	267	76,3	262	60,4	529	67,5
	≤Ayda 1	50	14,3	81	18,7	131	16,7
	Ayda 2-4	19	5,4	43	9,9	62	7,9
	Haftada 2-3	6	1,7	22	5,1	28	3,6
	≥Haftada 4	7	2,0	22	5,1	29	3,7
Sigara kullanım düzeyi							
	Asla	262	74,9	227	52,3	489	62,4
	Çok nadir	65	18,6	120	27,6	185	23,6
	Tiryakiyim	22	6,3	84	19,4	106	13,5
	Toplam	350	44,6	434	55,4	784	

Elde edilen frekans analizi bulgularına göre, araştırmaya katılan ergenler arasında son 12 ay içerisinde şans ve bahis oyunları oynayan ergenlerin oranının % 45,4 olduğu (n= 356) saptanmıştır. Tablo 10’da görüldüğu üzere, son 12 ayda kumar katılımı olan ergenlerin %20,3’ünün kumar katılımlarının problemlili olmadığı (SOKT-EF puanı = 0-1), %6,8’inin riskli kumar katılımı olduğu (SOKT-EF puanı = 2-3), %18,4’ünün ise problemlili kumar katılımı olduğu (SOKT-EF puanı = 4 veya daha fazla) belirlenmiştir. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde, kızların son 12 ay içerisindeki kumar katılımı oranlarının, erkeklerin son 12 ay içerisindeki kumar katılımı oranlarına kıyasla oldukça düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan kızların ve erkeklerin problemlili kumar katılımı oranlarına bakıldığında; problemlili düzeyde kumar oynayan erkeklerin oranının (%28,8, n= 125), problemlili düzeyde kumar oynayan kızların oranına (%5,4, n= 19) kıyasla yüksek olduğu gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan ergenlerin, güncel alkol ve sigara kullanım düzeylerini ölçen ifadelere verdikleri yanıtlar doğrultusunda alkol ve sigara kullanım yüzdeleri katılımcıların tamamı için hesaplanmış, elde edilen bulgular Tablo 10’da sunulmuştur. Kişisel Bilgi Formu’nda katılımcıların alkol kullanım düzeyini ölçmek amacıyla yöneltilen “Alkollü içecekleri ne sıklıkta kullanırsınız?” sorusunu cevaplayan katılımcıların %16,7’si şu anki alkol kullanımının ‘Ayda 1 ya da az’ sayıda olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların %7,9’ü ‘Ayda 2 ila 4 kez’ alkol kullandığını, %3,6’sı ‘Haftada 2 ila 3 kez’ alkol kullandığını, %3,7’si ise ‘Haftada 4 ya da daha çok kez’ alkol kullandığını belirtmiştir. Katılımcıların geri kalan kısmı ise “Asla” alkol kullanmadığını bildirmiştir (%67,5). Araştırmaya katılan ergenlerin güncel sigara kullanım düzeylerini ölçmek amacıyla kendilerine yöneltilen “Sigara ne sıklıkta kullanırsınız?” ifadesine; katılımcıların %23,6’sı “ok nadir”, %13,5’i ise

“Tiryakiyim” yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların geri kalan kısmı ise “Asla” sigara kullanmadığını belirtmiştir (%62,4).

Ergenlerin oynadıkları kumar türüne ait yüzdelerin cinsiyete göre dağılımını belirlemek üzere son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların (n= 356) verilerine frekans analizi uygulanmış ve elde edilen veriler Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Son 12 Ayda Oynanan Kumar Türlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kız (n= 94)		Erkek (n= 262)		Toplam (n= 356)	
	n	%	n	%	n	%
Kağıt oyunları	19	20,2	78	29,9	97	27,3
Okey	26	27,7	82	31,5	108	30,5
Yazı tura	22	23,7	59	22,8	81	23,0
Bilardo, bowling	28	29,8	75	28,8	103	29,1
“İddaa” ya da spor müsabakalarına bahis oyunları	22	23,4	182	69,7	204	57,5
At yarışları	8	8,5	73	28,1	81	22,9
Barbut	9	9,6	32	12,3	41	11,6
On numara/ sayısal loto/ süper loto/ şans topu	34	36,2	114	43,8	148	41,8
Hemen kazan	27	28,7	65	25,0	92	26,1
Tombala	34	36,2	56	21,5	90	25,4
Milli Piyango	72	76,6	167	64,2	239	67,5
İnternette kumar	17	18,1	65	25,8	82	23,7
Diğer	12	13,2	38	15,4	50	14,8

Tablo 11’de görüldüğü üzere, son 12 ay içerisinde kumar oynayan ergenler arasında en sıklıkla oynanan kumar türlerinin sırasıyla milli piyango (%67,5), iddaa ya da spor müsabakalarının sonuçlarına oynanan diğer bahis oyunları (%57,5), on numara/ sayısal loto/ süper loto/ şans topu (%45,8) olduğu gözlenmiştir. Bu sırayı okey (%30,5), bilardo/bowling (%29,1), kağıt oyunları (%27,3), hemen kazan (%26,1), tombala (%25,4), internette kumar (%23,7), yazı tura (%23), at yarışları (%22,9), diğer (belirtilmemiş) kumar türleri (%14,8) ve barbut (%11,6) izlemektedir.

Tablo 11’de görüldüğü üzere; son 12 ayda kumar katılımı olan ergenlerin tercih ettikleri kumar türleri cinsiyete göre incelendiğinde, son 12 ayda kumar katılımı olan kız ergenler arasında en sıklıkla tercih edilen kumar türünün milli piyango (%76) olduğu gözlenmiştir. Son 12 ayda kumar katılımı olan erkek ergenler arasında ise en sıklıkla tercih edilen kumar türünün iddaa ya da spor müsabakalarının sonuçlarına oynanan diğer bahis oyunları (%69,7) olduğu tespit edilmiştir. Erkek ergenlerde milli piyango oynama sıklığının da bu orana yakın olduğu (%65,4) gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan ergenlerin Kişisel Bilgi Formu’nda bulunan sorulara kendileri ve ebeveynleri için verdikleri yanıtlar doğrultusunda riskli davranışlarına ait yüzdeler dağılımları son 12 ayda kumar oynayanlar (n= 356) ve son 12 ayda kumar oynamayanlar (n= 428) kategorilerine göre ayrı ayrı hesaplanmış, elde edilen bulgular Tablo 12’de sunulmuştur. Buna göre; Kişisel Bilgi Formu’nda yer alan “Alkollü içecekleri ne sıklıkta kullanırsınız?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, son 12 ayda kumar oynayan katılımcılar arasında ‘Ayda 1 ya da daha az’, ‘Ayda 2 ila 4 kez’, ‘Haftada 2 ila 3 kez’ ve ‘Haftada 4 ya da daha çok kez’ alkol kullanma oranlarının, son 12 ayda kumar oynamayan katılımcıların oranlarına göre oldukça yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Tablo 12. Son 12 Ayda Kumar Oynayan ve Oynamayan Katılımcıların ve Ebeveynlerinin Riskli Davranışlarına Ait Dağılımlar

	Son 12 ayda kumar oynayanlar (n= 356)		Son 12 ayda kumar oynamayanlar (n= 428)	
	n	%	n	%
Alkol kullanım sıklığı				
Asla	173	49,0	356	83,6
≤Ayda 1	87	24,6	44	10,3
Ayda 2-4	41	11,6	21	4,9
Haftada 2-3	25	7,1	3	0,7
≥Haftada 4	27	7,6	2	0,5
Anne alkol kullanım sıklığı				
Asla	228	64,2	357	84,4
≤Ayda 1	65	18,3	46	10,9
Ayda 2-4	35	9,9	15	3,5
Haftada 2-3	14	3,9	4	0,9
≥Haftada 4	9	2,5	1	0,2
Baba alkol kullanım sıklığı				
Asla	146	41,5	274	64,0
≤Ayda 1	76	21,6	95	22,2
Ayda 2-4	66	18,8	35	8,2
Haftada 2-3	27	7,7	9	2,1
≥Haftada 4	34	9,7	10	2,3
Sigara kullanım düzeyi				
Asla	162	45,8	327	76,8
Çok nadir	103	29,1	82	19,2
Tiryakiyim	89	25,1	17	4,0
Anne sigara kullanım düzeyi				
Asla	192	54,1	282	66,4
Çok nadir	68	19,2	80	18,8
Tiryakidir	95	26,7	63	14,8
Baba sigara kullanım düzeyi				
Asla	132	37,5	200	47,1
Çok nadir	75	21,3	118	27,8
Tiryakidir	145	41,2	107	25,2
Ebeveyn kumar katılımı				
Yok	168	47,3	352	82,2
Var	142	40,0	29	6,8
Sadece anne	5	1,4	1	0,2
Sadece baba	106	29,8	27	6,3
Anne+baba	29	8,1	1	0,2
Ebeveyn problemlili kumar katılımı				
Yok	245	68,8	389	90,9
Var	59	16,6	5	1,2
Sadece anne	-	-	-	-
Sadece baba	47	13,2	4	0,9
Anne+baba	11	3,1	1	0,2

Kişisel Bilgi Formu'nda yer alan "Sigara ne sıklıkta kullanırsınız?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, "Tiryakiyim" yanıtının son 12 ayda kumar oynayan katılımcılar tarafından (%25,1), son 12 ayda kumar oynamayan katılımcılara kıyasla (%4,0) daha sıklıkla verildiği tespit edilmiştir. Aynı soruya, son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların %29,1'inin, son 12 ayda kumar oynamayan katılımcıların %19,2'sinin "Çok nadir" yanıtını verdikleri gözlenmiştir.

Tablo 12'de gösterilen "Ebeveyn kumar katılımı var" ifadesi, SOKT-EF'de yer alan "Ebeveynlerinizden herhangi biri parasına şans oyunu oynar mı?" sorusuna "Evet" yanıtını veren katılımcıların toplamını; "Ebeveyn kumar katılımı yok" ifadesi aynı soruya "Hayır" yanıtını katılımcıların toplamını yansıtmaktadır. Tablo 12'de gösterilen "Ebeveyn problemlili kumar katılımı var" ifadesi, SOKT-EF'de yer alan "Ebeveynlerinizden herhangi birinin çok fazla kumar oynadığını düşünüyor musunuz?" sorusuna "Evet" yanıtını veren katılımcıların toplamını; "Ebeveyn problemlili kumar katılımı yok" ifadesi aynı soruya "Hayır" yanıtını katılımcıların toplamını yansıtmaktadır. Buna göre; son 12 ayda kumar oynayan ergenler arasında ebeveyn kumar katılımı oranının (%40,0), son 12 ayda kumar oynamayan ergenlerin ebeveyn kumar katılımı oranına (%6,8) kıyasla yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde son 12 ayda kumar oynayan ergenlerin ebeveynleri arasında problemlili kumar katılımı oranının (%16,6), son 12 ayda kumar oynamayan ergenlerin ebeveynlerinin problemlili kumar katılımı oranına (%1,2) kıyasla yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların SOKT-EF'de yer alan "Ebeveynlerinizden hangisinin kumar oynadığını düşünüyorsunuz?" ve "Ebeveynlerinizden hangisinin çok fazla kumar oynadığını düşünüyorsunuz?" sorularını "Sadece annem" "Sadece babam" ve "Hem annem hem babam" seçeneklerine göre yanıtlamaları istenmiştir. Tablo 12'de görüldüğü üzere, ilgili sorulara her iki gruptaki ergenler arasında en sıklıkla "Sadece

babam” yanıtının verildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte “Ebeveynlerinizden hangisinin çok fazla kumar oynadığını düşünüyorsunuz?” sorusuna her iki grupta da “Sadece annem” yanıtının hiç bir katılımcı tarafından verilmediği gözlenmiştir.

3.5 Değişkenler Arası Korelasyon Değerleri

Araştırmanın başında oluşturulan hipotezleri test etmek amacıyla, yalnızca son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların (n=356) demografik verileri, riskli davranışlarını ölçen maddelerden aldıkları puanlar, SOKT-EF’den aldıkları puanlar, KONÖ’nün alt kategorilerinden ve toplamından aldıkları puanlar Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizine dahil edilmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucunda değişkenler arası korelasyonların yönü ve anlamlılık düzeylerine dair elde edilen bulgular Tablo 13’te ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

SOKT-EF’den alınan puana göre belirlenen kumar problemi düzeyinin, katılımcıların çeşitli demografik özellikleriyle olan ilişkileri incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 13’te sunulmuştur. Buna göre; araştırmaya katılan ergenlerin kumar problemi düzeyi ile aylık ortalama harçlık miktarı ($r = -.24, p < .001$) ve kumar problem düzeyi ile aylık ortalama aile gelir miktarı ($r = -.36, p < .001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ergenlerin kumar problemi düzeyleri ile kumar oynamak için harcadıkları aylık ortalama para miktarı ($r = .49, p < .001$) ve kumar problem düzeyi ile son 12 ayda kumar oynamak için harcadıkları en fazla para miktarı arasında ($r = .45, p < .001$) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Kumar problemi düzeyi ile anne öğrenim düzeyinin ($r = -.36, p < .001$), baba öğrenim düzeyinin ($r = -.35, p < .001$) ve destekleyici aile tutumunun ($r = -.43, p < .001$) negatif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, ilk kumar oynama yaşı ile kumar problem şiddeti arasında negatif yönde bir ilişki olduğu ancak bu ilişkinin anlamlı düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Araştırmanın başında, riskli davranışların alt boyutlarının kumar problem düzeyiyle ilişkili olduğu yönünde hipotezler oluşturulmuştur. Bu hipotezleri test etmek üzere yapılan korelasyon analizi bulgularına göre, araştırmaya katılan ergenlerin kumar problemi düzeyi ile alkol kullanım sıklığı ($r = .39, p < .001$) ve kumar problem düzeyi ile sigara kullanım sıklığı ($r = .44, p < .001$) arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Katılımcıların kumar problem düzeyi ile not ortalamaları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = -.38, p < .001$). Bunun yanı sıra, katılımcıların kumar problemi düzeyi ile anne alkol kullanım sıklığı ($r = .18, p < .001$), baba alkol kullanım sıklığı ($r = .24, p < .001$), anne sigara kullanım sıklığı ($r = .12, p < .01$) ve baba sigara kullanım sıklığı ($r = .23, p < .001$) arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda riskli arkadaşlıklar ($r = .45, p < .001$) ile kumar problemi düzeyi arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Mevcut araştırmanın temel değişkenlerinden biri olan kumar oynama nedenlerinin, kumar problem düzeyi ile ilişkisini ölçmek için uygulanan korelasyon analizi bulguları incelendiğinde; kumar problemi düzeyinin KONÖ'nün tüm alt boyutlarıyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Buna göre araştırmaya katılan ergenlerin SOKT-EF puanları ile KONÖ'nün eğlenme/heyecanlanma ($r = .49, p < .001$), kaçınma ($r = .38, p < .001$), sosyalleşme ($r = .53, p < .001$), para kazanma ($r = .48, p < .001$) faktörlerinden ve KONÖ'nün toplamından aldıkları puanlar ($r = .61, p < .001$) arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Riskli davranışların birbiri arasındaki korelasyon değerleri hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 13'te sunulmuştur. Buna göre, alkol kullanım sıklığı ile sigara kullanım sıklığı ($r = .49, p < .001$) arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Alkol kullanım sıklığı ile anne alkol kullanım sıklığının ($r = .55, p <$

.001), baba alkol kullanım sıklığının ($r = .55, p < .001$), anne sigara kullanım sıklığının ($r = .25, p < .001$) ve baba sigara kullanım sıklığının ($r = .14, p < .01$) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Alkol kullanım sıklığı ile riskli arkadaşlıklar ($r = .40, p < .001$) arasında pozitif düzeyde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. İlk alkol kullanma yaşı ile alkol kullanım sıklığı arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($r = -.40, p < .001$).

Sigara kullanım sıklığı ile anne alkol kullanım sıklığının ($r = .20, p < .001$), baba alkol kullanım sıklığının ($r = .21, p < .001$), anne sigara kullanım sıklığının ($r = .15, p < .01$) ve baba sigara kullanım sıklığının ($r = .15, p < .01$) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Sigara kullanım sıklığı ile riskli arkadaşlıklar ($r = .44, p < .001$) arasında pozitif düzeyde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. İlk sigara kullanma yaşı ile sigara kullanım sıklığı arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($r = -.21, p < .01$).

Araştırmada ele alınan sosyodemografik değişkenlerin riskli davranışlarla ilişkisi incelenmiş ve elde edilen korelasyonel bulgular Tablo 13'te sunulmuştur. Buna göre, araştırmaya katılan ergenlerin alkol kullanım sıklığı ile aylık ortalama aile gelir düzeyi arasında anlamlı düzeyde bir ilişki saptanmamıştır. Sigara kullanım sıklığı ile aylık ortalama aile gelir düzeyi arasında ($r = -.12, p < .05$) negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Destekleyici aile tutumu ile ergenlerin alkol kullanım sıklığı ($r = -.36, p < .001$) arasında ve destekleyici aile tutumu ile ergenlerin sigara kullanım sıklığı ($r = -.40, p < .001$) arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 13. Değişkenler Arası Korelasyon Değerleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. SOKT-EF puanı												
2. Aylık ortalama harçlık	-.24***											
3. Aylık ortalama aile geliri	-.36***	.68***										
4. Aylık ortalama kumar gideri	.49***	-.04	-.10									
5. Max. kumar gideri	.45***	-.11	-.12	.69***								
6. İlk kumar oynama yaşı	-.11	-.08	-.01	-.11	-.19**							
7. Not ortalaması	-.38***	.18**	.26***	-.27***	-.25***	-.15*						
8. Alkol kullanım sıklığı	.39***	.09	.04	.46***	.46***	-.26***	-.23***					
9. Sigara kullanım sıklığı	.44***	-.04	-.12*	.35***	.34***	-.01	-.46***	.49***				
10. Destekleyici aile tutumu	-.43***	.23***	.32***	-.39***	-.40***	.11	.29***	-.36***	-.40***			
11. Anne alkol kullanım sıklığı	.18**	.05	.05	.21***	.17**	-.16*	-.02	.55***	.20***	-.27***		
12. Baba alkol kullanım sıklığı	.24***	-.03	.07	.21***	.23***	-.17**	-.11*	.55***	.21***	-.25***	.59***	
13. Anne sigara kullanım sıklığı	.12*	-.02	-.07	.17**	.19**	-.14*	-.08	.25***	.15**	-.30***	.38***	.23***
14. Baba sigara kullanım sıklığı	.23***	-.03	-.16**	.17**	.19**	-.09	-.16**	.14**	.15**	-.28***	.15**	.22***
15. İlk alkol kullanma yaşı	.06	-.16*	-.15*	-.13	-.10	.41***	-.05	-.40***	.01	.04	-.24***	-.27***
16. İlk sigara kullanma yaşı	-.37***	.17*	.23***	-.27***	-.30***	.45***	.20**	-.37***	-.21***	.35***	-.15*	-.21***
17. Riskli arkadaşlıklar	.45***	.02	-.06	.32***	.23***	-.08	-.29***	.40***	.44***	-.33***	.22***	.23***
18. Anne öğrenim düzeyi	-.36***	.30***	.47***	-.16**	-.21**	.03	.36***	-.03	-.25***	.28***	.15**	.08
19. Baba öğrenim düzeyi	-.35***	.29***	.46***	-.18**	-.23***	.13*	.30***	-.07	-.20***	.26***	.10	.05
20. Kumarla ilgili bilişsel çarpıtmalar	.45***	-.01	-.01	.37***	.33***	-.14*	-.23***	.35***	.29***	-.24***	.25***	.30***
21. KONÖ-eğlenme/heyecanlanma	.49***	-.04	-.08	.37***	.30***	-.15*	-.17**	.29***	.28***	-.24***	.08	.12*
22. KONÖ-kaçınma	.38***	-.13*	-.25***	.17**	.11	-.01	-.18**	.19***	.19***	-.29***	.10	.10
23. KONÖ-sosyalleşme	.53***	-.11*	-.17**	.43***	.41***	-.17**	-.24***	.40***	.31***	-.41***	.21***	.21***
24. KONÖ-para kazanma	.48***	-.08	-.20***	.36***	.28***	-.05	-.18**	.24***	.34***	-.24***	.04	.07
25. KONÖ-toplam	.61***	-.11*	-.22***	.44***	.37***	-.13*	-.25***	.36***	.37***	-.38***	.13*	.16**

Tablo 13. Devamı

	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
14. Baba sigara kullanım sıklığı	.40***											
15. İlk alkol kullanma yaşı	-.08	-.03										
16. İlk sigara kullanma yaşı	-.26***	-.28***	.42***									
17. Riskli arkadaşlıklar	.24***	.20***	-.08	-.32***								
18. Anne öğrenim düzeyi	-.01	-.20***	-.03	.28***	-.23***							
19. Baba öğrenim düzeyi	-.03	-.17**	-.01	.24***	-.18***	.80***						
20. Kumarla ilgili bilişsel çarpıtmalar	.17**	.28***	-.12	-.26***	.40***	-.06	-.04					
21. KONÖ-eğlenme/heyecanlanma	.07	.14**	-.09	-.19**	.32***	-.11*	-.11*	.41***				
22. KONÖ-kaçınma	.12*	.11*	-.02	-.22**	.15**	-.26***	-.23***	.10	.30***			
23. KONÖ-sosyalleşme	.18**	.15**	-.07	-.30***	.31***	-.22***	-.21***	.28***	.57***	.58***		
24. KONÖ-para kazanma	.12*	.20***	.04	-.14*	.27***	-.14**	-.11*	.42***	.57***	.38***	.46***	
25. KONÖ-toplam	.16**	.20***	-.04	-.28***	.34***	-.22***	-.20***	.41***	.81***	.67***	.83***	.79***

SOKT-EF: *South Oaks Kumar Tarama Testi - Ergen Formu*, KONÖ: *Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği*

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; $n = 356$

3.6 Cinsiyete Göre Değişkenlerin Karşılaştırması

Bu araştırmanın sorularından biri olan ‘Lise düzeyindeki ergenlerin problemleri kumar katılımları cinsiyete göre farklılık gösterir mi?’ sorusuna yanıt almak amacıyla, son 12 ayda kumar oynadığı belirlenen katılımcıların (n= 356) SOKT-EF’den aldıkları puanlara bağımsız gruplar için t-testi analizi uygulanmıştır. Özgün çalışmada önerilen puanlama sistemi doğrultusunda, SOKT-EF’nin kumar problem düzeyini ölçen 12 maddesinin toplamından (Madde 5 - Madde 16) alınabilecek en düşük puan 0, alınabilecek en yüksek puan 12 olarak belirtilmiştir (Winters ve ark., 1993). Buna göre son 12 ayda kumar oynayan katılımcıların SOKT-EF’den aldıkları ortalama puanlar cinsiyete göre karşılaştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 14’te sunulmuştur. Tablo 14’te görüldüğü üzere, son 12 ayda kumar oynayan erkeklerin ($X= 3.74$), son 12 ayda kumar oynayan kızlara göre ($X= 1.60$) SOKT-EF’den anlamlı düzeyde daha yüksek puan aldıkları saptanmıştır ($t = -5.39 p < .001$).

Tablo 14. SOKT-EF ve KONÖ Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	Ort.	SS	Sd	t
SOKT-EF	Kız	94	1.60	2.66	354	-5.39**
	Erkek	262	3.74	3.48		
KONÖ-Eğlenme/Heyecanlanma	Kız	92	4.72	1.72	350	-6.52**
	Erkek	260	6.30	2.08		
KONÖ-Kaçınma	Kız	92	4.09	1.65	350	.66
	Erkek	260	3.97	1.46		
KONÖ-Sosyalleşme	Kız	92	4.36	1.76	350	-2.02*
	Erkek	260	4.86	2.14		
KONÖ-Para kazanma	Kız	92	4.86	1.87	350	-4.92**
	Erkek	260	6.13	2.20		
KONÖ-Toplam	Kız	92	18.02	5.92	350	-4.41**
	Erkek	260	21.25	6.07		

Not 1: * $p < .05$ ** $p < .001$; n= 356

Son 12 ayda kumar oynayan kız ve erkeklerin KONÖ'nün alt boyutlarından ve toplamından aldıkları ortalama puanlar karşılaştırılmış ve t-testinden elde edilen bulgular Tablo 14'te gösterilmiştir. Erkeklerin; KONÖ'nün eğlenme/heyecanlanma, sosyalleşme, para kazanma alt boyutlarından kızlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldığı saptanmıştır. KONÖ'nün kaçınma alt boyutundan alınan puanların ise cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı gözlenmiştir. Aynı zamanda erkeklerin ölçeğin tümüne ait toplam motivasyon puanlarının ($X= 21.25$), kızların aldığı toplam motivasyon puanlarına göre ($X= 18,02$) anlamlı düzeyde daha fazla olduğu tespit edilmiştir ($t = -4.41, p < .001$).

Bu araştırmanın sorularından bir diğeri olan 'Lise düzeyindeki ergenlerin riskli davranışları cinsiyete göre farklılık gösterir mi?' sorusuna yanıt almak amacıyla, katılımcıların tümünün ($n= 784$) riskli davranışlarını ölçen maddelerden aldıkları puanlara bağımsız gruplar için t-testi analizi uygulanmıştır. Katılımcıların, Kişisel Bilgi Formu'nda bulunan "Kendiniz için cevaplayınız: Alkollü içecekleri ne sıklıkta kullanırsınız?" sorusuna verdikleri "Asla" yanıtı 1 puan ile, "Ayda bir ya da daha az" yanıtı 2 puan ile, "Ayda 2 ila 4 kez yanıtı 3 puan ile, "Haftada 2 ila 3 kez" yanıtı 4 puan ile, "Haftada 4 ya da daha çok kez" yanıtı 5 puan ile skorlandırılarak analizlere dahil edilmiştir. Katılımcıların "Kendiniz için cevaplayınız: Sigara ne sıklıkta kullanırsınız?" sorusuna verdikleri "Asla" yanıtı 1 puan ile, "Çok nadir" yanıtı 2 puan ile "Tiryakiyim" yanıtı 3 puan ile skorlandırılarak analizlere dahil edilmiştir. Bu puanlamalar doğrultusunda, araştırmaya katılan ergenlerin riskli davranışlarını ölçen maddelerden aldıkları ortalama puanları cinsiyete göre karşılaştırmak üzere bağımsız gruplar için t-testi analizi gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15. *Cinsiyete Göre Riskli Davranışlar t-test Sonuçları*

	Cinsiyet	n	Ort.	SS	Sd	t
Not ortalaması	Kız	337	76.93	11.58	743	8.83*
	Erkek	407	68.74	13.37		
Alkol kullanımı	Kız	349	1.38	.83	777	-4.94*
	Erkek	430	1.75	1.14		
Sigara kullanımı	Kız	349	1.31	.58	778	-7.04*
	Erkek	431	1.67	.78		

Not1: * $p < .001$; n= 784

Tablo 15’te görüldüğü üzere, kızların not ortalamalarının ($X = 76.93$), erkeklerin not ortalamalarına göre ($X = 68.74$) anlamlı düzeyde daha fazla olduğu bulunmuştur ($t = 8.83, p < .001$). Alkol kullanımı düzeyine bakıldığında, erkeklerin ortalama alkol kullanımı puanlarının ($X = 1.75$), kızların ortalama alkol kullanımı puanlarına göre ($X = 1.38$) anlamlı düzeyde daha fazla olduğu saptanmıştır ($t = -4.94, p < .001$). Sigara kullanımı düzeyine bakıldığında, erkeklerin ortalama sigara kullanımı puanlarının ($X = 1.67$), kızların ortalama sigara kullanımı puanlarına göre ($X = 1.31$) anlamlı düzeyde daha fazla olduğu tespit edilmiştir ($t = -7.04, p < .001$).

3.7 Kumar Problem Şiddetine Göre Değişkenlerin Karşılaştırması

Son 12 ayda kumar oynayan katılımcılar, SOKT-EF’den aldıkları toplam puana göre kumar problem kategorilerine ayrılmışlardır. SOKT-EF’nin geliştirildiği özgün çalışmada önerilen puanlama sistemi göz önünde bulundurularak, SOKT-EF’den 0-1 arasında puan alan ergenler “Problemlili kumar oynamama”, puanı 2 ve 3 arasında değişen ergenler “Riskli kumar katılımı”, 4 veya daha fazla puan alan ergenler “Problemlili kumar oynama” gruplarında kategorize edilmişlerdir. Son 12 ayda kumar katılımı olmayan ergenler ise “Kumar Oynamama” kategorisinde

değerlendirilmişlerdir. Çeşitli değişkenlerin, kumar problem gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla, katılımcıların verilerine Tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Farklılıkların hangi grup ya da gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc testlerinden Tukey testi sonuçları değerlendirilmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen bulgular Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16’da görüldüğü üzere, kumar problem gruplarına göre katılımcıların not ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur [$F(744)=27.32, p < .001$]. Problemlili kumar katılımı olan ergenlerin not ortalamalarının, kumar oynamayan, kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ve riskli kumar katılımı olan ergenlerin not ortalamalarından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır. Riskli kumar katılımı olan ergenlerin not ortalamaları ile kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ergenlerin not ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Riskli kumar katılımı olan ergenlerin not ortalamalarının, kumar oynamayan ergenlerin not ortalamalarına göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu belirlenmiştir. Kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ergenlerin not ortalamaları ile kumar oynamayan ergenlerin not ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Katılımcıların ilgili ölçümden aldıkları ortalama puanlar Tablo 16’da ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan ergenlerin alkol kullanma puanlarının kumar problem gruplarına göre anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir [$F(778)=63.10, p < .001$]. Problemlili kumar katılımı olan ergenlerin alkol kullanma puanlarının; kumar oynamayan, kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ve riskli kumar katılımı olan ergenlerin alkol kullanma puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Riskli kumar katılımı olan ergenlerin alkol kullanımlarının, kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ergenlerin alkol kullanımlarına göre

farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Riskli kumar katılımı olan ergenlerin ve kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ergenlerin alkol kullanma puanlarının; kumar oynamayan ergenlerin alkol kullanma puanlarına göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Katılımcıların ilgili ölçümden aldıkları ortalama puanlar Tablo 16’da ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 16. Kumar Problem Şiddetine Göre Çeşitli Değişkenlerin Karşılaştırması

	Kumar oynamayan (n= 428)	Problemlili olmayan (n= 166)	Riskli (n= 54)	Problemlili (n= 146)	
	Ort. (SS)	Ort. (SS)	Ort. (SS)	Ort. (SS)	F
Not ortalaması	74.80 _a (11.49)	74.72 _{ab} (13.42)	69.76 _b (16.18)	64.14 _c (13.24)	(744)=27.32*
Alkol kullanma	1.24 _a (.61)	1.61 _b (.92)	1.92 _b (1.12)	2.45 _c (1.46)	(778)=63.10*
Sigara kullanma	1.27 _a (.52)	1.47 _b (.71)	1.77 _c (.80)	2.15 _d (.78)	(779)=70.83*
Riskli arkadaşlıklar	8.75 _a (2.53)	10.16 _b (2.48)	11.20 _c (1.77)	12.27 _d (2.29)	(783)= 82.45*
Destekleyici aile tutumu	8.34 _a (1.22)	8.07 _{ab} (1.36)	7.66 _{bc} (1.77)	6.74 _c (2.14)	(783)=42.04*

Not 1. * $p < .001$

Not 2. Tüm satırlarda aynı harfi paylaşmayan ortalamalar birbirinden anlamlı düzeyde farklıdır.

Katılımcıların sigara kullanma [$F(779)= 70.83, p < .001$] ve riskli arkadaşlıklar [$F(783)= 82.45, p < .001$] puanlarının tüm gruplarda birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre problemlili kumar katılımı olan ergenlerin sigara kullanma ve riskli arkadaşlıklar puanlarının diğer tüm gruplardaki ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Riskli kumar katılımı olan ergenlerin sigara kullanma ve riskli arkadaşlıklar puanlarının kumar katılımı problemlili düzeyde

olmayan ve kumar oynamayan ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ergenlerin sigara kullanma ve riskli arkadaşlıklar puanlarının kumar oynamayan ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 16’da ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan ergenlerin kumar problem gruplarına göre destekleyici aile tutumu puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur [$F(783) = 2.04, p < .001$]. Problemlili kumar katılımı olan ergenlerin destekleyici aile tutumunun, riskli kumar katılımı olan ergenlerin destekleyici aile tutumuna göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Problemlili kumar katılımı olan ergenlerin destekleyici aile tutumu puanlarının kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ve kumar oynamayan ergenlerin destekleyici aile tutumu puanlarından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır. Riskli kumar katılımı olan ergenlerin destekleyici aile tutumlarının, kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ergenlerin destekleyici aile tutumlarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Riskli kumar katılımı olan ergenlerin destekleyici aile tutumu puanlarının, kumar oynamayan ergenlerin destekleyici aile tutumu puanlarından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu belirlenmiştir. Kumar katılımı problemlili düzeyde olmayan ergenlerin destekleyici aile tutumlarının, kumar oynamayan ergenlerin destekleyici aile tutumlarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 16’da ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

3.8 Katılımcıların Anne-Baba Öğrenim Düzeylerine Göre Değişkenlerin Karşılaştırması

Kişisel Bilgi Formu'nda anne-baba öğrenim düzeyiyle ilgili verilen yanıtlar doğrultusunda araştırmaya katılan ergenler, anne ve baba öğrenim düzeyine göre 'Düşük', 'Orta' ve 'Yüksek' olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Araştırmanın hipotezlerinden yola çıkılarak çeşitli değişkenlerin anne-baba öğrenim düzeyi gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Farklılıkların hangi grup ya da gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc testlerinden Tukey testi sonuçları değerlendirilmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen bulgular Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17'de görüldüğü üzere, anne öğrenim düzeyi gruplarına göre katılımcıların not ortalamaları [$F(739) = 29.22, p < .001$] arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Yüksek düzey anne öğrenim grubunda not ortalamasının, orta ve düşük düzey anne öğrenim gruplarından daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Not ortalaması puanlarının düşük ve orta düzey anne öğrenim gruplarında birbirinden farklılaşmadığı saptanmıştır. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 17'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Anne öğrenim düzeyi gruplarına göre katılımcıların sigara kullanma puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur [$F(773) = 3.26, p < .05$]. Yüksek düzey anne öğrenim grubunda sigara kullanma puanını; orta düzey anne öğrenim grubuna göre farklılaştığı, düşük düzey anne öğrenim grubuna göre farklılaşmadığı gözlenmiştir. Sigara kullanma puanlarının düşük ve orta düzey anne öğrenim gruplarında

birbirinden farklılaşmadığı saptanmıştır. Bununla birlikte anne öğrenim düzeyi grupları arasında alkol kullanma puanları açısından anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.

Tablo 17. Anne-Baba Öğrenim Düzeyine Göre Çeşitli Değişkenlerin Karşılaştırılması

<i>ANNE ÖĞRENİM DÜZEYİ</i>				
	Düşük	Orta	Yüksek	
	<i>Ort (Sd)</i>	<i>Ort (Sd)</i>	<i>Ort (Sd)</i>	<i>F</i>
Not ortalaması	69.28 _a (13.72)	70.71 _a (12.54)	77.68 _b (12.06)	(739)= 29.22**
Alkol kullanma	1.51 (1.05)	1.59 (1.03)	1.65 (1.01)	(772)= 1.21
Sigara kullanma	1.54 _{ab} (.74)	1.57 _a (.74)	1.42 _b (.66)	(773)= 3.26*
SOKT-EF	4.52 _a (3.62)	3.22 _b (3.46)	1.64 _c (2.25)	(353)= 19.43**
Riskli arkadaşlıklar	10.17 _a (2.81)	9.97 _{ab} (2.86)	9.43 _b (2.65)	(777)= 4.66*
Destekleyici aile tutumu	7.51 _a (1.88)	8.01 _b (1.52)	8.29 _b (1.31)	(777)= 15.07**
<i>BABA ÖĞRENİM DÜZEYİ</i>				
Not ortalaması	67.51 _a (12.91)	71.10 _b (12.69)	76.42 _c (12.98)	(737)= 24.95**
Alkol kullanım düzeyi	1.69 (1.21)	1.51 (.97)	1.63 (1.01)	(771)= 1.87
Sigara kullanım düzeyi	1.60 (.79)	1.51 (.71)	1.47 (.69)	(772)= 1.62
SOKT-EF	5.45 _a (3.76)	3.25 _b (3.44)	1.87 _c (2.38)	(354)= 25.45**
Riskli arkadaşlıklar	10.16 (2.84)	10.02 (2.85)	9.52 (2.69)	(776)= 3.56*
Destekleyici aile tutumu	7.42 _a (1.99)	7.90 _b (1.58)	8.25 _c (1.36)	(776)= 12.93**

Not 1. * $p < .05$, ** $p < .001$.

Not 2. Tüm satırlarda aynı harfi paylaşmayan ortalamalar birbirinden anlamlı düzeyde farklıdır.

Anne öğrenim düzeyi gruplarına göre katılımcıların SOKT-EF puanlarının tüm gruplarda birbirinden farklılaştığı bulunmuştur [$F(353)=19.43, p < .001$]. Düşük düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin ortalama SOKT-EF puanlarının orta ve yüksek düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin ortalama SOKT-EF puanlarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Orta düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin ortalama SOKT-EF puanlarının yüksek düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin ortalama SOKT-EF puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Katılımcıların ilgili ölçümden aldıkları ortalama puanlar Tablo 17’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Katılımcıların anne öğrenim düzeyi gruplarına göre riskli arkadaşlıklarının farklılaştığı bulunmuştur [$F(777)= 4.66, p < .05$]. Yüksek düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin riskli arkadaşlıklarının, orta düzey anne öğrenim grubundaki ergenlere göre farklılaşmadığı; düşük düzey anne öğrenim grubundaki ergenlere göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Düşük düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin yüksek düzey anne öğrenim grubundaki ergenlere göre daha fazla riskli arkadaşlıklarının olduğu saptanmıştır. Düşük düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin riskli arkadaşlıklarının orta düzey anne öğrenim grubundaki ergenlere göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların ilgili ölçümden aldıkları ortalama puanlar Tablo 17’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Katılımcıların anne öğrenim düzeyi gruplarına göre ortalama destekleyici aile tutumu puanlarının farklılaştığı bulunmuştur [$F(777)= 15.07, p < .001$]. Yüksek düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin destekleyici aile tutumu puanlarının, orta düzey anne öğrenim grubundaki ergenlere göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Düşük düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin destekleyici aile tutumu puanlarının orta ve yüksek düzey anne öğrenim grubundaki ergenlere göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, düşük düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin

destekleyici aile tutumu puanlarının orta ve yüksek düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerden daha düşük olduğu saptanmıştır. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 17’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan ergenlerin baba öğrenim düzeyine göre yapılan karşılaştırmalar incelendiğinde; ergenlerin alkol kullanma ve sigara kullanma puanlarının düşük, orta ve yüksek düzey baba öğrenim gruplarına göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Katılımcıların not ortalamalarının [$F(737) = 24.95, p < .001$], SOKT-EF puanlarının [$F(354) = 25.43, p < .001$] ve destekleyici aile tutumu puanlarının [$F(776) = 12.93, p < .001$] tüm gruplarda birbirinden farklılaştığı gözlenmiştir. Buna göre yüksek düzey baba öğrenim grubundaki ergenlerin not ortalamalarının orta ve düşük düzey baba öğrenim grubundaki ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Orta düzey baba öğrenim grubundaki ergenlerin not ortalamalarının düşük düzey baba öğrenim grubundaki ergenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yüksek düzey baba öğrenim grubundaki ergenlerin ortalama SOKT-EF puanlarının ve destekleyici aile tutumu ortalama puanlarının orta ve düşük düzey baba öğrenim grubundaki ergenlere göre daha az olduğu belirlenmiştir. Orta düzey baba öğrenim grubundaki ergenlerin ortalama SOKT-EF puanlarının ve destekleyici aile tutumu ortalama puanlarının düşük düzey baba öğrenim grubundaki ergenlere göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ilgili ölçümlerden aldıkları ortalama puanlar Tablo 17’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1 SOKT-EF'nin Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Bu araştırmada Türkçeye adaptasyon çalışması yapılan SOKT-EF'nin iç tutarlılık analizlerine göre ölçeğe ait toplam iç tutarlılık katsayısının orijinal ölçekteki (Winters ve ark., 1993) ilgili maddelere ait toplam Cronbach alfa değerinden daha yüksek olduğu gözlenmektedir. SOKT-EF'nin KONÖ'nün toplamı ve alt boyutlarıyla ve de Kişisel Bilgi Formu'ndaki 'Kumarla İlgili Bilişler'i ölçen maddelerle olan korelasyonlarının anlamlı olarak bulunması, SOKT-EF'nin Türkiye örneklemini için eş zaman geçerliğinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca SOKT-EF için mevcut araştırmada yapılan doğrulayıcı faktör analizi bulguları, ölçeğin yapısal geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgulardan yola çıkılarak lise düzeyindeki ergenlerin kumar problem şiddetlerinin ölçülmesinde mevcut araştırmada Türkçeye adaptasyon çalışması yapılan SOKT-EF'nin güvenilir bir ölçüm aracı olduğu söylenebilir.

4.2 Kişisel Bilgi Formundaki Ölçümlerin ve KONÖ'nün Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Kişisel Bilgi Formu'nda yer alan ifadelere verilen yanıtlar doğrultusunda ergenlerin kumarla ilgili bilişsel çarpıtmalarını ölçen maddelerin iç tutarlılık katsayısı, destekleyici aile tutumunu ölçen maddelerin iç tutarlılık katsayısı ve riskli

arkadaşlıklarını ölçen maddelerin iç tutarlılık katsayısı göz önünde bulundurulduğunda, Kişisel Bilgi Formunda yer alan bu maddelerin ilgili değişkenleri tutarlı bir şekilde yansıttığı söylenebilir.

Mevcut araştırmada katılımcıların kumar oynama nedenlerini ölçmek için kullanılan KONÖ'nün güvenilirlik analizinden elde edilen bulgulara göre; ölçeğin tamamına ait Cronbach Alfa değerinin ve eğlenme/heyecanlanma, kaçınma, sosyalleşme ve para kazanma alt boyutlarına ait iç tutarlılık katsayılarının ölçeğin daha önce Arcan ve Karancı (2014) tarafından yapılan adaptasyon çalışmasında elde edilen iç tutarlılık katsayılarıyla uyumlu olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte mevcut araştırmada yapılan güvenilirlik analizleri doğrultusunda KONÖ'nün tüm alt boyutların birbiriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Tüm bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda, mevcut araştırmada kısa formu kullanılan KONÖ'nün lise düzeyindeki ergenlerin kumar oynama motivasyonlarını ölçmede güvenilir bir ölçüm aracı olduğu söylenebilir.

4.3 Değişkenlerin Cinsiyete Göre Farklılıklarının Tartışılması

Araştırmanın başında oluşturulan çeşitli hipotezleri test etmek amacıyla, araştırmaya katılan ergenlerin alkol kullanma, sigara kullanma gibi riskli davranışlarının cinsiyete göre farklılıkları analiz edilmiştir. Yapılan frekans analizlerinden elde edilen bulgulara göre, erkekler arasında en az 1 defa alkol kullanma ve sigara kullanma oranları ile düzenli alkol ve sigara kullanma oranlarının, kızlara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgular araştırmanın başında belirtilen “Alkol kullanımı, sigara kullanımı erkekler arasında kızlara göre daha yaygındır.” hipotezlerini desteklemektedir. Ayrıca mevcut araştırmada cinsiyetlere

göre yapılan grup karşılaştırmalarında, erkeklerin kızlara göre anlamlı olarak daha sıklıkla alkol ve sigara kullandığı bulunmuştur. Bu bulgular; daha önce ülkemizde ve farklı kültürlerde ergenlerle yapılan çalışmalarda alkol kullanma oranlarının erkekler arasında, kızlara göre daha yaygın olduğunu ortaya koyan çeşitli araştırma bulgularını desteklemektedir (Alikashiöglu ve ark., 2004; Byrnes ve ark., 1999; Eker ve ark., 2014; Lopez ve ark., 2015). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2012 yılında 15-24 yaş arası gençlerle yapılan Sağlık Araştırması sonuçlarına göre sigara kullanımının erkekler arasında kızlara göre daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Jain (2016) tarafından Hindistan'da 15-24 yaş arasındaki gençlerle yapılan bir çalışmada erkeklerin kızlara göre anlamlı olarak daha fazla sigara kullandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Mevcut çalışmada erkeklerin kızlara göre sigara kullanma oranlarının daha yüksek olduğu bulgusuyla, TÜİK (2012) araştırma sonuçları ve Jain'in (2016) araştırmasında elde edilen bulgular benzerlik göstermektedir. Ancak bugüne kadar, ergenlik döneminde sigara kullanma yaygınlığıyla ilgili özellikle Avrupa ve Amerika ülkelerinde yapılan diğer pek çok çalışmada, erkeklerin sigara kullanım oranlarıyla kızların sigara kullanım oranları arasında anlamlı bir farklılığa genellikle rastlanılmamıştır (Appleyard ve ark., 2000; Branstetter ve ark., 2012; Corey ve ark., 2015; Kong ve ark., 2012; Morgenstern ve ark., 2013; Sanchez ve ark., 2010). Flandorfer ve arkadaşları (2010) kadın ve erkeklerin sigara kullanma yaygınlığının çeşitli kültürlerde benzer seviyelere yaklaşmasıyla ilgili bir model sunmaktadır. Buna göre son dönemlere kadar sigara içme 'erkeklik' özelliği ile ilişkiliyken, yakın zamanlarda sigara kullanımını kadınlar tarafından giderek daha çok kabul görmeye başlamıştır. Bu değişimde sosyal normların, işgücüne katılım gibi faktörlerin, medyanın ve toplumda algılanan cinsiyet rollerindeki değişikliklerin etkili olabileceği belirtilmektedir. Bu modelden yola çıkarak, farklı kültürlerde yapılan çalışmalarda

erkek ergenlerin ve kız ergenlerin arasında sigara kullanma oranlarının birbirinden farklılık gösterip göstermemesinde, ilgili kültürlerin kız ve erkek ergenlerin sigara kullanmalarına bakış açısındaki farklılıkların ve normlarının etkili olabileceği düşünülmektedir.

Yine cinsiyete göre yapılan grup karşılaştırmalarında, araştırmaya katılan erkeklerin not ortalamalarının kızlara göre anlamlı derecede daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, araştırmanın başında oluşturulan “Lise düzeyindeki ergenlerde, erkeklerin not ortalamaları kızların not ortalamalarına göre anlamlı olarak daha düşük olacaktır.” hipotezini desteklemektedir. Bu bulgu aynı zamanda, erkeklerin daha düşük not ortalamalarına sahip olduğunu gösteren daha önceki araştırma bulguları ile uyumludur (Carvalho, 2016; Gestsdottir ve ark., 2014; Gibb ve ark., 2008; Voyer ve Voyer, 2014; Young Jr ve ark., 2014). Literatür incelendiğinde, ebeveynlerin erkek çocukların problemleri davranışları sergilemesine daha olası gözüyle baktıkları, kız çocuklarının riskli davranışlar sergilemesinin daha kabul edilemez olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Byrnes ve ark., 1999; Haroon ve Derevensky, 2002). Dolayısıyla kız çocuklardan daha yüksek özdisiplin beklentisini içeren ebeveyn tutumlarının, ergenlik döneminde kızların erkeklere göre daha yüksek not ortalamalarına sahip olmasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

Daha önce lise düzeyindeki ergenlerle yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, ergenlik dönemindeki erkekler arasında kızlara göre genellikle çok daha yüksek oranlarda kumar problemleri yaşandığını ortaya koymuştur (Derevensky, 2012; Lynch ve ark., 2004; Wickwire ve ark., 2007). Mevcut araştırmada, son 12 ayda kumar oynayan ergenler arasında problemleri düzeyde kumar oynayan erkeklerin oranının (%28,8, n= 125), problemleri düzeyde kumar oynayan kızların oranına (%5,4, n= 19) göre yüksek olduğu gözlenmiştir. Bunun yanı sıra cinsiyete göre yapılan grup

karşılaştırmalarında erkeklerin SOKT-EF'den aldıkları ortalama puanların kızlara göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla bu bulgular, konuyla ilgili daha önce yapılan araştırma bulgularını desteklemekte ve araştırmanın başında belirtilen “Lise düzeyindeki ergenler arasında problemlili kumar katılımı erkeklerde, kızlara göre daha fazladır.” hipotezini desteklemektedir.

Daha önce yapılan araştırmaların ve mevcut araştırma bulgularının gösterdiği üzere riskli davranışlar ve problemlili kumar oynama gibi pek çok sorunlu alanda ergenlik dönemindeki erkeklerin kızlara göre daha fazla risk altında olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde erkeklerin kızlara göre riskli davranışlarla daha çok meşgul olmalarında dürtüsellik ve saldırganlığın erkeklerde daha yüksek düzeyde olması bir etken olarak öne sürülmektedir (Shin ve Montalto, 2015; Vitaro, Arseneault ve Tremblay, 1999). Arnett'in (1996) modeline göre ise heyecan arama (sensation seeking) motivasyonunun erkeklerde kadınlara göre genellikle daha yüksek seviyelerde olması, çoğu kültürde erkeklerin kadınlardan daha fazla riskli davranışlarda bulunmasında bir etken olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bireylerin içinde yaşadığı toplumda veya ailede; alkol kullanma, sigara kullanma ve kumar oynama gibi riskli davranışların daha çok erkeksi bir eğilim olduğuna dair bakış açısının, erkeklerde riskli davranışların daha yaygın olmasıyla ilişkili olabileceği belirtilmektedir (Byrnes ve ark., 1999). Aileleriyle birlikte kumar oynadığını belirten ergenlere bakıldığında, erkek çocukların kumar aktivitelerinin kız çocuklara göre ebeveynleri tarafından daha fazla onaylandığı görülmektedir (Hardoon ve Derevensky, 2002). Griffiths (2011) ise erkek çocuklar için çeşitli riskli davranışların ‘cesaretli ve yenilmez’ yönlerini sergileyerek sosyal çevrelerinde maskülen yanlarını ortaya koymaya imkan verdiğini ve bu nedenle daha çok tercih edildiğini öne sürmektedir.

Mevcut araştırmada erkeklerin, kızlara göre genel olarak daha yüksek puanlar aldığı bir diğer faktör ise kumar oynama nedenleridir. Buna göre erkeklerin; KON'nn eğlenme/heyecanlanma, sosyalleşme, para kazanma alt boyutlarından ve ölçeğin tümünden kızlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldığı; KON'nn kaçınma alt boyutundan alınan puanların ise cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı gözlenmiştir. Delfabbro (2000) kumar oynayan kadınların olumsuz duygulardan kaçmak, kaygılardan uzaklaşmak ve rahatlamak amacıyla kumar oynadıklarını ve kumar katılımlarında kaçınma motivasyonunun ne çıktığını belirtmiştir. Mevcut araştırmada, diğer motivasyonel faktörler erkeklerde daha ön plana çıkarken kaçınma faktörünün cinsiyete göre farklılaşmaması dikkat çekmektedir. Yetişkin rneklemiyle gerçekleştirilen daha önceki araştırma bulguları incelendiğinde, kaçınma motivasyonunun yetişkinlerde problemlili kumar oynamanın en belirleyici motivasyon değişkeni olduğu gözlenmektedir (Arcan ve Karancı, 2014). Dolayısıyla bu bulgulardan yola çıkılarak, kadınların kumar katılımlarında kaçınma motivasyonunun güçlü bir belirleyici olduğu ve bunun mevcut araştırmada cinsiyete göre kaçınma motivasyonunun farklılaşmamasında etkili olabileceği dşnlmektedir. Kumar geçmişi görece (yetişkinlere kıyasla) daha kısa olan ergenlerin kumar oynama motivasyonlarının gelecek çalışmalarda araştırılması; gerek kız-erkek farkı, gerekse gelişimsel dönemler arasındaki farkların değerlendirilmesi açısından önemli olacaktır.

Bu araştırmada son 12 ayda kumar katılımı olan ergenlerin SOKT-EF'de yer verilen çeşitli kumar türlerine katılımlarıyla ilgili verilerine frekans analizi uygulanmış; hem kız ergenler, hem de erkek ergenler arasında milli piyango ve on numara/ sayısal loto/ süper loto/ şans topu oyunlarının benzer yüzdelerde ve sıklıkla tercih edildiği grlmştir. Milli piyango ve loto ekilişlerinin geçmişten günümüze ülkemiz kültürünün bir parçası haline gelmesi, pek çok kesim tarafından kabul gören

ve kolayca ulaşılabilen kumar aktiviteleri olması; ergenlik dönemindeki kız ve erkeklerin bu kumar türlerine erişimini kolaylaştıran ve milli piyango çekilişlere katılmalarını daha kabul edilir kılan birer etken olarak düşünölmektedir. Cinsiyete göre incelendiğinde, araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki kızların en yoğun olarak milli piyango çekilişlerine katılım gösterdikleri görölrken, erkeklerin en sıklıkla iddaa ya da spor müsabakalarının sonuçlarına oynanan diğer bahis oyunlarını tercih ettikleri görölmüştür. Ergenlik dönemindeki erkeklerin iddaa gibi bahis oyunlarına katılmalarının yoğun olmasında, erkeklerin spor müsabakalarıyla daha ilgili olmalarının; milli piyango, loto, şans topu vb. çekilişler dışındaki kumar türlerine erkeklerin katılımının kadınlara kıyasla toplumsal normlara göre daha kabul görmesinin etkili olabileceği düşünölmektedir.

4.4 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama ile Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Tartışılması

Bu araştırmanın temel odaklarından biri ergenlik döneminde problemlı kumar oynama ile riskli davranışların ilişkisinin araştırılmasıdır. Mevcut araştırmada elde edilen korelasyon analizi bulgularına göre, lise düzeyindeki ergenler arasında problemlı kumar oynamanın tüm riskli davranışlarla ilişkili olduğu bulunmuştur. Araştırmaya katılan ergenler arasında SOKT-EF'den alınan puanlar, yani kumar problem şiddeti arttıka, alkol kullanma düzeyinin ve sigara kullanma düzeyinin anlamlı olarak arttığı gözlenmiştir. Bu bulgular, araştırmanın başında oluşturulan “Lise düzeyindeki ergenler arasında alkol kullanım düzeyi ile kumar problem şiddeti arasında pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.” ve “Lise düzeyindeki ergenler arasında sigara kullanım düzeyi ile kumar problem şiddeti arasında pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.” hipotezlerini doğrulamaktadır. Bunun yanı sıra kumar

oynayan ergenlerin SOKT-EF'den aldıkları toplam puana göre yapılan grup karşılaştırmalarında, problemlı kumar katılımı olan ergenlerin alkol kullanma ve sigara kullanma düzeylerinin; riskli kumar katılımı olan, kumar katılımı problemlı olmayan ve kumar oynamayan ergenlere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu bulgular, problemlı kumar katılımı olan ergenlerde alkol ve sigara kullanımının problemlı kumar katılımı olmayan ergenlere daha yüksek oranlarda olduğunu gösteren daha önceki araştırma bulgularını desteklemektedir (Potenza ve ark., 2011; Weinberger ve ark., 2015).

Yapılan korelasyonel analizler bulguları doğrultusunda araştırmaya katılan ergenlerin SOKT-EF puanları arttıkça not ortalamalarının anlamlı olarak azaldığı gözlenmiştir. Elde edilen bu sonuç “Lise düzeyindeki ergenler arasında not ortalaması ile kumar problem şiddeti arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.” hipotezini desteklemektedir. Ayrıca kumar oynayan ergenlerin SOKT-EF'den aldıkları puana göre yapılan grup karşılaştırmalarında, problemlı kumar katılımı olan ergenlerin not ortalamalarının; kumar oynamayan, kumar katılımı problemlı düzeyde olmayan ve riskli kumar katılımı olan ergenlerin not ortalamalarından puanlarından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, kumar problemleri yaşayan ergenlerin daha düşük not ortalamalarına sahip olduğuna işaret eden daha önceki araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Floros ve ark., 2013).

Yukarıda belirtilen bulgulara genel olarak bakıldığında ergenlerde problemlı kumar oynamanın, riskli davranışların tümüyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna benzer araştırma bulguları alkol kullanma, sigara kullanma ve okul sorunları gibi riskli davranışların problemlı kumar oynamanın bir sonucu mu yoksa problemlı kumar oynamaya katkıda mı bulduklarına dair net bilgi vermemekle

birlikte, ergenlik döneminde problemlili kumar oynama ile riskli davranışlar arasında güçlü bir ilişki olduğu literatürde sıklıkla kabul edilmektedir (Griffiths 2011).

Mevcut araştırmada elde edilen bir diğeri önemli bulgu ise alkol kullanma, sigara kullanma, okul sorunları gibi riskli davranışların birbiriyle anlamlı düzeyde ilişkili olarak bulunmasıdır. Literatürde ergenlik döneminde riskli davranışların eşzamanlı olarak ortaya çıkma eğiliminde olduğu sıklıkla belirtilmektedir (LaBrie ve ark., 2003; Montauti ve Bulmer, 2014; Jain, 2016). Bu araştırmada elde edilen bulgular da, ergenler arasında kumar problemleri, alkol kullanma, sigara kullanma ve okul sorunlarının birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmadığı görüşünü desteklemektedir. Ayrıca daha önce yapılan kimi araştırmalarda elde edilen bulgular riskli davranışlarla ilişkili dürtüsellik, düşük problem çözme becerileri, uyumsuz aile ilişkileri ve olumsuz ebeveyn tutumları gibi ortak faktörlerin olduğunu göstermektedir (Arthur, Hawkins, Pollard, Catalano ve Baglioni, 2002; Greydanus ve Patel, 2005; Leeman, Hoff, Krishnan-Sarin, Patock-Peckham ve Potenza, 2014; McComb ve Sabiston, 2010; Ryb, Dischinger, Kufera ve Read, 2014). Mevcut araştırma bulguları da riskli davranışların ortaya çıkışında ve devamında etkili olabilecek dürtüsellik, düşük problem çözme becerileri, olumsuz ebeveyn tutumları ve aile ortamı gibi ortak mekanizmaların varlığına güçlü bir biçimde işaret etmektedir.

4.5 Ergenlik Döneminde Problemlili Kumar Oynama ve Riskli Davranışlar ile Bazı Demografik Faktörlerin İlişkilerine Dair Bulguların Tartışılması

Araştırmanın amaçları doğrultusunda, ergenlik döneminde problemlili kumar oynama ve riskli davranışlarla ilişkili çeşitli demografik ve psikososyal belirleyicilerin anlaşılmasına yönelik analizler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, yapılan analizlerden elde edilen bulgular neticesinde, ergenlerin aylık ortalama aile gelirinin problemlili

kumar katılımlarıyla ilişkili demografik özelliklerinden biri olduğu gözlenmiştir. Ergenlerin aylık ortalama aile gelir düzeyi ile kumar problemlerinin negatif yönde ilişkili olduğunu gösteren daha önceki araştırma bulgularına (Cubbin ve ark., 2011; Mason ve ark., 2013) benzer şekilde, mevcut araştırmaya katılan ergenler arasında aylık ortalama aile geliri azaldıkça kumar oynama şiddetinin arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç, araştırmanın başında öngörülen “Lise düzeyindeki ergenlerin aylık ortalama aile geliri ile kumar problemleri arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.” hipotezini doğrulamaktadır.

Araştırmaya katılan ergenler anne ve baba öğrenim düzeylerine göre gruplara ayrılmış ve SOKT-EF puanları bu gruplara göre karşılaştırılmıştır. Buna göre düşük, orta ve yüksek düzey anne öğrenim gruplarında ve düşük, orta ve yüksek düzey baba öğrenim gruplarında kumar problemlerinin doğrusal olarak artış gösterdiği saptanmıştır. Elde edilen bu bulgular; anne ve baba öğrenim düzeyinin düşük olmasının, ergenlerin kumar problemleri yaşaması olasılığını arttıran bir risk faktörü olarak belirtildiği daha önceki araştırma bulgularıyla (Auger ve ark., 2010; Welte ve ark., 2008) benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu bulgular araştırmanın başında oluşturulan “Lise düzeyindeki ergenlerde anne ve baba öğrenim düzeyi arttıkça, kumar problem şiddeti anlamlı olarak azalmaktadır.” hipotezini desteklemektedir.

Ergenlerin kumar problemlerinin yukarıda belirtildiği gibi sosyoekonomik düzey ve anne-baba öğrenim düzeyiyle olan ilişkisini değerlendirmede daha önceki araştırma bulgularından faydalanarak çeşitli bakış açıları getirilebilir. Welte ve arkadaşları (2002) eğitim düzeyinin sosyoekonomik düzeyin bileşenlerinden biri olduğunu ve azami 11 yıla kadar öğrenim almış bireylerin genellikle düşük sosyoekonomik statüde yer aldığını belirtmektedir. Avcı'ya (2006) göre ebeveynlerin eğitim ve ekonomik düzeyinin düşük olması ergenlere yansiyarak onların okul ve

toplumsal çevrelerinde olumsuz koşulların oluşmasına ve dolayısıyla ergenlerin sorunlu davranışları daha çok sergilemelerine yol açabilmektedir. Bir diğer araştırmada ise, iyi sosyoekonomik koşulların olumlu aile ilişkileri ve işlevsel aile ortamlarının kurulması açısından fırsat sağlayabileceği öne sürülmektedir (Bornstein ve Bradley, 2014). Bu araştırmalar göz önünde bulundurularak; ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça ergenlerin kumar problemlerinin azalmasında, iyi sosyoekonomik koşulların avantajı ile aile ortamlarının daha işlevsel olmasının (örn; sanata ve spora yönlendirici aile) etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca bu gruptaki ebeveynlerin çocukları açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek davranışlardan ve tutumlardan uzak durmaları gerektiğiyle ilgili farkındalıklarının yüksek olmasının, ergenlerin kumar problemleri yaşamalarına karşı önleyici olduğu söylenebilir. Dolayısıyla düşük düzey öğrenim grubundaki ailelerde, sorunlu davranışların ve tutumların olası zararlarıyla ilgili farkındalığın yeterli olmadığı ve ergenlerin sorunlu davranışlarla meşgul olmalarına karşı yeterli önlem alınmadığı akla gelmektedir. Sonuç olarak, eğitim açısından düşük düzey gruplar arasında yüksek oranlarda görülen kumar problemlerine karşı önlem almak amacıyla ilgili destek ve eğitim birimlerinin özellikle bu grupların kolayca ulaşabileceği biçimde artırılması, aileleri ve ergenleri daha fazla bilinçlendiren faaliyetlerin yapılması oldukça önem arz etmektedir.

Araştırmanın analizleri kapsamında kumar problemlerinin yanı sıra, araştırmaya katılan ergenlerin not ortalamaları, sigara kullanma ve alkol kullanma düzeyleri, riskli arkadaşlıkları ve destekleyici aile tutumları anne baba öğrenim gruplarına göre karşılaştırılmıştır. Buna göre düşük düzey anne öğrenim grubundaki ergenlerin yüksek düzey anne öğrenim grubundaki ergenlere göre not ortalamalarının ve destekleyici aile tutumlarının anlamlı olarak daha düşük olduğu, riskli arkadaşlıklarının ise anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dikkat çeken

bir diğerk bulgu olarak anne öğrenim düzeyi yüksek olan ergenlerle anne öğrenim düzeyi düşük olan ergenlerin sigara kullanım düzeylerinin birbirinden farklılaşmadığı, ancak anne öğrenim düzeyi yüksek olan ergenler arasında sigara kullanımının anne öğrenim düzeyi orta olan ergenlere göre anlamlı olarak daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte alkol kullanımının düşük, orta ve yüksek düzey anne öğrenim gruplarında birbirinden farklılaşmadığı gözlenmiştir. Baba öğrenim gruplarında ise not ortalamasının ve destekleyici aile tutumlarının düşük, orta ve yüksek düzey öğrenim gruplarında doğrusal şekilde arttığı; sigara ve alkol kullanma ortalama puanlarının ise gruplar arasında farklılık göstermediği saptanmıştır. Bu bulgulardan yola çıkılarak sigara ve alkol kullanımının ebeveyn eğitim düzeyinden ziyade; aile ortamının destekleyiciliği, arkadaş çevresi, sosyokültürel normlar, inanç gibi değişkenlerden etkileniyor olabileceği düşünülmüştür.

Yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre lise düzeyindeki ergenlerin kumar oynama başlangıç yaşı ile kumar oynama şiddeti arasında negatif yönde bir ilişki olduğu ancak bu ilişki anlamlı olmadığı gözlenmektedir. Elde edilen bu bulgu, araştırmanın başında belirtilen “Lise düzeyindeki ergenlerin kumar oynama başlangıç yaşı ile kumar problemleri arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.” hipotezini desteklememektedir. Oysa literatürde yetişkinlik döneminde yapılan çalışmalar incelendiğinde, kumar oynama başlangıç yaşı ne kadar erkense, ileride yaşanabilecek kumar problemlerinin o kadar büyük olduğuna işaret eden diğerk araştırma bulgularına rastlanılmaktadır (Abbott ve ark., 2000; Dowling ve ark., 2010). Mevcut araştırmada yetişkinlik döneminin aksine, ergenlerin kumar oynama başlangıç yaşının kumar problem şiddetiyle ilişkili bulunması; ergenlik döneminin yaş aralığının görece sınırlı olduğunu ve başlangıç yaşı faktörünün ergenlikte tesirinin henüz olmadığı ya da sınırlı olduğu ihtimalini düşündürmüştür. Erken yaşta kumar oynamaya

başlamanın yetişkinlik döneminde kumar problemleri yaşama açısından önemli bir risk faktörü olduğuna dikkat çeken daha önceki çalışmalar göz önüne alındığında (Abbott ve ark., 2000; Dowling ve ark., 2010), 18 yaş altındaki gençlerin; kumar oynamanın zararlarına karşı farkındalık sahibi olarak getirilen yasal sınırlandırmalara uymaları, kumar oynamaya bağlı zararlardan kendilerini korumaları büyük önem taşımaktadır.

Mevcut araştırmada yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre ilk alkol kullanma yaşı ile alkol kullanma sıklığı arasında ve ilk sigara kullanma yaşı ile sigara kullanma sıklığı arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu bulgular; bu maddelerin erken yaşlardan itibaren tüketildiğinde kullanımının arttığına işaret eden araştırma bulgularıyla uyumaktadır (Lacey ve ark., 2016). Bu araştırma bulguları ile araştırmanın başında ortaya konan “Lise düzeyindeki ergenlerin alkol başlangıç yaşı ile alkol kullanma sıklığı arasında; sigara başlangıç yaşı ile sigara kullanma sıklığı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.” hipotezi desteklenmektedir. Erken yaşlarda başlayan sigara kullanma ve alkol kullanma gibi davranışların ilerleyen yaşlarda aynı davranışın problemleri boyutta görülmesi açısından birer risk faktörü olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı, 18 yaş altındaki gençlerin; alkol ve sigara kullanmanın zararlarına karşı farkındalık sahibi olarak getirilen yasal kurallara uymaları, alkol ve sigara kullanımının zararlarına karşı kendilerini korumaları büyük önem arz etmektedir.

4.6 Ergenlik Döneminde Problemlı Kumar Oynama ve Riskli Davranışlar ile Bazı Psikososyal Faktörlerin İlişkilerine Dair Bulguların Tartışılması

Bugüne kadar ergenlerin kumar problemleriyle ilişkili psikososyal faktörlerin incelendiği pek çok araştırmada algılanan aile desteği, ergenlerin kumar problemleriyle ilişkili en önemli psikososyal faktörlerden biri olarak gösterilmiştir (Hardoon ve ark. 2004; Wickwire ve ark., 2007). Mevcut araştırmada da bu bulguları destekleyecek şekilde, lise düzeyindeki ergenlerin algıladıkları destekleyici ebeveyn tutumu ile kumar problem şiddeti arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca kumar problem şiddetine göre yapılan grup karşılaştırmalarında problemlı kumar katılımı olan katılımcıların algıladıkları destekleyici aile tutumunun, kumar katılımı problemlı düzeyde olmayan ve kumar oynamayan katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır. Ebeveynden algılanan desteğin, ergenlerin kumar problemlerinin yanı sıra pek çok araştırmada alkol kullanma, sigara kullanma ve not ortalamalarıyla da ilişkili olduğu belirtilmiştir. Ebeveynlerden algılanan destek düzeyi arttıkça ergenlerin sigara kullanma sıklıklarının (Piko, 2000; Wang ve ark., 2016; Wills ve ark., 2004) ve alkol kullanma sıklıklarının azaldığını (Ryan ve ark., 2010) gösteren diğer araştırma bulgularını destekleyecek şekilde mevcut araştırmada, destekleyici aile tutumu arttıkça ergenlerin alkol kullanma ve sigara kullanma sıklıklarının azaldığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra destekleyici aile tutumu ile ergenlerin not ortalamaları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmış ve elde edilen bu sonucun konuyla ilgili daha önce yapılan araştırma bulgularıyla tutarlı olduğu gözlenmiştir (Bellici, 2015; Hawkins and Catalano, 2005; Morrissey ve ark., 2013).

Literatürde, ergenlerin belirli bir riskli davranışı gerçekleştirmelerinde ebeveynlerin aynı riskli davranışı sergilemesinin rolü üzerinde sıklıkla durulmuştur. Bugüne kadar yapılan pek çok araştırmada ebeveyn alkol kullanımının ergenlerde artan alkol kullanımıyla ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Alati ve ark., 2014; Vermeulen-Smit ve ark., 2012). Mevcut araştırmada da lise düzeyindeki ergenlerin alkol kullanım sıklıkları ile anne ve babalarının alkol kullanım sıklıkları arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla elde edilen bu bulgu konuyla ilgili daha önce yapılan araştırma bulgularıyla tutarlıdır. Bunun yanı sıra bugüne kadar yapılan kimi araştırmalarda ebeveynlerin sigara kullanmalarının, ergenlerin sigara kullanma olasılığını arttırdığı ortaya koyulmuştur (Wang ve ark., 2016). Mevcut araştırmada da daha önce yapılan diğer araştırma bulgularıyla benzer şekilde, lise düzeyindeki ergenlerin sigara kullanım sıklıkları ile anne-baba sigara kullanım sıklıkları arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin alkol ve sigara kullanımıyla ilgili elde edilen bu bulgular, araştırmanın başında oluşturulan “Lise düzeyindeki ergenlerin alkol kullanma düzeyi ile anne-baba alkol kullanım düzeyi ve sigara kullanma düzeyi ile anne-baba sigara kullanım düzeyi arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.” hipotezini desteklemektedir. Yukarıda belirtilen araştırma bulguları ve mevcut araştırmada elde edilen bulgular aile içi ilişkilerin ve ebeveyn riskli davranışlarının ergenlerin riskli davranışlar sergilemelerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ebeveynlerin alkol kullanma, sigara kullanma gibi davranışların zararlarının farkında olarak, çocuklarını riskli davranışların zararlarından korumak adına benzer sorunlu davranışları sergileyerek model olmamaları önerilebilir. Aynı zamanda ebeveynlerin çocuklarını ne yaptıklarından haberdar olmalarının, ilgili ve destekleyici tutumlarının artırılmasının ve aile içi iletişimin kuvvetlendirilmesinin;

ergenlerin riskli davranışlar sergilemelerinin önüne geçilmesinin açısından oldukça önem taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür incelendiğinde, ebeveynlerin yanı sıra yakın arkadaşların riskli davranışlarının ergenlik dönemindeki riskli davranışlarda belirleyici olduğu gözlenmiştir (Alati ve ark. 2014; Hardoon ve ark., 2004; Vermeulen-Smit ve ark., 2012). Mevcut araştırmada yapılan korelasyonel analiz bulgularına göre lise düzeyindeki ergenlerin riskli arkadaşlıkları arttıkça, alkol kullanma ve sigara kullanma düzeyinin anlamlı olarak arttığı, bununla birlikte not ortalamalarının anlamlı olarak düştüğü gözlenmiştir. Bunun yanı sıra kumar problem şiddetine göre yapılan grup karşılaştırmalarında, riskli arkadaşlıkların kumar oynamayan, kumar katılımı problemlili olmayan, riskli kumar katılımı olan ve problemlili kumar katılımı olan ergenler arasında doğrusal bir şekilde anlamlı olarak arttığı bulunmuştur. Elde edilen bu bulguların, yakın arkadaş riskli davranışlarının ergenlik döneminde artan riskli davranışlarla ilişkili olduğunun belirlendiği önceki araştırma bulgularıyla uyumlu olduğu gözlenmiştir (Alati ve ark. 2014; Hardoon ve ark., 2004; Vermeulen-Smit ve ark., 2012). Araştırmanın başında oluşturulan “Lise düzeyindeki ergenlerin riskli arkadaşlıkları arttıkça, riskli davranışları ve kumar problemleri anlamlı olarak artmaktadır.” hipotezi de bu bulgularla desteklenmiştir. Elde edilen bu bulgulardan yola çıkılarak; riskli davranışları olan akranlarla sürdürülen arkadaşlıkların, ergenlerin benzer davranışlar sergilemeleri açısından riskli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.7 Ergenlik Döneminde Problemlili Kumar Oynama ile Bilişsel ve Motivasyonel Faktörlerin İlişkilerine Dair Bulguların Tartışılması

Bugüne kadar yapılan çalışmalar, yetişkinlik döneminde olduğu gibi ergenlik dönemindeki bireylerin kumar katılımlarını belirleyen çeşitli bilişsel ve motivasyonel

psikolojik etkenlerin olduğunu ortaya koymuştur. Pek çok araştırmada, kumarda kaybettikçe kazanmaya daha çok yaklaşıldığı ve pratik yaptıkça veya belli bir strateji geliştirilerek oynandığında daha çok kazanılabileceği gibi hatalı bilişlerin kumar problemleri yaşayan ergenler arasında oldukça yaygın olduğu belirtilmiştir (Donati ve ark., 2015; Gupta ve Derevensky, 1998; Tang ve Wu, 2012; Taylor ve ark.,2014). Mevcut araştırmada yapılan analizlerden elde edilen verilere göre araştırmaya katılan ergenler arasında kumar problemleri arttıkça kumarla ilgili hatalı bilişlerin anlamlı olarak arttığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla elde edilen bu bulguların konuyla ilgili daha önce yapılan araştırma bulgularıyla uyumlu olduğu gözlenmiştir. Elde edilen bu bulgular araştırmanın başında oluşturulan “Lise düzeyindeki ergenler arasında kumarla ilgili hatalı bilişler arttıkça kumar problemleri anlamlı olarak artmaktadır.” hipotezini doğrulamaktadır. Literatürde kumarla ilgili bilişlerin yanı sıra ergenleri kumar oynamaya motive eden kumar oynama nedenleri ele alınmıştır. Daha önce yapılan araştırmalarda, ergenlerin kumar problemleri yaşamalarında eğlenme-heyecanlanma, kaçınma, sosyalleşme ve para kazanma gibi temel motivasyonlarının belirleyici olduğu ortaya koyulmuştur (Gupta ve Derevensky, 1998; Yip ve ark. (2011). Yip ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan araştırmada problemlili ve riskli kumar katılımı olan lise düzeyindeki ergenlerin; eğlenme- heyecanlanma, kaçınma, para kazanma ve sosyalleşme motivasyonlarının, problemlili kumar katılımı olmayan ergenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Mevcut araştırmada da lise düzeyindeki ergenler arasında kumar problemleri arttıkça, kumarla ilgili motivasyonların toplam düzeyinin anlamlı olarak arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kumar oynama nedenleriyle ilgili elde edilen bu bulgular, araştırmanın başında oluşturulan “Lise düzeyindeki ergenler arasında kumarla ilgili eğlenme/heyecanlanma, kaçınma, sosyalleşme ve para kazanma motivasyonları arttıkça kumar problemleri anlamlı

olarak artmaktadır.” hipotezlerini desteklemektedir. Ergenlerin, problemleri kumar oynamalarında etkili olduğu gözlenen bu motivasyonları; spor, sanat gibi olumlu ve geliştirici uğraşlar aracılığıyla gerçekleştirmeleri kumar problemlerinin önüne geçmek adına atılabilecek bir adım olabilir. Bunun için öğretmenlerin, okul idarecilerinin ve ebeveynlerin ergenlerin bu motivasyonlarını yönlendirebilecekleri geliştirici ortamlar ve imkanlar sağlamaları ve de ergenlerin kumar aktiviteleri yerine, gelişim süreçlerine katkıda sağlayabilecek daha faydalı etkinliklerle uğraşmaları oldukça önem arz etmektedir.

4.8 Genel Değerlendirme

Ergenlik döneminin çeşitli gelişimsel özelliklerinden dolayı bu gelişim dönemindeki bireylerin riskli davranışlara açık olduğu ve bu riskli davranışların ergenin sağlığında çok ciddi boyutta zararlara yol açabileceği belirtilmektedir (Gençtanırım ve Ergene, 2014; Gupta ve Derevensky, 2004; Hardoon ve ark., 2004). Alkollü içeceklerin ve tütün mamullerinin genç yaşta kullanımının zararları göz önüne alınarak, pek çok ülkede (Avrupa, Güney Amerika ülkeleri ve Türkiye’de) 18 yaş altındaki bireylerin alkol ve sigara satın almalarını engellemeye yönelik yasal politikalar izlenmektedir (Bilir, Doğan ve Yıldız, 2000; Carpenter ve Dobkin, 2011; Roodbeen, Schelleman-Offermans ve Lemmens, 2016). Ayrıca pek çok ülkede alkol ve tütün içerikli maddeleri üreten markaların reklamlarının, sponsorluğunun ve promosyonunun yapılmasına, bu ürünlerin kamu binalarında, işyerlerinde, toplu taşıma alanlarında ve halka açık yerlerde tüketilmesine yönelik yasal sınırlandırılmalar veya yasaklar getirilmektedir (Quirnbach ve Gerry, 2016; Rose, Emery, Ennett, Reyes, Scott ve Ribisi, 2015). Ancak yapılan araştırmalar, alınan tüm önlemlere rağmen günümüzde, alkol kullanma, sigara kullanma gibi riskli davranışların ergenlik

döneminde oldukça yaygın olduğuna işaret etmektedir (Eisenberg ve ark., 2014; Johnston ve ark., 2011; Reynolds ve Tansey, 2012).

Alkol ve sigaranın yanı sıra, teknolojinin gelişmesiyle kumar aktivitelerinin pek çok alana yayıldığı ve kumar aktivitelerinin genç yaş gruplarındaki bireylere kadar kolayca ulaşabildiği gözlenmektedir (King, Delfabbro ve Griffiths, 2010). Bugüne kadar yapılan araştırmalar, problemlili kumar oynama oranlarının ergenlik döneminde giderek yaygınlaştığına işaret etmektedir (Canale ve ark., 2016; Griffiths, 2011; Nowak ve Aloe, 2014; Shaffer, 1999; Blinn-Pike, 2007). Ülkemiz örneğinde lise düzeyindeki ergenlerle yapılan mevcut araştırmada da, katılımcılar arasında problemlili kumar oynama yaygınlığının (son 12 ayda kumar katılımı olan katılımcıların %18,4'ü) oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca yetişkinlik döneminde alkol, sigara ve kumar problemlili yaşayan bireylerin, bu riskli davranışlara başlangıç yaşı çoğunlukla 18 yaş ve öncesine denk gelmektedir (Avusturalya Verimlilik Komisyonu; The Australian Productivity Commission, 1999; Light, Greenan, Rusby, Nies ve Snijders, 2013). Ergenlik döneminde başlayan bu sorunlu davranışların yetişkinlikte daha büyük problemlere yol açması ve ergenlik döneminde oldukça yaygın olan bu sorunlu davranışların giderek artma eğiliminde olması, bu davranışları önleme stratejilerinin erken uygulanmasının gereğine işaret etmektedir. Bu nedenle ergenlik döneminde görülebilecek sigara, alkol ve kumar problemlilerinin önüne geçilebilmesi için okullarda bu sorunlu davranışların yol açabileceği problemlilerle ilgili öğrencilere yönelik önleyici eğitim programları oluşturulmalıdır.

Literatürde ebeveynlerin tutumlarının ergenlerin kumar problemlili yaşama ve riskli davranışlarda bulunma olasılığını azaltan koruyucu bir risk faktörü olabileceği gibi, ebeveyn tutumlarının ergenlerin kumar problemlili yaşamaları olasılığını arttıran bir risk faktörü olabileceği sıklıkla belirtilmektedir. Ebeveynler, kendi sorunlu

davranışlarıyla bir örnek oluşturarak veya çocuklarının riskli faaliyetlerini gözardı ederek veya kısmen onaylayarak çocuklarının riskli davranışlarda bulunmasını etkileyebilir (Shead, Derevensky ve Meerkamper, 2011). Bu gibi nedenlerle okullarda öğrencilerin velilerine alkol kullanma, sigara kullanma, problemli kumar oynama ve riskli davranışlar ve bu davranışların yol açabileceği zararlarla ilgili bilgilendirmeler yapılmalıdır. Ayrıca ebeveynler kendi riskli davranışlarının çocukları için olumsuz model oluşturabileceği hakkında bilgilendirmelidir. Bunlara ek olarak, yakın arkadaşların riskli davranışlarının ergenlerin riskli davranışlarda bulunma olasılığını arttırdığı göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin çocuklarının yakın arkadaşlıklarını tanımaları, arkadaş seçimi ve arkadaş ilişkileri konusunda destekleyici olmaları önemlidir.

Mevcut araştırmada elde edilen bulgular, ergenlik döneminde problemli kumar oynama ile riskli davranışlar arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular riskli davranışlarla problemli kumar oynama arasındaki ilişkiyle ilgili nedensel bir bilgi vermemektedir. Ancak daha önce ilgili konuda yapılan çalışmalar ve mevcut araştırmadan elde edilen bulgulardan yola çıkılarak problemli kumar oynama ve riskli davranışlar ile ilişkili demografik, psikososyal veya psikolojik belirleyicilerinin ve bu davranışların sonuçlarının benzer olabileceği akla gelmektedir (Griffiths, 2011 McComb ve Sabiston, 2010; Ryb, Dischinger, Kufera ve Read, 2014). Bu bulgular, problemli kumar katılımı olan ergenlerin; alkol veya sigara problemleri konusunda da yardıma ihtiyacı olabileceğini açıkça göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bulguların yukarıda belirtilen klinik sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, ruh sağlığı alanında hizmeti veren uzmanlar, öğretmenler ve aileler problemli kumar oynama ve riskli davranışlarla ilgili daha fazla farkındalık sahibi olarak, gençlerin bu sorunlardan korunmasına katkı sağlayabilirler. Ayrıca gençlerin ve toplum sağlığının

korunması adına, hem ergenlerde hem de yetişkinlerde riskli davranışların ve kumar problemlerinin psikolojik, sosyal, demografik ve diğer belirleyicileriyle ilgili yapılacak bilimsel araştırmaların artmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmanın geneliyle ilgili çeşitli sınırlılıkları not etmek önemlidir. İlk olarak, bu çalışmanın bulguları sadece İstanbul ilinde öğrenim gören ve uygun örneklem yöntemiyle seçilmiş lise düzeyindeki ergenlerin oluşturduğu bir örneklemden elde edilen verileri yansıttığı için, elde edilen bulgular Türkiye’de lise düzeyinde öğrenim gören tüm ergenleri temsil etmemektedir. Dolayısıyla ergenlik döneminde problemlili kumar oynama ve riskli davranışların temsil edici gücü daha yüksek ve farklı örneklem gruplarında araştırılması faydalı olacaktır. Örneğin; bu çalışma orta ve geç ergenlik döneminde denk gelen 14-19 yaş aralığındaki lise ğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirildiğinden, konuyla ilgili araştırmaların erken ergenlik dönemindeki ortaokul öğrencilerini de kapsayacak Şekilde gerçekleştirilmesi önerilebilir. Bu neriler doğrultusunda ileride gerçekleştirilebilecek araştırmalarla problemlili kumar oynama ve riskli davranışlarla ilgili, ergen popülasyonuna daha genellenebilir bulgular elde edilebilir. Ayrıca .20 ve altında değere sahip olduğu halde istatistiksel olarak anlamlı gözüken ilişkilerin temkinli bir biçimde değerlendirilip, bu ilişkilerin farklı özelliklere sahip örneklem gruplarında incelenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Son olarak, tüm veriler ergenlerin öz bildirimini aracılığıyla toplanmıştır, başka bir deyişle araştırmada aile ve akran davranışlarıyla ilgili değerlendirmeler ergenlerin akran ve aile davranışlarıyla ilgili algılamalarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu verilerin, aile ve akranların davranışlarını ne lde gerçeğe yakın olarak yansıttığı bilinmemektedir. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmalarda ebeveyn ve akran davranışlarının bağımsız ve doğrudan değerlendirilmesi yarar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abbott, M. W., McKenna, B. G., & Giles, L. C. (2000). *Gambling and problem gambling among recently sentenced males in four New Zealand prisons*. Wellington: Department of Internal Affairs.
- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. *In Action control* (pp. 11-39). Springer Berlin Heidelberg.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I. (2011). Theory of planned behavior. *Handb Theor Soc Psychol Vol One, 1*, 438.
- Alati, R., Baker, P., Betts, K. S., Connor, J. P., Little, K., Sanson, A., & Olsson, C. A. (2014). The role of parental alcohol use, parental discipline and antisocial behaviour on adolescent drinking trajectories. *Drug and alcohol dependence*, 134, 178-184.
- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, O., Kaymak, D. A., & Ilter, O. (2004). Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting. *The European Journal of Public Health*, 14(2), 173-177.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (1980). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Üçüncü baskı (DSM-III (Çev. ed.: E Köroğlu) *Hekimler Yayın Birliği*, Ankara.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (1994) Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Dördüncü Baskı (DSM-IV) (Çev. ed.: E Köroğlu) *Hekimler Yayın Birliği*, Ankara.

- Amerikan Psikiyatri Birliği (2000). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı. E Köroğlu (Çev. Ed.), Yeniden Gözden Geçirilmiş Baskı, *Hekimler Yayın Birliği*, Ankara.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013) Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Baskı (DSM-V) (Çev. ed.: E Köroğlu) *Hekimler Yayın Birliği*, Ankara.
- Anteghini, M., Fonseca, H., Ireland, M., & Blum, R. W. (2001). Health risk behaviors and associated risk and protective factors among Brazilian adolescents in Santos, Brazil. *Journal of adolescent health*, 28(4), 295-302.
- Appleyard, J., Messeri, P., & Haviland, M. L. (2000). Smoking among Asian American and Hawaiian/Pacific Islander youth: data from the 2000 National Youth Tobacco Survey. *Asian American and Pacific Islander journal of health*, 9(1), 5-14.
- Arcan, K., & Karancı, A. N. (2014). Adaptation, validity, and reliability study of the Five-Factor Gambling Motives Scale. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 15(3), 248-256.
- Arcan, K., & Karancı, A. N. (2013). Adaptation study of the Turkish version of the Gambling-Related Cognitions Scale (GRCS-T). *Journal of Gambling Studies*, 31(1), 211-224.
- Arnett, J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental review*, 12(4), 339-373.
- Arnett, J. J. (1996). Sensation seeking, aggressiveness, and adolescent reckless behavior. *Personality and individual differences*, 20(6), 693-702.
- Arthur, M. W., Hawkins, J. D., Pollard, J. A., Catalano, R. F., & Baglioni, A. J. J. (2002). Measuring risk and protective factors for use, delinquency, and other adolescent problem behaviors the communities that care youth survey. *Evaluation review*, 26(6), 575-601.
- Auger, N., Lo, E., Cantinotti, M., & O'Loughlin, J. (2010). Impulsivity and socio-economic status interact to increase the risk of gambling onset among youth. *Addiction*, 105(12), 2176-2183.
- Australia. Productivity Commission. (1999). *Australia's Gambling Industries: Fact Sheet: the Costs and Benefits of Gambling*. Productivity Commission.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunlari. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-64.

- Barnes, G. M., Welte, J. W., Hoffman, J. H., & Tidwell, M. C. O. (2009). Gambling, alcohol, and other substance use among youth in the United States. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 70(1), 134-142.
- Bartholow, B. D., Henry, E. A., Lust, S. A., Saults, J. S., & Wood, P. K. (2012). Alcohol effects on performance monitoring and adjustment: affect modulation and impairment of evaluative cognitive control. *Journal of abnormal psychology*, 121(1), 173.
- Bastiani, L., Gori, M., Colasante, E., Siciliano, V., Capitanucci, D., Jarre, P., & Molinaro, S. (2013). Complex factors and behaviors in the gambling population of Italy. *Journal of Gambling Studies*, 29(1), 1-13.
- Bellici, N. (2015). Ortaokul öğrencilerinde okula bağlanmanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 48-65.
- Beyers, J. M., Toumbourou, J. W., Catalano, R. F., Arthur, M. W., & Hawkins, J. D. (2004). A cross-national comparison of risk and protective factors for adolescent substance use: the United States and Australia. *Journal of Adolescent Health*, 35(1), 3-16.
- Bilir, N., Dogan, B. G., & Yıldız, A. N. (2000). Tütün Mamüllerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun'a Uyum Düzeyi. *Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı Yayını*, Yayın, (16).
- Blaszczynski, A., & Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97(5), 487-499.
- Blinn-Pike, L. (2007). The Benefits Associated with Youth Mentoring Relationships. *The Blackwell handbook of mentoring: A multiple perspectives approach*, 165.
- Boden, J. M., & Horwood, L. J. (2006). Self-esteem, risky sexual behavior, and pregnancy in a New Zealand birth cohort. *Archives of Sexual Behavior*, 35(5), 549-560.
- Boudreau, B., & Poulin, C. (2007). The South Oaks Gambling Screen-revised Adolescent (SOGS-RA) revisited: a cut-point analysis. *Journal of Gambling Studies*, 23(3), 299-308.
- Branstetter, S. A., Blosnich, J., Dino, G., Nolan, J., & Horn, K. (2012). Gender differences in cigarette smoking, social correlates and cessation among adolescents. *Addictive behaviors*, 37(6), 739-742.
- Buchmann, C., & DiPrete, T. A. (2006). The growing female advantage in college completion: The role of family background and academic achievement. *American sociological review*, 71(4), 515-541.

- Burge, A. N., Pietrzak, R. H., & Petry, N. M. (2006). Pre/early adolescent onset of gambling and psychosocial problems in treatment-seeking pathological gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 22(3), 263-274.
- Burnett, J., Ong, B., & Fuller, A. (1999). Correlates of gambling by adolescents. In *Developing strategic alliances: Proceedings of the 9th annual conference of the National Association for Gambling Studies* (pp. 84-92). Melbourne: NAGS.
- Burt, M. R. (2002). Reasons to invest in adolescents. *Journal of adolescent Health*, 31(6), 136-152.
- Byrnes, J. P., Miller, D. C., & Schafer, W. D. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis. *Psychological bulletin*, 125(3), 367.
- Canale, N., Griffiths, M. D., Vieno, A., Siciliano, V., & Molinaro, S. (2016). Impact of Internet gambling on problem gambling among adolescents in Italy: Findings from a large-scale nationally representative survey. *Computers in Human Behavior*, 57, 99-106.
- Canale, N., Scacchi, L., & Griffiths, M. D. (2016). Adolescent gambling and impulsivity: Does employment during high school moderate the association?. *Addictive behaviors*, 60, 37-41.
- Carpenter, C., & Dobkin, C. (2011). The minimum legal drinking age and public health. *The Journal of Economic Perspectives*, 25(2), 133-156.
- Carvalho, R. G. G. (2016). Gender differences in academic achievement: The mediating role of personality. *Personality and Individual Differences*, 94, 54-58.
- Challier, B., Chau, N., Predine, R., Choquet, M., & Legras, B. (2000). Associations of family environment and individual factors with tobacco, alcohol and illicit drug use in adolescents. *European Journal of epidemiology*, 16(1), 33-42.
- Cheung, N. W. (2014). Low self-control and co-occurrence of gambling with substance use and delinquency among Chinese adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 30(1), 105-124.
- Choquet, M., Hassler, C., Morin, D., Falissard, B., & Chau, N. (2008). Perceived parenting styles and tobacco, alcohol and cannabis use among French adolescents: Gender and family structure differentials. *Alcohol and Alcoholism*, 43(1), 73-80.

- Corey, C. G., Ambrose, B. K., Apelberg, B. J., & King, B. A. (2015). Flavored Tobacco Product Use Among Middle and High School Students—United States, 2014. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 64(38), 1066-1070.
- Cosenza, M., & Nigro, G. (2015). Wagering the future: Cognitive distortions, impulsivity, delay discounting, and time perspective in adolescent gambling. *Journal of Adolescence*, 45, 56-66.
- Cubbin, C., Vesely, S. K., Braveman, P. A., & Oman, R. F. (2011). Socioeconomic factors and health risk behaviors among adolescents. *American journal of health behavior*, 35(1), 28-39.
- Currie, S. R., Miller, N., Hodgins, D. C., & Wang, J. (2009). Defining a threshold of harm from gambling for population health surveillance research. *International Gambling Studies*, 9(1), 19-38.
- Çelenk, S. (2003). Okul başarısının ön koşulu: Okul aile dayanışması. *İlköğretim online*, 2(2).
- Delfabbro, P., Derevensky, J. L., Gainsbury, S., Grant, J. E., Griffiths, M. D., Gupta, R., ... & Ólason, D. T. (2011). *Youth Gambling: The Hidden Addiction*. Walter de Gruyter.
- Delfabbro, P., Lahn, J., & Grabosky, P. (2005). Further evidence concerning the prevalence of adolescent gambling and problem gambling in Australia: A study of the ACT. *International Gambling Studies*, 5(2), 209-228.
- Derevensky, J. L. (2012). *Teen gambling: Understanding a growing epidemic*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Derevensky, J. L., & Gilbeau, L. (2015). Adolescent gambling: twenty-five years of research. *Canadian Journal of Addiction*, 6(2), 4-12.
- Derevensky, J., & Gupta, R. (2007). Adolescent gambling: Current knowledge, myths, assessment strategies and public policy implications. *Research and measurement issues in gambling studies*, 437-463.
- Di Giunta, L., Alessandri, G., Gerbino, M., Kanacri, P. L., Zuffiano, A., & Caprara, G. V. (2013). The determinants of scholastic achievement: The contribution of personality traits, self-esteem, and academic self-efficacy. *Learning and Individual Differences*, 27, 102-108.
- Dickson, L., Derevensky, J. L., & Gupta, R. (2008). Youth gambling problems: Examining risk and protective factors. *International Gambling Studies*, 8(1), 25-47.

- DiClemente, R. J., Hansen, W. B., & Ponton, L. E. (Eds.). (2013). *Handbook of adolescent health risk behavior*. Springer Science & Business Media.
- Dishion, T. J., Poulin, F., & Medici Skaggs, N. (2000). The ecology of premature autonomy in adolescence: Biological and social influences. *Family and peers: Linking two social worlds*, 27-45.
- Donati, M. A., Ancona, F., Chiesi, F., & Primi, C. (2015). Psychometric properties of the gambling related cognitions scale (GRCS) in young Italian gamblers. *Addictive behaviors*, 45, 1-7.
- Donati, M. A., Chiesi, F., & Primi, C. (2013). A model to explain at-risk/problem gambling among male and female adolescents: gender similarities and differences. *Journal of Adolescence*, 36(1), 129-137.
- Dowling, N., Jackson, A. C., Thomas, S. A., & Frydenberg, E. (2010). Children at risk of developing problem gambling. *Melbourne: Gambling Research Australia*.
- Downs, C., & Woolrych, R. (2010). Gambling and debt: The hidden impacts on family and work life. *Community, Work & Family*, 13(3), 311-328.
- Duhig, A. M., Maciejewski, P. K., Desai, R. A., Krishnan-Sarin, S., & Potenza, M. N. (2007). Characteristics of adolescent past-year gamblers and non-gamblers in relation to alcohol drinking. *Addictive Behaviors*, 32(1), 80-89.
- Duncan, G. J., Boisjoly, J., Kremer, M., Levy, D. M., & Eccles, J. (2005). Peer effects in drug use and sex among college students. *Journal of abnormal child psychology*, 33(3), 375-385.
- Duvarcı, I., & Varan, A. (2000). Descriptive features of Turkish pathological gamblers. *Scandinavian journal of psychology*, 41(3), 253-260.
- Eisenberg, D., Golberstein, E., & Whitlock, J. L. (2014). Peer effects on risky behaviors: New evidence from college roommate assignments. *Journal of health economics*, 33, 126-138.
- Eker, H. H., Taşdemir, M., & Acar, C. (2014). Lise Öğrencilerinde Alkol Kullanımı ve Buna Etki Eden Faktörler. *Halk Sağlığı Kongresi*.
- Erikson, E. H. (1968). Identity, psychosocial. *International encyclopedia of the social sciences*, 7, 61-65.

- Essau, C. A. (2004). Risk-taking Behaviour among German Adolescents. *Journal of youth studies*, 7(4), 499-512.
- Estell, D. B., & Perdue, N. H. (2013). Social support and behavioral and affective school engagement: The effects of peers, parents, and teachers. *Psychology in the Schools*, 50(4), 325-339.
- Ferris, J., & Wynne, H. (2001). The Canadian problem gambling index. *Ottawa, in Canadian Centre on Substance Abuse*.
- Flandorfer, P., Wegner, C., & Buber, I. (2010). *Gender roles and smoking behaviour* (No. 7/2010). Vienna Institute of Demography Working Papers.
- Floros, G. D., Siomos, K., Fisoun, V., & Geroukalis, D. (2013). Adolescent online gambling: The impact of parental practices and correlates with online activities. *Journal of Gambling Studies*, 29(1), 131-150.
- Fortune, E. E. (2013). *Integrating Gambling Into Theories of Risky Behaviors: A Timeline Approach*.
- Foster, D. W., Hoff, R. A., Pilver, C. E., Yau, Y. H., Steinberg, M. A., Wampler, J., ... & Potenza, M. N. (2015). Correlates of gambling on high-school grounds. *Addictive behaviors*, 51, 57-64. (Derevensky, 1999).
- Fothergill, K. E., & Ensminger, M. E. (2006). Childhood and adolescent antecedents of drug and alcohol problems: A longitudinal study. *Drug and alcohol dependence*, 82(1), 61-76.
- Gaboury, A., & Ladouceur, R. (1989). Erroneous perceptions and gambling. *Journal of Social Behavior and Personality*, 4(4), 411.
- Gençtanırım, D., Ergene, T., (2014). Riskli davranışlar ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Development Risk Behaviours scale: Validity and reliability studies*. International Journal of Social Science, p. 125-138.
- Gestsdottir, S., von Suchodoletz, A., Wanless, S. B., Hubert, B., Guimard, P., Birgisdottir, F., ... & McClelland, M. (2014). Early behavioral self-regulation, academic achievement, and gender: Longitudinal findings from France, Germany, and Iceland. *Applied Developmental Science*, 18(2), 90-109.
- Gibb, S. J., Fergusson, D. M., & Horwood, L. J. (2008). Gender differences in educational achievement to age 25. *Australian Journal of Education*, 52(1), 63-80.

- Grant, J. E., & Kim, S. W. (2002). Gender differences in pathological gamblers seeking medication treatment. *Comprehensive psychiatry*, 43(1), 56-62.
- Greydanus, D. E., & Patel, D. R. (2005). The adolescent and substance abuse: current concepts. *Disease-a-month*, 51(7), 392-431.
- Griffiths (2011). Adolescent Gambling. *Encyclopedia of Adolescence, Elsevier Inc.* 11–20
- Griffiths, M., & Sutherland, I. (1998). Adolescent gambling and drug use. *Journal of Community & Applied Social Psychology*.
- Griffiths, M., Wardle, H., Orford, J., Sproston, K., & Erens, B. (2010). Gambling, alcohol, consumption, cigarette smoking and health: Findings from the 2007 British Gambling Prevalence Survey. *Addiction Research & Theory*, 18(2), 208-223.
- Guilamo-Ramos, V., Turrisi, R., Jaccard, J., Wood, E., & Gonzalez, B. (2004). Progressing from light experimentation to heavy episodic drinking in early and middle adolescence. *Journal of studies on alcohol*, 65(4), 494.
- Gupta, R., & Derevensky, J. (1997). Familial and social influences on juvenile gambling behavior. *Journal of gambling studies*, 13(3), 179-192.
- Gupta, R., & Derevensky, J. L. (1998). Adolescent gambling behavior: A prevalence study and examination of the correlates associated with problem gambling. *Journal of gambling studies*, 14(4), 319-345.
- Gupta, R., & Derevensky, J. L. (2000). Adolescents with gambling problems: From research to treatment. *Journal of Gambling studies*, 16(2-3), 315-342.
- Gupta, R., Nower, L., Derevensky, J. L., Blaszczynski, A., Faregh, N., & Temcheff, C. (2013). Problem gambling in adolescents: an examination of the pathways model. *Journal of Gambling Studies*, 29(3), 575-588.
- Hanna, E. Z., Yi, H. Y., Dufour, M. C., & Whitmore, C. C. (2001). The relationship of early-onset regular smoking to alcohol use, depression, illicit drug use, and other risky behaviors during early adolescence: results from the youth supplement to the third national health and nutrition examination survey. *Journal of substance abuse*, 13(3), 265-282.
- Hardoon, K. K., & Derevensky, J. L. (2002). Child and adolescent gambling behavior: Current knowledge. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 7(2), 263-281.

- Hardoon, K. K., Gupta, R., & Derevensky, J. L. (2004). Psychosocial variables associated with adolescent gambling. *Psychology of addictive behaviors, 18*(2), 170.
- Henry, K. L., & Slater, M. D. (2007). The contextual effect of school attachment on young adolescents' alcohol use. *Journal of school health, 77*(2), 67-74.
- Heo, J., Oh, J., Subramanian, S. V., & Kawachi, I. (2014). Household and school-level influences on smoking behavior among Korean adolescents: a multilevel analysis. *PloS one, 9*(6).
- Hing, N., Breen, H., Gordon, A., & Russell, A. (2014). Risk factors for problem gambling among indigenous Australians: an empirical study. *Journal of Gambling Studies, 30*(2), 387-402.
- Hingson, R. W., Heeren, T., & Winter, M. R. (2006). Age at drinking onset and alcohol dependence: age at onset, duration, and severity. *Archives of pediatrics & adolescent medicine, 160*(7), 739-746.
- Howell, K. K., Lynch, M. E., Platzman, K. A., Smith, G. H., & Coles, C. D. (2006). Prenatal alcohol exposure and ability, academic achievement, and school functioning in adolescence: a longitudinal follow-up. *Journal of Pediatric Psychology, 31*(1), 116-126.
- Hysenbegasi, A., Hass, S. L., & Rowland, C. R. (2005). The impact of depression on the academic productivity of university students. *Journal of Mental Health Policy and Economics, 8*(3), 145.
- Igra, V., & Irwin Jr, C. E. (1996). Theories of adolescent risk-taking behavior. In *Handbook of adolescent health risk behavior* (pp. 35-51). Springer US.
- Irwin, C. E., & Millstein, S. G. (1986). Biopsychosocial correlates of risk-taking behaviors during adolescence: Can the physician intervene?. *Journal of Adolescent Health Care*. (Igra ve Irwin, 1996)
- Irwin, C. E., Igra, V., Eyre, S., & Millstein, S. (1997). Risk-taking Behavior in Adolescents: The Paradigma. *Annals of the New York Academy of Sciences, 817*(1), 1-35.
- Jackson, A. C., Dowling, N., Thomas, S. A., Bond, L., & Patton, G. (2008). Adolescent gambling behaviour and attitudes: A prevalence study and correlates in an Australian population. *International Journal of Mental Health and Addiction, 6*(3), 325-352.
- Jacobs, D. F. (2000). Juvenile gambling in North America: An analysis of long term trends and future prospects. *Journal of Gambling Studies, 16*(2-3), 119-152.

- Jain, N. (2016). Tobacco Use among Youth and Parents' Tobacco Consumption Behaviour. In *Selected Papers of Bhopal Seminar 2015* (p. 143).
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health, 12*(8), 597-605.
- Jessor, R. (2013). Problem behavior theory. *The Developmental Science of Adolescence: History Through Autobiography, 239*.
- Johansson, A., Grant, J. E., Kim, S. W., Odlaug, B. L., & Gøtestam, K. G. (2009). Risk factors for problematic gambling: A critical literature review. *Journal of Gambling Studies, 25*(1), 67-92.
- Johnston, L. D., O'malley, P. M., Bachman, J. G., & Schulenberg, J. E. (2011). Monitoring the Future National Survey Results on Drug Use, 1975-2010. Volume II, College Students & Adults Ages 19-50. *Institute for Social Research*.
- Joukador, J., Maccallum, F., & Blaszczynski, A. (2003). Differences in cognitive distortions between problem and social gamblers. *Psychological reports, 92*(3 Pt 2), 1203-1214.
- King, D., Delfabbro, P., & Griffiths, M. (2010). The convergence of gambling and digital media: Implications for gambling in young people. *Journal of Gambling Studies, 26*(2), 175-187. Haworth (2005)
- Kliwer, W., & Murrelle, L. (2007). Risk and protective factors for adolescent substance use: findings from a study in selected Central American countries. *Journal of adolescent health, 40*(5), 448-455.
- Kong, G., Camenga, D., & Krishnan-Sarin, S. (2012). Parental influence on adolescent smoking cessation: Is there a gender difference?. *Addictive behaviors, 37*(2), 211-216.
- Kremer, M., & Levy, D. (2008). Peer effects and alcohol use among college students. *The Journal of Economic Perspectives, 22*(3), 189-189.
- Kremer, M., & Levy, D. M. (2003). *Peer effects and alcohol use among college students* (No. w9876). National Bureau of Economic Research.
- Kristiansen, S. G., & Jensen, S. M. (2014). Prevalence and correlates of problematic gambling among Danish adolescents. *International Journal of Social Welfare, 23*(1), 89-99.
- LaBrie, R. A., Shaffer, H. J., LaPlante, D. A., & Wechsler, H. (2003). Correlates of college student gambling in the United States. *Journal of American College Health, 52*(2), 53-62.

- Lam, D. (2007). An exploratory study of gambling motivations and their impact on the purchase frequencies of various gambling products. *Psychology & Marketing, 24*(9), 815-827.
- Langham, E., Thorne, H., Browne, M., Donaldson, P., Rose, J., & Rockloff, M. (2016). Understanding gambling related harm: a proposed definition, conceptual framework, and taxonomy of harms. *BMC public health, 16*(1), 1.
- Langhinrichsen-Rohling, J., Rohde, P., Seeley, J. R., & Rohling, M. L. (2004a). Individual, family, and peer correlates of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies, 20*(1), 23-46.
- Langhinrichsen-Rohling, J., Rohling, M. L., Rohde, P., & Seeley, J. R. (2004b). The SOGS-RA vs. the MAGS-7: Prevalence estimates and classification congruence. *Journal of Gambling Studies, 20*(3), 259-281.
- Lee, H. P., Chae, P. K., Lee, H. S., & Kim, Y. K. (2007). The five-factor gambling motivation model. *Psychiatry Research, 150*(1), 21-32.
- Leeman, R. F., Hoff, R. A., Krishnan-Sarin, S., Patock-Peckham, J. A., & Potenza, M. N. (2014). Impulsivity, sensation-seeking, and part-time job status in relation to substance use and gambling in adolescents. *Journal of Adolescent Health, 54*(4), 460-466.
- Lesieur, H. R., & Blume, S. B. (1987). The South Oaks Gambling Screen (SOGS): A new instrument for the identification of pathological gamblers. *American journal of Psychiatry, 144*(9).
- Lessard, A., Poirier, M., & Fortin, L. (2010). Student-teacher relationship: A protective factor against school dropout? *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2*(2), 1636-1643.
- Leung, R. K., Toumbourou, J. W., & Hemphill, S. A. (2014). The effect of peer influence and selection processes on adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. *Health psychology review, 8*(4), 426-457.
- Light, J. M., Greenan, C. C., Rusby, J. C., Nies, K. M., & Snijders, T. A. (2013). Onset to first alcohol use in early adolescence: A network diffusion model. *Journal of Research on Adolescence, 23*(3), 487-499.
- Lopez, J. R., Mukaire, P. E., & Mataya, R. H. (2015). Characteristics of youth sexual and reproductive health and risky behaviors in two rural provinces of Cambodia. *Reproductive health, 12*(1), 1.

- Lynch, W. J., Maciejewski, P. K., & Potenza, M. N. (2004). Psychiatric correlates of gambling in adolescents and young adults grouped by age at gambling onset. *Archives of general psychiatry*, *61*(11), 1116-1122.
- Magoon, M. E., & Ingersoll, G. M. (2006). Parental modeling, attachment, and supervision as moderators of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, *22*(1), 1-22.
- Marcoux, B. C., & Shope, J. T. (1997). Application of the theory of planned behavior to adolescent use and misuse of alcohol. *Health Education Research*, *12*(3), 323-331.
- Martin, R. J., Usdan, S., Cremeens, J., & Vail-Smith, K. (2014). Disordered gambling and comorbidity of psychiatric disorders among college students: An examination of problem drinking, anxiety and depression. *Journal of Gambling Studies*, *30*(2), 321-333.
- Mason, M. J., Mennis, J., Linker, J., Bares, C., & Zaharakis, N. (2014). Peer attitudes effects on adolescent substance use: the moderating role of race and gender. *Prevention Science*, *15*(1), 56-64.
- McCambridge, J., McAlaney, J., & Rowe, R. (2011). Adult consequences of late adolescent alcohol consumption: a systematic review of cohort studies. *PLoS Med*, *8*(2), e1000413.
- McComb, J. L., & Sabiston, C. M. (2010). Family influences on adolescent gambling behavior: a review of the literature. *Journal of gambling studies*, *26*(4), 503-520.
- McGrath, D. S., Stewart, S. H., Klein, R. M., & Barrett, S. P. (2010). Self-generated motives for gambling in two population-based samples of gamblers. *International Gambling Studies*, *10*(2), 117-138.
- Miller, N. V., & Currie, S. R. (2008). A Canadian population level analysis of the roles of irrational gambling cognitions and risky gambling practices as correlates of gambling intensity and pathological gambling. *Journal of Gambling Studies*, *24*(3), 257-274.
- Milne, S., Matthews, K., & Ashcroft, G. W. (1994). Suicide in Scotland 1988-1989. Psychiatric and physical morbidity according to primary care case notes. *The British Journal of Psychiatry*, *165*(4), 541-544.
- Mishra, S., Lalumière, M. L., Williams, R. J., & Daly, M. (2012). Determinants of risky decision-making and gambling: The effects of need and relative deprivation. *Ontario Problem Gambling Research Centre Report*.

- Montauti, S. B., & Bulmer, S. M. (2014). A research update on correlates of heavy episodic drinking among undergraduate college students. *American Journal of Health Education, 45*(3), 142-150.
- Morgenstern, M., Sargent, J. D., Engels, R. C., Scholte, R. H., Florek, E., Hunt, K., ... & Hanewinkel, R. (2013). Smoking in movies and adolescent smoking initiation: longitudinal study in six European countries. *American journal of preventive medicine, 44*(4), 339-344.
- Morrissey, T. W., Hutchison, L., & Winsler, A. (2014). Family income, school attendance, and academic achievement in elementary school. *Developmental psychology, 50*(3), 741.
- National Gambling Impact Study Commission (Ulusal Kumar Oynama Etki Çalışması Komisyonu) (1999). National gambling impact study commission report.
- Neal, P. N., Delfabbro, P. H., & O'Neil, M. G. (2005). Problem gambling and harm: Towards a national definition.
- Nowak, D. E., & Aloe, A. M. (2014). The prevalence of pathological gambling among college students: A meta-analytic synthesis, 2005–2013. *Journal of Gambling Studies, 30*(4), 819-843.
- Nower, L., & Blaszczynski, A. (2010). Gambling motivations, money-limiting strategies, and precommitment preferences of problem versus non-problem gamblers. *Journal of Gambling Studies, 26*(3), 361-372.
- Ogden, J. (2012). *Health psychology*. McGraw-Hill Education (UK).
- Olason, D. T., Sigurdardottir, K. J., & Smari, J. (2006). Prevalence estimates of gambling participation and problem gambling among 16–18-year-old students in Iceland: A comparison of the SOGS-RA and DSM-IV-MR-J. *Journal of Gambling Studies, 22*(1), 23-39.
- Özbaş, M. (2012). Students' perceptions related to equality of chance and opportunity in secondary education according to school types. *American International Journal of Contemporary Research, 2*(4), 75-84.
- Parke, J., & Griffiths, M. D. (2007). The role of structural characteristics in gambling. *Research and measurement issues in gambling studies, 211-243*.
- Piko, B. (2000). Perceived social support from parents and peers: which is the stronger predictor of adolescent substance use? *Substance use & misuse, 35*(4), 617-630.

- Potenza, M. N., Kosten, T. R., & Rounsaville, B. J. (2001). Pathological gambling. *Jama*, 286(2), 141-144.
- Potenza, M. N., Wareham, J. D., Steinberg, M. A., Rugle, L., Cavallo, D. A., Krishnan-Sarin, S., & Desai, R. A. (2011). Correlates of at-risk/problem internet gambling in adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 50(2), 150-159.
- Prinstein, M. J., Boergers, J., Spirito, A., Little, T. D., & Grapentine, W. L. (2000). Peer functioning, family dysfunction, and psychological symptoms in a risk factor model for adolescent inpatients' suicidal ideation severity. *Journal of clinical child psychology*, 29(3), 392-405.
- Quirnbach, D., & Gerry, C. J. (2016). Gender, education and Russia's tobacco epidemic: A life-course approach. *Social Science & Medicine*, 160, 54-66.
- Rahman, A. S., Pilver, C. E., Desai, R. A., Steinberg, M. A., Rugle, L., Krishnan-Sarin, S., & Potenza, M. N. (2012). The relationship between age of gambling onset and adolescent problematic gambling severity. *Journal of psychiatric research*, 46(5), 675-683.
- Raver, C. C., Jones, S. M., Li-Grining, C., Zhai, F., Bub, K., & Pressler, E. (2011). CSRP's impact on low-income preschoolers' preacademic skills: self-regulation as a mediating mechanism. *Child development*, 82(1), 362-378.
- Raylu, N., & Oei, T. P. (2004). The Gambling Related Cognitions Scale (GRCS): Development, confirmatory factor validation and psychometric properties. *Addiction*, 99(6), 757-769.
- Reynolds, L. A., & Tansey, E. M. (2012). *WHO Framework Convention on Tobacco Control*. Queen Mary, University of London.
- Roodbeen, R. T., Schelleman-Offermans, K., & Lemmens, P. H. (2016). Alcohol and tobacco sales to underage buyers in Dutch supermarkets: can the use of age verification systems increase seller's compliance? *Journal of Adolescent Health*, 58(6), 672-678.
- Rose, S. W., Emery, S. L., Ennett, S., McNaughton Reyes, H. L., Scott, J. C., & Ribisl, K. M. (2015). Public Support for Family Smoking Prevention and Tobacco Control Act Point-of-Sale Provisions: Results of a National Study. *American journal of public health*, 105(10), e60-e67.
- Ryan, A. M., & Patrick, H. (2001). The classroom social environment and changes in adolescents' motivation and engagement during middle school. *American Educational Research Journal*, 38(2), 437-460.

- Ryan, S. M., Jorm, A. F., & Lubman, D. I. (2010). Parenting factors associated with reduced adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 44*(9), 774-783.
- Ryb, G. E., Dischinger, P. C., Kufera, J. A., & Read, K. M. (2006). Risk perception and impulsivity: association with risky behaviors and substance abuse disorders. *Accident Analysis & Prevention, 38*(3), 567-573.
- Sanchez, Z. M., Opaleye, E. S., Martins, S. S., Ahluwalia, J. S., & Noto, A. R. (2010). Adolescent gender differences in the determinants of tobacco smoking: a cross sectional survey among high school students in São Paulo. *BMC public health, 10*(1), 1.
- Shaffer, D. R., & Kipp, K. (2013). *Developmental psychology: Childhood and adolescence*. Cengage Learning.
- Shaffer, H. J. (1999). Strange bedfellows: a critical view of pathological gambling and addiction. *Addiction, 94*(10), 1445-1448.
- Shead, N. W., Derevensky, J. L., & Meerkamper, E. (2011). Your mother should know: A comparison of maternal and paternal attitudes and behaviors related to gambling among their adolescent children. *International Journal of Mental Health and Addiction, 9*(3), 264-275.
- Shin, S. H., & Montalto, C. P. (2015). The role of impulsivity, cognitive bias, and reasoned action in understanding college student gambling. *Journal of Youth Studies, 18*(3), 376-395.
- Simons-Morton, B., Haynie, D. L., Crump, A. D., Eitel, P., & Saylor, K. E. (2001). Peer and parent influences on smoking and drinking among early adolescents. *Health Education & Behavior, 28*(1), 95-107.
- Singleton, R. A., & Wolfson, A. R. (2009). Alcohol consumption, sleep, and academic performance among college students. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 70*(3), 355-363.
- Skeer, M., McCormick, M. C., Normand, S. L. T., Buka, S. L., & Gilman, S. E. (2009). A prospective study of familial conflict, psychological stress, and the development of substance use disorders in adolescence. *Drug and alcohol dependence, 104*(1), 65-72.
- Skokauskas, N., Burba, B., & Freedman, D. (2009). An assessment of the psychometric properties of Lithuanian versions of DSM-IV-MR-J and SOGS-RA. *Journal of Gambling Studies, 25*(2), 263-271.

- Smith, A. R., Chein, J., & Steinberg, L. (2014). Peers increase adolescent risk taking even when the probabilities of negative outcomes are known. *Developmental psychology*, 50(5), 1564.
- Soteriades, E. S., & DiFranza, J. R. (2003). Parent's socioeconomic status, adolescents' disposable income, and adolescents' smoking status in Massachusetts. *American Journal of Public Health*, 93(7), 1155-1160.
- Splevins, K., Mireskandari, S., Clayton, K., & Blaszczyński, A. (2010). Prevalence of adolescent problem gambling, related harms and help-seeking behaviours among an Australian population. *Journal of Gambling Studies*, 26(2), 189-204.
- Stadler, M., Aust, M., Becker, N., Niepel, C., & Greiff, S. (2016). Choosing between what you want now and what you want most: Self-control explains academic achievement beyond cognitive ability. *Personality and Individual Differences*, 94, 168-172.
- Steinberg, L., & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. *Handbook of parenting*, 1, 103-133.
- Stinchfield, R. (2005). Demographic, psychosocial, and behavioral factors associated with youth gambling and problem gambling. In *Gambling Problems in Youth* (pp. 27-39). Springer US.
- Stuhldreher, W. L., Stuhldreher, T. J., & Forrest, K. Y. (2007). Gambling as an emerging health problem on campus. *Journal of American College Health*, 56(1), 75-88.
- Tang, C. S. K., & Wu, A. M. (2012). Gambling-related cognitive biases and pathological gambling among youths, young adults, and mature adults in Chinese societies. *Journal of Gambling Studies*, 28(1), 139-154.
- Taylor, R. N., Parker, J. D., Keefer, K. V., Kloosterman, P. H., & Summerfeldt, L. J. (2014). Are gambling related cognitions in adolescence multidimensional?: Factor structure of the gambling related cognitions scale. *Journal of Gambling Studies*, 30(2), 453-465.
- Thomas, A. C., Allen, F. C., & Phillips, J. (2009). Electronic gaming machine gambling: Measuring motivation. *Journal of Gambling Studies*, 25(3), 343-355.
- Toneatto, T. (1999). Cognitive psychopathology of problem gambling. *Substance use & misuse*, 34(11), 1593-1604.
- Turchi, R. M., & Derevensky, J. L. (2006). Youth gambling: not a safe bet. *Current opinion in pediatrics*, 18(4), 454-458.

- Union, I. P. & United Nations Office of Drugs and Crime (UNODC).(2009). *Combating trafficking in persons: A handbook for parliamentarians*.
- Vanassche, S., Sodermans, A. K., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2014). The effects of family type, family relationships and parental role models on delinquency and alcohol use among Flemish adolescents. *Journal of child and family studies*, 23(1), 128-143.
- Vermeulen-Smit, E., Koning, I. M., Verdurmen, J. E., Van der Vorst, H., Engels, R. C., & Vollebergh, W. A. (2012). The influence of paternal and maternal drinking patterns within two-partner families on the initiation and development of adolescent drinking. *Addictive behaviors*, 37(11), 1248-1256.
- Villarruel, A. M., Jemmott III, J. B., Jemmott, L. S., & Ronis, D. L. (2004). Predictors of sexual intercourse and condom use intentions among Spanish-dominant Latino youth: a test of the planned behavior theory. *Nursing research*, 53(3), 172-181.
- Vitaro, F., Arseneault, L., & Tremblay, R. E. (1999). Impulsivity predicts problem gambling in low SES adolescent males. *Addiction*, 94(4), 565-575.
- Vitaro, F., Wanner, B., Ladouceur, R., Brendgen, M., & Tremblay, R. E. (2004). Trajectories of gambling during adolescence. *Journal of gambling studies*, 20(1), 47-69.
- Volberg, R. A., Gupta, R., Griffiths, M. D., Ólason, D. T., & Delfabbro, P. (2010). An international perspective on youth gambling prevalence studies. *International journal of adolescent medicine and health*, 22(1), 3-38.
- Vollrath, M. E., & Torgersen, S. (2008). Personality types and risky health behaviors in Norwegian students. *Scandinavian journal of psychology*, 49(3), 287-292.)
- Voyer, D., & Voyer, S. D. (2014). Gender differences in scholastic achievement: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1174.
- Wang, C., Hipp, J. R., Butts, C. T., Jose, R., & Lakon, C. M. (2016). Coevolution of adolescent friendship networks and smoking and drinking behaviors with consideration of parental influence. *Psychology of Addictive Behaviors*, 30(3), 312.
- Wang, M. T., & Fredricks, J. A. (2014). The reciprocal links between school engagement, youth problem behaviors, and school dropout during adolescence. *Child development*, 85(2), 722-737.
- Wanner, B., Vitaro, F., Ladouceur, R., Brendgen, M., & Tremblay, R. E. (2006). Joint trajectories of gambling, alcohol and marijuana use during adolescence: A person-and variable-centered developmental approach. *Addictive behaviors*, 31(4), 566-580.

- Weber, E. U., Blais, A. R., & Betz, N. E. (2002). A domain-specific risk-attitude scale: Measuring risk perceptions and risk behaviors. *Journal of behavioral decision making, 15*, 263-290.
- Weinberger, A. H., Franco, C. A., Hoff, R. A., Pilver, C., Steinberg, M. A., Rugle, L., ... & Potenza, M. N. (2015). Cigarette smoking, problem-gambling severity, and health behaviors in high-school students. *Addictive Behaviors Reports, 1*, 40-48.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. C. O., & Hoffman, J. H. (2008). The prevalence of problem gambling among US adolescents and young adults: Results from a national survey. *Journal of Gambling Studies, 24*(2), 119-133.
- Wickwire Jr, E. M., Whelan, J. P., West, R., Meyers, A., McCausland, C., & Leullen, J. (2007). Perceived availability, risks, and benefits of gambling among college students. *Journal of Gambling Studies, 23*(4), 395-408.
- Wiebe, J. M., Cox, B. J., & Mehmel, B. G. (2000). The South Oaks Gambling Screen Revised for Adolescents (SOGS-RA): further psychometric findings from a community sample. *Journal of Gambling Studies, 16*(2-3), 275-288.
- Wills, T. A., Resko, J. A., Ainette, M. G., & Mendoza, D. (2004). Role of parent support and peer support in adolescent substance use: a test of mediated effects. *Psychology of Addictive Behaviors, 18*(2), 122.
- Wilson, D. H., Gilliland, J., Ross, N. A., Derevensky, J., & Gupta, R. (2006). Video lottery terminal access and gambling among high school students in Montreal. *Canadian Journal of Public Health/Revue Canadienne de Sante'e Publique, 202-206*.
- Winters, K. C., Stinchfield, R. D., Botzet, A., & Anderson, N. (2002). A prospective study of youth gambling behaviors. *Psychology of addictive behaviors, 16*(1), 3.
- Winters, K. C., Stinchfield, R. D., Botzet, A., & Slutske, W. S. (2005). Pathways of youth gambling problem severity. *Psychology of Addictive Behaviors, 19*(1), 104.
- Winters, K. C., Stinchfield, R., & Fulkerson, J. (1993). Patterns and characteristics of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies, 9*(4), 371-386.
- Wood, R. T., & Griffiths, M. D. (2007). A qualitative investigation of problem gambling as an escape-based coping strategy. *Psychology and Psychotherapy: theory, research and practice, 80*(1), 107-125.

- Xiao, J. J., Tang, C., Serido, J., & Shim, S. (2011). Antecedents and consequences of risky credit behavior among college students: Application and extension of the theory of planned behavior. *Journal of Public Policy & Marketing*, 30(2), 239-245.
- Yip, S. W., Desai, R. A., Steinberg, M. A., Rugle, L., Cavallo, D. A., Krishnan-Sarin, S., & Potenza, M. N. (2011). Health/functioning characteristics, gambling behaviors, and gambling-related motivations in adolescents stratified by gambling problem severity: Findings from a high school survey. *The American Journal on Addictions*, 20(6), 495-508.
- Young Jr, R. D., Slate, J. R., Moore, G. W., & Barnes, W. (2014). Dual Credit and Non-Dual Credit College Students: Differences in GPAs after the Second Semester. *Journal of Education and Human Development*, 3(2), 203-230.
- Young, S. E., Corley, R. P., Stallings, M. C., Rhee, S. H., Crowley, T. J., & Hewitt, J. K. (2002). Substance use, abuse and dependence in adolescence: prevalence, symptom profiles and correlates. *Drug and alcohol dependence*, 68(3), 309-322.

EK 1

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ.

“Lise Düzeyindeki Ergenlerin Kumar Oynamaları ile Riskli Davranışları Arasındaki İlişkiler” başlıklı bu çalışma Maltepe Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi Yeşim ERDOĞDU tarafından Yrd. Doç. Dr. Kuntay ARCAN’ın danışmanlığında yürütülen bir tez çalışmasıdır. Araştırmaya katılma kararını vermede size yardımcı olacak araştırma hakkındaki bilgiler aşağıda yer almaktadır. Lütfen aşağıda yer alan bilgileri dikkatlice okuyunuz ve daha fazla bilgi almak istediğiniz konularda araştırmacı ile irtibata geçiniz.

Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Dilerseniz çalışmaya katılmama ya da çalışmayı istediğiniz zaman bırakma hakkına sahipsiniz. Katılımcıların cevapları tamamen gizli tutulacaktır ve çalışmadan elde edilen bilgiler yalnızca bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Çalışmada toplanan veriler bireysel değil bütün olarak değerlendirilecektir.

Çalışma kapsamında size yöneltilen soruların doğru ya da yanlış cevapları yoktur. Bu nedenle lütfen soruları kendi düşüncelerinizi yansıtacak ve tüm maddeleri kapsayacak şekilde doldurunuz. Değerli katkılarınız için teşekkürler.

Yeşim ERDOĞDU

İletişim: yesim.erdogdu@hotmail.com

Yukarıdaki metni okudum ve çalışmanın amacını, üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışma hakkında soru sorma, tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmeksizin bırakabileceğimi ve bıraktığım zaman herhangi bir sorumlulukla karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu çalışmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın gönüllü olarak katılmayı; verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Tarih:

İmza:

EK 2

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.) Doğum yılınız: .....

2.) Cinsiyetiniz: Kız ( ) Erkek ( )

3.) Sınıfınız: .....

4.) Not ortalaması (bir önceki yıl sonu): .....

5.) Daha önce hiç sınıfta kaldınız mı? Hayır ( ) Evet ( ) ..... kere

6.) Annenizin öğrenim düzeyi:

☐ Okur-yazar değil	☐ Okur-yazar	☐ İlkokul	☐ Ortaokul
☐ Lise	☐ Üniversite	☐ Lisans üstü / Doktora	

7.) Babanın öğrenim düzeyi:

☐ Okur-yazar değil	☐ Okur-yazar	☐ İlkokul	☐ Ortaokul
☐ Lise	☐ Üniversite	☐ Lisans üstü / Doktora	

8.) Annenin mesleği: .....

9.) Babanın mesleği: .....

10.) Anne babanın yaşam ve birliktelik durumu:

☐ anne baba sağ ve beraber	☐ anne baba sağ ve ayrı	☐ anne ya da babadan biri hayatta değil	☐ anne babanın her ikisi de hayatta değil
---	--	--	--

11.) Evinizin aylık ortalama geliri yaklaşık ne kadardır?

☐ gelirimiz yok	☐ 1000 tl'den az	☐ 1000 - 2000 tl arası	☐ 2000 - 3000 tl arası	☐ 3000 - 4000 tl arası	☐ 4000 - 5000 tl arası	☐ 5000 tl'den fazla
--	---	---	---	---	---	--

12.) Aylık ortalama harçlığımız / geliriniz ne kadardır?

☐ harçlığım yok	☐ 50 tl'den az	☐ 50 - 100 tl arası	☐ 100 - 150 tl arası	☐ 150 - 200 tl arası	☐ 200 - 250 tl arası	☐ 250 tl'den fazla
--	---------------------------------------	--	---	---	---	---

Aşağıda yer alan ifadeleri aileniz için değerlendirin.	Tamamen katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Hiç katılmıyorum
13.) Ailem sıcak ve destekleyicidir.	( )	( )	( )
14.) Ailemin havası genellikle olumludur.	( )	( )	( )
15.) Ailemin havası genellikle soğuktur.	( )	( )	( )

16.) Anneniz için cevaplayınız: Alkollü içecekleri ne sıklıkta kullanır? ☐ Asla ☐ Ayda bir ya da az ☐ Ayda 2 ila 4 kez ☐ Haftada 2 ila 3 kez ☐ Haftada 4 ya da daha çok kez	17.) Babanız için cevaplayınız: Alkollü içecekleri ne sıklıkta kullanır? ☐ Asla ☐ Ayda bir ya da az ☐ Ayda 2 ila 4 kez ☐ Haftada 2 ila 3 kez ☐ Haftada 4 ya da daha çok kez	18.) Kendiniz için cevaplayınız: Alkollü içecekleri ne sıklıkta kullanırsınız? ☐ Asla ☐ Ayda bir ya da az ☐ Ayda 2 ila 4 kez ☐ Haftada 2 ila 3 kez ☐ Haftada 4 ya da daha çok kez
---	---	---

19.) Anneniz için cevaplayınız: Sigara ne sıklıkta kullanır? ☐ Asla ☐ Çok nadir ☐ Tiryakidir	20.) Babanız için cevaplayınız: Sigara ne sıklıkta kullanır? ☐ Asla ☐ Çok nadir ☐ Tiryakidir	21.) Kendiniz için cevaplayınız: Sigara ne sıklıkta kullanırsınız? ☐ Asla ☐ Çok nadir ☐ Tiryakiyim
Deneme yaşınızı belirtin.	İlk deneme yaşı	Hiç denemedim
22.) Alkol	.....	( )
23.) Sigara	.....	( )

Aşağıdaki ifadelerin sizin için “uygunluğunu” değerlendirin.	Hiç yok	Biraz var	Çok var
24.) <u>Yakın</u> arkadaşlarımda içki içen(ler) var.	( )	( )	( )
25.) <u>Yakın</u> arkadaşlarımda sigara içen(ler) var.	( )	( )	( )
26.) <u>Yakın</u> arkadaşlarımda bahis / kumar oynayan(lar) var.	( )	( )	( )
27.) <u>Yakın</u> arkadaşlarımda okul kıran(lar) var.	( )	( )	( )
28.) <u>Yakın</u> arkadaşlarımda okulda sorun yaşayan(lar) var	( )	( )	( )

29.) İlk kez kumar / bahis / şans oyunu kaç yaşında oynadınız?	..... yaşındayken	( ) Hiç oynamadım.
30. Kumar / bahis / şans oyunları için ayda ortalama kaç lira harcıyorsunuz?	..... lira	( ) Oynamıyorum

Aşağıdaki ifadelere ne kadar katıldığınızı belirtin.	Hiç katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Tamamen katılıyorum
31. Bahis / kumar oyunlarında çok sık kaybedildiğinde, kazanmaya yaklaşılmıştır.	( )	( )	( )
32. Bahis / kumar oyunlarında belli bir sistem ya da strateji kullanıldığında daha fazla kazanılabilir.	( )	( )	( )

EK 3

SOUTH OAKS KUMAR TARAMA TESTİ – GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ ERGEN FORMU

1. Aşağıdaki kumar türlerini oynama sıklığınızı tüm yaşamınız ve son 12 ayınız için ayrı ayrı belirtin.

	YAŞAM-BOYU		SON 12 AY				
	Hiçbir zaman	En azından 1 kere	Hiçbir zaman	Ayda 1'den az	Ayda 1	Haftada 1	Hemen her gün
Parasına kağıt oyunları oynamak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Parasına okey oynamak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Parasına yazı tura atmak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Bilardo, bowling gibi kişisel beceri isteyen oyunlara bahis oynamak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
"İddaa" ya da spor takımlarına diğer bahis oyunları oynamak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
At yarışlarına bahis oynamak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Barbut gibi parasına zar oyunları oynamak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
On numara, sayısal loto, süper loto, şans topu bileti almak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Hemen kazan oynamak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Parasına tombala oynamak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Milli Piyango bileti almak	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
İnternette kumar oynamak (Lütfen oyun türünü belirtin .....)	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Burada belirtilmeyen kumar çeşitleri (Lütfen yazınız: .....)	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )

2. Son 12 ayda, kumar oynadığınız en fazla miktar ne kadardır? ..... **lira**

3. Ebeveynlerinizden herhangi biri parasına şans oyunu oynar mı?

( ) Evet	( ) Hayır	( ) Bilmiyorum	
Yanıtınız <u>evet</u> ise hangisi	( ) Sadece annem	( ) Sadece babam	( ) Hem annem hem babam

4. Ebeveynlerinizden herhangi birinin çok fazla kumar oynadığını düşünüyor musunuz?

( ) Evet	( ) Hayır	( ) Bilmiyorum	
Yanıtınız <u>evet</u> ise hangisi	( ) Sadece annem	( ) Sadece babam	( ) Hem annem hem babam

Son 12 ayda şans/bahis oyunları ve kumar oynamadıysanız bundan sonraki soruları boş bırakın.

5. Son 12 ayda, ne sıklıkla kumarda kaybettiğiniz parayı geri kazanmayı denemek için bir başka gün tekrar kumar oynadınız?

( ) Her zaman ( ) Çoğu zaman ( ) Bazen ( ) Hiçbir zaman

6. Son 12 ayda, bahis oynarken gerçekte kazanmadığınız halde hiç başkalarına kazandığınızı söylediniz mi?

( ) Evet ( ) Hayır

7. Son 12 ayda, parasına bahis oynamanız aile ve arkadaşlarla tartışma ya da okul veya işte problem gibi herhangi bir soruna yol açtı mı?

( ) Evet ( ) Hayır

8. Son 12 ayda, hiç planladığınızdan daha fazla kumar oynadınız mı?

( ) Evet ( ) Hayır

9. Son 12 ayda, siz doğru bulsanız da bulmasanız da herhangi biri bahis oynamanızı eleştirdi mi veya kumar probleminiz olduğunu söyledi mi?

( ) Evet ( ) Hayır

10. Son 12 ayda, hiç bahis oynadığınız para miktarı veya bahis oynamaya para yatırdığınızda olanlar hakkında kendinizi kötü hissettiniz mi?

( ) Evet ( ) Hayır

11. Son 12 ayda, hiç bahis oynamayı bırakmayı istediğinizi ama bunu yapamayacağınızı düşündüğünüzü hissettiğiniz oldu mu?

( ) Evet ( ) Hayır

12. Son 12 ayda, hiç ailenizden ya da arkadaşlarınızdan bahis kuponlarını, piyango biletlerini, kazandığınız parayı ya da kumarla ilgili benzer şeyleri sakladınız mı?

( ) Evet ( ) Hayır

13. Son 12 ayda, aileniz ya da arkadaşlarınızla kumar oynama üzerine yoğunlaşan para tartışmalarınız oldu mu?

( ) Evet ( ) Hayır

14. Son 12 ayda, hiç bahis oynamak için borç para aldığınız ve geri ödemediğiniz oldu mu?

( ) Evet ( ) Hayır

15. Son 12 ayda, hiç bahis ile ilgili uğraşlarınız yüzünden okuldan ya da işten kaçtığınız veya okula ya da işe gitmediğiniz oldu mu?

( ) Evet ( ) Hayır

16. Son 12 ayda, bahis oynamak ya da kumar borçlarını kapatmak için borç aldığınız ya da bir şey çaldığınız oldu mu?

( ) Evet ( ) Hayır

Yanıtınız evet ise kimden olduğunu ya da parayı veya eşyaları nereden bulduğunuzu işaretleyin.

( ) Ebeveynler ( ) Kardeş(ler) ( ) Diğer akrabalar ( ) Arkadaşlar

( ) Tefeciler ( ) Şahsi ya da aileye ait bir şeyler satma ( ) Karşılıksız çek yazmak ( ) Birilerinden çalmak

EK 4

KUMAR OYNAMA NEDENLERİ ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadeleri okuyup, “**niçin şans/bahis oyunları / kumar oynadığınızı**” düşünerek sizin için ne kadar uygun olduklarını (X) işaretleyin. Şayet şans/bahis oyunları ve kumar oynamıyorsanız bu bölümü boş bırakın.

“Şans / bahis / kumar oyunları oynuyorum; çünkü .....” cümleyi aşağıdaki ifadeler ile tamamlayın, sizin için ne kadar uygun olduklarını değerlendirin.	Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Katılıyorum
1.) Böylelikle boş zamanlarımdan ve oynamaktan zevk alıyorum			
2.) Kendimi çökkün/üzgün hissediyorum.			
3.) Kolay yoldan para kazanabilirim.			
4.) Başkaları ile tanışmak için rahat bir ortam sağlıyor.			
5.) Heyecan duymak ve keyif almak istiyorum.			
6.) Kendimi gergin/kaygılı hissediyorum.			
7.) Hemen çok para kazanabilirim.			
8.) Yeni insanlarla tanışmayı kolaylaştırıyor.			
9.) Risk almayı eğlenceli buluyorum.			
10.) Acı çekiyorum / dertlerim var.			
11.) Çok para kazanabilirim.			
12.) Başkaları ile birlikte olup sosyalleşiyorum.			

ÖZGEÇMİŞ

Yeşim Erdoğan 1990'da Reşadiye'de doğdu. İlk ve ortaokulu Bakırköy İlköğretim Okulu'nda, liseyi Adile Mermerci Anadolu Lisesi'nde okudu. 2008'de Abant İzzet Baysal Üniversitesi Psikoloji bölümünde başladığı lisans öğrenimini 2012 yılında tamamladı. Maltepe Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programında tezli yüksek lisans öğrenimine 2014 yılında başladı. Halen Anka Psikolojik Danışmanlık Merkezi'nde Psikolog olarak çalışmalarını sürdürmektedir.